

Praemonendi sunt quoque Juvenes in rebus corporeis et quaecunque phaenomena in natura videntur, ut fulmen, fulgur, pluvia, iris, terrae motus etc. horum eos causas efficientes, tuateriales et formales, sine consilio et scientia Philosophiae dare non posse: neque vero eos obstringi, ut disputationem de his rebus ineant, nisi studio Philosophari velint. Sed quae in re Politica, in moribus, in virtutibus, vitiisque occurrent, in horum causas inquirere, illis saepè continget.

Praemonendi sunt denique, cujusvis talium rerum efficientes, finalesque causas oportere dari prudenter et solidè: nam si fuitiles ineptaeque sint, et neminem convincent, et facile refutabuntur.

Linquamus ergo jam Philosophiae studio, ut ad rerum naturalium explicationem quaternas has inveniatur causas. Nos in re Politica et morali, argumentorum à causis eruendorum exempla apportemus, tanto plura, quanto Juvenibus difficilius est ejusmodi reperire causas.

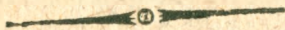
Inprimis diligenter considerent; quidnam illud sit, quod rei, quam proponunt, est causa efficiens? Sit propositio: *Regi omne obsequium, amorem, et venerationem deberi*; Quisnam Reges fecit? DEUS, et populus: omnis enim potestas à Deo constituta est. Gentes vero sibi Reges, à quibus justè regerentur, jusserunt.

Itaque ratio erit à Causa efficiente: *DEUS enim constituit Reges, potestatisque suae Divinae ijs impartitus est munus, vices Dei ge-*

n mate-
 ia hujus
 ur: for-
 o in se-
 illis dif-
 am cau-
 est, DE-
 tra. Sol
 luviae ut
 acus ut
 homo est
 talis ani-
 us ad in-
 men ad-
 corporeis
 int: non
 us subje-
 los enim
 bet, sed
 mam ha-
 s, virtus,
 tiam re-
 a effingi,
 tur scien-
 dici ea-
 Religio:
 iae metal-
 iae mate-
 iae mate-
 honores,
 erbiunt.

DE
A R T E
R H E T O R I C A

P. STANISLAI
K O N A R S K I S. P.

II. 41. 10775

STANISLAI
KONARSKI

ÉSCHOLIS PIIS

DE ARTE

BENE COGITANDI;

AD ARTEM

DICENDI BENE,

NECESSARIA.

Bibl. Navil. S. Par

PARISI

reccit 1841.03

REIMPRESSUM ANNO 1823.

VARSAVIAE.

Typis Schol. Piarum.

249508

Miss. ...
...

AD LECTOREM.

*P*ollicitus eram in Libello de emendan-
dis Eloquentiae vitiis propositum idem
me ulterius prosecuturum. Quamvis ta-
men alteram operis partem, jam tum
paratam habuissem, sed cum id, quod
mihimet proposueram, consecutum me
edito in lucem priore Libello satis in-
tellexissem, editio prosterioris ejusdem
partis mihi omnino superflua visa fuit.
Pluribus enim urgere idem, quod jam
satis intellectum est, intemperantis est.

Nunc cum otio meo frui mihi licuerit,
utiliore quodam alio modo, instituto
eidem dare operam induxi in animum.
Nam cum orationis fundamentum, sit
bona et recta cogitatio; de arte bene co.

gitandi ad artem bene dicendi necessaria
lucubrationem institui. Emendari enim
melius nequit Eloquentia, quam si ado-
lescentes prudenter solideque cogitare,
ac ratiocinari consuescant. Delectum ver-
borum ac ornamentorum ætas et ratio
suggerent.

Cum autem Iuventutis imprimis in-
stituendae officio nos vacare, ac respon-
dere oporteat, methodum proinde in
Rhetorica receptam, ad Juvenum facilio-
rem captum commodumque me accomo-
dando, amplexus; ordinem præceptio-
num Rhetoricarum ita secutus sum, ut
ipsa de Inventione præcepta usitata, ad
bene cogitandum esse perutilia, et inte-
rea posse sufficere Adolescentibus, osten-
derim. Præcepta itaque sua ordinaria
tyrones discendo et explicando, ad bene
cogitandum paulatim asuescent.

Nescio an peccarim exemplorum co-
pia; experientia tamen perpetua mihi
constitit, ab iis majorem longe lucem,

quam à Præceptis, Adolescentes capere; quoque plura eorum oculis subijciuntur exempla, eò magis mentes illorum ad intelligentiam juvari.

Patriis exemplis plurimum incubui. Nostratibus enim hæc cum primis utilia esse volui. Magistris ipsis, tot quæ adducuntur proponunturque, res graves et materiae, non parvo adminiculo fore, sperandum est. Nec viris, qui hæc legerint, contemnenda fortasse ista videntur.

Potissimam Philosophicæ, Ethicæ, ac Politicæ partem, in tanta exemplorum diversitate Adolescentibus suppeditare volui, ut sensim sine sensu, quasi aliud agendo, regula morum, et aliqua cognitione Reipublicæ imbuantur. Magistrorum intererit ita hæc illis proponere, ne tam eximio priventur fructu.

Quod autem non lingua patria hæc sint, cujus perficiendæ primaria nobis esse debet cura, nihil obest. Professor.

diligens haec exacte traduci curabit, ita simul utraque in lingua Juvenes profectum facient. Jam latinus orator bonus, erit aequè bonus orator patrius: hac de re probata expertis, nemo dubitet.

Pluribus non moror. Censura et critique me quidem minime conterrent, quas non defuturas certum mihi est, imo quas etiam in Repub. literaria, jure suo uti vehementer opto. Absolutas omnibus numeris res suas putare, stultitia est. Ultro ac proterve ineptum esse, nefas est. Censores et judicia aut recusare, aut spernere imprudentia maxima est. Spontanea negligentia labi, spe veniae apud omnes, ridiculum est. Haec extrema vitavi. Fruere si libet, et vale. 1757. A.

DE ARTE BENE COGITANDI

AD DICENDUM BENE NECESSARIA.

§. I.

399.

PRAELUDIUM.

1. *Quid est Rhetorica?*

Rhetorica, quae nomen traxit à Graeco verbo Rheo, quod significat dico, loquor, est ars bene et ornatè dicendi.

2. *Quid imprimis requiritur ad dicendum bene?*

Ut prudenter et solide cogitemus ea, quae dicturi sumus.

VIDENDUM enim est, ut antequam sensa nostra et cogitationes proferamus, eae cum recta ratione bene cohaereant. Uti haec cogitatio: *omnes homines laudem amamus: et quo aliquis est melior, eo magis amat gloriam:* est solida cogitatio, prudens, et rectae rationi cohaeret, quamvis rudis et inornata sit.

3. *In quo consistit ornatè licere?*

In Delectu verborum, modorum dicendi, et artis Oratoriae usu.

UT mox dictam cogitationem, ornatè protulit Cicero pro Archia Poëta: *trahimur omnes lau-*

dis studio, et optimus quisque, maxime gloria ducitur. Eleganter simile quid Tacitus: optimi mortalium altissima cupiunt.

Discrimen inter *dicere bene*, et *dicere ornate* similibus exemplis, tyrones eloquentiae ut capiant: *durandum* omnino est. Dicam bene sed non ornate. Vg: *si homo famam post mortem non expectaret, si immortalitatem non praevideret, minime laboraret, nec in pericula se committeret.* Hoc cogitatum dictumque bene, seu solide est; sed Cicero id ipsum perquam ornate dixit pro Archia Poëta: *Si nihil animus praesentiret in posterum, et si quibus regionibus vitae spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, neque tot curis vigiliisque angeretur, neque toties de vita ipsa dimicaret.*

Si jam bene cogites, nec ornate cogitata proferas, Orator non es. Ut si dixeris: *virtucibus homo laudem et gloriam sibi pro maxima recompensatione ponit*: bene cogitasti, sed vili et proletario es usus sermone. Cicero vero: *virtus (inquit) nullam aliam mercedem laborum periculorumque desiderat, praeter hanc laudis et gloriae.*

Sed si malè cogites, nullus profecto ornatus dicenti proderit. Ut si dicas cum quodam: *generosus Stomachus perpetuam famem famae semper patitur: nobili palato semper gustus gloriae laudisque arridet.* Talis et cogitatio et eloquentia semper puerilis erit, ferulamque merebitur.

4. *Quis finis est artis Oratoriae?*

Persuadere dictione, hoc est diserta Oratione quodammodo impellere quempiam, ad aliquid credendum, vel agendum, vel omittendum.

Oratione v.g: *gratiarum actoria*, vis ut benefactor credat esse te illi gratum: *saluatoria*, ut hospes credat laetari te ejus adventu: *concordiae suasoria*, ut bellum omittatur: *laudatoria* seu Panegyrica, ut quam laudes, persona, aestimatione digna habeatur. Si haec obtinuisti finem tuum es assecutus.

5. *Quod est officium Oratoris?*

Dicere appositè ad persuadendum. Quod fit docendo, delectando, et movendo. Docemus rationibus, et argumentatione; delectamus ornato dicendi genere: movemus amplificatione, figuris, affectibus.

Cum Cicero Oratione II. in Catilinam, maximum exercitus Catilinarium contemptum inspirare conatur Senatui, populoque metum omnem ejus copiarum eximere: videant eloquentiae tyrones, vel in hac exigua Orationis parte, quam doceat, quam delectet, quam moveat. *Postremum autem* (de milite Catilinario inquit) *genus, non solum numero, verum etiam genere ipso vi-*

tōe, quod proprium est Catilinae, de ejus delectu, imo vero de complexu ejus ac sinu est: quos pectore capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbato videtis, manicatis et talaribus tunicis, velis amictos non togis, (id est largis adinstar velorum palliis) quorum omnis industria vitae, et vigilandi labor, in antelucanis coenis exprimitur. In his gregibus, omnes adulteri, omnes impuri, impudicique versantur. Hi pueri tam lepidi et delicati, non solum cantare et saltare sed etiam sicas vibrare, spargere venena didicerunt. E quibus, nisi pereunt, etiamsi Catilina perierit, scitote in hac Republ: Seminarium Catilinarium futurum. Verumtamen quid sibi isti miseri volunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt? Sed quo pacto illi Appenninum, atque pruinas et nives perferent? nisi idcirco facilius hyemem se toleraturos putent, quod in conviviiis nudi saltare didicerunt. O bellum magnopere pertimescendum! cum hanc sit habiturus Catilina scortorum (homuncionum libidinosorum, moribus proiligatis.) cohortem Praetoriam. Instruite nunc Quirites contra has tam praeclaras Catilinae copias vestra praesidia, vestrosque exercitus, et primum Gladiatori illi (Catilinae) confecto et saucio Consules Imperatoresque vestros opponite: deinde contra illam Naufragorum ejectam ac debilitatam manum florem totius Italiae, ac robur ducite etc.etc.

Videat hic Auditor Eloquentiae, quam Orator bene docuerit, qualis sit miles Catilinae:

quam verbis delectis, descriptionibus, jocis, ironiis, oblectarit :quam ad contemnendam manum viresque Catilinaras, figuris, ac comparatione cum exercitu Romano animos commoverit.

6. *Oratori dicturo quid primum agendum est?*

Propositio statuenda.

U_T: *salutabo Hospitem: Gratulabor victoriam: honorem: valetudinem: etc: Consolabor afflictum.*

Propositio, vocatur etiam *quaestio*: ea nempe res, de qua Orator dicere quaerit. Vocatur et *causa*, de qua Orator agere statuit. Sed *propositionis* nunc usitatus Nomen.

Crinomenon idem est, quod *quaestio*: estque illud, circa quod tota versatur Oratio: est scopus, ad quem unice tendit, et à quo recedere non debet oratione sua tota Orator: ita, ut quamvis aliae *Propositiones*, intra Orationem (*incidentes ut vocant*) occurrant, a principali tamen Propositione, seu crinomeno recedendum non sit, imo ad illam omnia dirigenda. "vg. *Propositio sit: Venales Judices graviter puniendos esse: hoc est hujus Orationis Crinomenon, ad quod probandum, omnibus rationibus unice perpetuoque tendendum est: nam tales Judices Justitiam vilipendunt et violant: nam turpes, avari, sordidi, inhonesti, infamesque sunt: nam Reipub: ingens damnus et dedecus auferunt:*

„ nam Cives ob faedam pecuniae cupiditatem,
 „ impie injusteque fortunis spoliant: nam fures
 „ latronesque sunt publici: nam DEUM, cujus
 „ munere funguntur, gravissimè offendunt. etc.
 „ etc.” Potest in hac Oratione ista incidere Pro-
 positio: Règna stant justitia: sed haec paucis
 stabilienda et absolvenda, non in hac Oratione
 probanda est: et mox ad venales judices rede-
 undum. Admonitio haec de observando tenen-
 doque semper *crinomeno*, majorem in modum
 Adolescentibus inculcanda est.

7. *Propositionum seu Causarum, quot sunt universim genera?*

Tria: Demonstrativum, Deliberativum, et Judiciale.

8. *Quid est genus Demonstrativum?*

Quod laudem vel vituperium pro scopo habet.

In genere demonstrativo erunt omnes Pro-
 positiones gratulatoriae, salutatoriae, gratiarum
 actoriae, epithalamicae, panegyricae, funebres.
 etc.

9. *Quid est Genus Deliberativum?*

Quod suasionem, vel dissuasionem continet.

In Deliberativo locum habet, quidquid facien-
 dum, vel vitandum, suadetur vel dissuadetur.

10. *Quid est genus Judiciale?*

Quod rei accusationem vel defensionem tractat.

Judiciali continetur, quidquid in Judiciis et
 foro, de accusatione vel defensione alicujus in
 causis honoris, capitis, vel fortunae agitur.

Omnia haec tria genera, et imprimis demonstrativum ac deliberativum, in eadem Oratione locum habere solent: ut, si sermonem Senatorium à laude Regis ordiare, deinde de negotiis Reipublicae consulas.

11. *Constituta propositione, quid Orator agere debet?*

1mo. Invenire, seu excogitare ea, quae pro stabilienda sua propositione dicat, 2do. inventa disponere. 3tio. inventa et disposita eloqui.

Ut nunc de *Memoria* et *Pronuntiatione* omit-
tamus.

12. *Quot itaque sunt partes Rhetoricae?*

Tres: Inventio. Dispositio. Elocutio.

DE INVENTIONE.

§ II.

13. *Quid est inventio?*

Est excogitatio argumentorum ad fidem Propositioni faciendam.

vg." **A**d iuramenta publica, Cives et populum
 ,, non esse cogendum. *Rationes invenio: quia*
 ,, praeceptum Divinum est, ut DEI Nomen in
 ,, vanum non invocetur; *quia* cavendum est, ne
 ,, praebéatur occasio certa multorum perjurio-
 ,, rum; *quia* populus qua facilitate compulsus
 ,, jurat, eadem dum metu absolvitur, pejerat, vel
 ,, ad contrarium cogitur; *quia* probis et honestis
 ,, viris iuramenti vinculo non opus est, fide et
 ,, virtute tenentur: improbis, nullus nexus sa-

„ tis religiosus est; *quia* rarissima, ideoque sere
 „ majori religioni apud barbaros et ethnicos
 „ fuerunt, quam nunc sunt apud Christianos ju-
 „ ramenta; *quia* perjuria fatalia sunt Civitati-
 „ bus, iram Coelestem provocant. *etc.*

14. *E quibus fontibus eruuntur argumenta?*
Imprimis, qui apertioris, vel maturioris
sunt ingenii, ex ingenio proprio ea eruent: in-
incipientes autem, è sui Magistri ingenio.

M O D I.

Incipientium juvandi ingenia, in invenien-
dis rationibus.

Nihil est homini magis proprium, nihil pro-
 prius, quam ratiocinari, id est, rationes rei cu-
 jusvis bonas vel probabiles, vel etiam falsas de-
 promere. Hac humani ingenii propensione ad
 ratiocinandum et genio, vel in tene a suorum
 Discipulorum aetate Praeceptoribus utendum est.
 Si itaque Adolescentum ingenia dextre à Ma-
 gistro ducantur, rationes cujusvis rei citius sua
 in mente reperient, quam in quibusvis fontibus.
 Jam nos ipsi, quandonam fontibus usi sumus,
 aut utimur?

Fontium quidem intelligentia necessaria est:
 ars enim naturam perfecit: Rhetorque et Ora-
 tor à prudente et acuto agricola differat necesse
 est, qui naturaliter etiam quandoque sublimio-
 rum rerum rationes proferet optimas: sed id fa-
 ciet, machinae cujuspiam instar, ita à natura in-

structae, quae tamen quid agat, nihil ipsamet intelligit. Jam qui artem didicit, seseque ex professo in ea exercuit, et facilius, et solidius, et ordinatè ratiocinabitur: et ipsam vim naturamque rationum perspiciet, et non solum rationem proferet, sed etiam Orationem conficiet. Quodsi cognitio fontium, ut ex ijs argumenta quaerantur, viris maturis expertisque non prosit, at incipientes non nihil juvabit: sique non quamvis rationem è loco Topico eruent, oportet tamen, ut quamvis rationem ad fontem reducere, et naturam fontis unde effluxit denominare sciant. Pars ergo haec Rhetorices de Inventione, ostendit, arte, dum velimus, posse è fontibus inveniri Argumentum, quod natura ipsa cogitandi subministrat.

Dico itaque primum et copiosissimum omnium fontem esse adolescentum ingenia, huncque imprimis excoli oportere. Sed praeceptoris est, ut quod juvenes nondum suis viribus, suoque ex ingenio eruere et invenire possint, id ipse prius in suo inveniat, et discipulos ad inveniendum adjuvet.

Si ergo ternas, quaternas, pluresvè, vel à primo ingressu Rhetorices, Propositiones principio faciliores et triviales, paulatim selectiores, demus Adolescentibus, ut eas mox rationibus probent, eosque interrogando juvemus, eis aliquid insinuemus, eos, ut sic dicam, comitemur et fulciamus: immensus sane et inexhaustus fons in eorum detegetur ingeniis.

vg. Instituendane sit peregrinatio ad exteras Nationes? Qui è Juvenibus affirmavit in-

stituendam esse, jubeatur probare. " Credibi-
le est dicturum; multa enim disci possunt
apud exteros, multa videntur in exteris, quae
non videntur domi. Alius forte dicet, curio-
sam jucundamque rem esse videre Urbes, tem-
pla, Palatia, diversos homines; et id genus:
Quod si puer haesitet: interroga: an Juvenes
Virosque egregios noverit, qui ex exteris redi-
ere? hinc formare doceatur argumentum, quia
multi egregij homines reversi ab exteris or-
nant Patriam. Interroga: eodemne modo Re-
gna omnia et Respublicae reguntur? quivis
respondebit, sanè non eodem. Hinc aliud con-
ficietur argumentum: qui nempe peregrinan-
tur, diversas Regnorum et Rerumpublicarum
formas ac species propriis spectant oculis, di-
versa gubernationum dispiciunt perdiscuntque
genera. Interroga: potestne aliquid apud ex-
teros observari, quod sit utile Patriae? Item;
suntne apud exteros Viri Sapientes Doctissi-
mique? suntne milites, Duces et Imperatores
bello clari? suntne admirandi rerum diversa-
rum artifices? suntne Tribunalia, consilia, co-
mitia? etc. etc. Item, audistin' ex historia Vi-
ros summos peregrè Sapientiam quaesisse? Pla-
tonem, Pythagoram, Ciceronem, Augustinum,
Hieronymum etc. etc. quid nostris tempori-
bus de Petro Magno Duce Russorum? etc. etc.
 Hoc jam modo ad solidas rei cujusvis rationes
 inveniendas, expeditius, quam quovis alio, Ado-
 lescentes pervenient.

Ita jam per faciliora, ad difficiliora aperietur
 aditus, et ratiocinandi habitus continuo usu

paulatim contrahetur. Nulla jam erit propositio, quam dum Magister ipse probare possit, probationesque praeparet et suggerat, non probent et discipuli. Ipsorum enim jure est, quod à praecceptore discunt et audiunt. Alimentum quod iis praebetur, transit in rem aliti. Credunt illi se sua depromere, dum ea quae à docente perceperunt, depromunt. Et revera tua quidem sementis, sed illorum fundus, adeoque et partus fructusque est.

Haec exempla in deliberativo genere. Idem et de demonstrativo dicendum. Propositio sit.
 „ Gratias ago Regi pro collato mihi Senatorio
 „ munere. *Interroga*: quare Regi gratiae debentur? si Adolescens haereat, *interroga*: est ne hoc insigne praecipuumque decus, quo te Princeps in Republica ornavit, cum te tam illustri accensuit Ordini? *en prima ratio*. *Interroga*: sentisne te omnino meruisse excellentem hunc honoris gradum, illumque tibi fuisse debitum? *2da ratio*; ut tanto magis ad testificationem Regi tuo grati animi obstrictum te fatearis, quanto minus merueris. *Interroga*: tantumne pro hoc solo noviter tibi collato beneficio Principi te obligatum esse existimas; an non sunt majora lounge alia, pro quibus et privatim, et publicè cum tota Republica gratus esse Regi debeas? *Interroga*: cui debemus florentissimam et diuturnam pacem cui è tot bellorum periculis et flamma toties ereptam patriam? cui justitiae administrandae praecipuam curam? cui etc. etc. quàm pa-

„ ternae in omnes Principis providentiae? *In-*
 „ *terroga*: pro publicis his beneficiis non ma-
 „ gis ne etiam quam pro privatis gratificandum
 „ tuo Principi esse censeas? *ecce tertia ratio.*
 „ Cum itaque exiles quantumcunque, pro insi-
 „ gni in te collato dignitatis Senatoriae mune-
 „ re optimo Principi referes gratias, junge si-
 „ mul et amplissimas cum universa republica
 „ grates etc. etc. precare etc.

Sit alia in genere demonstrativo proposi-
 tio pro epistola " Commendo me Regis Mini-
 „ stro, ut me ad praefecturam N. vel honorem
 „ N. promoveat, *Interroga*: quare te huic Mi-
 „ nistro commendas? Scisne forte illum esse ti-
 „ bi, tuis Parentibus tuaeque propitium et ad-
 „ dictum familiae? *en una ratio.* Scisne illum
 „ promptum et facilem, ad benefaciendum cun-
 „ ctis, qui ejus praesidium quaerunt? *2da.* Scis-
 „ ne multis jam illum salutarem dedisse ma-
 „ num, eosque apud Principem promovisse? *3tia.*
 „ Scisne cum permagna apud Regem gratia,
 „ fide, auctoritate pollere, ac plurimum apud
 „ Regem posse? *4ta.* Putas ne aliquo obsequio
 „ te de Rege meruisse, quod modeste comme-
 „ morari possit? *5ta.* Promissumne jam alias
 „ est tibi ab aula aliquid? *6ta.* Rivales tui ac
 „ competitores jamne sua praemia à Rege tu-
 „ lerant? *7ma.* Pollicerisne sincere exhibitu-
 „ rum te quavis occasione promptam volunta-
 „ tem ad nutus Principis, Ministroque gratum
 „ semper animum et obsequendi ad ejus jussa
 „ alacritatem?

Idem de Salutando hospite: *Propositio:*
 „ Laetor adventu hospitis: et quam obrem? *Interroga:* estne tibi jucundum spectare hominem sapientia clarum, tot rebus gestis, tot meritis, tot honoribus celebrem? vel eum, qui te tuosve, beneficiis afficit? Audistine quam Regi sit carus, quam in Senatu auctoritate polleat, quam aequus sit in Tribunalibus Judex, quam armis Patriam defenderit *etc. etc.*
 „ En tot tanto viro conspecto laetandi rationes.
 „ Idem recuperatam valetudinem, idem connubium, idem Prolem *etc.* gratulando.

Sed jam exemplis pluribus rem in longum, non traham, cum et his ostensum est, quam incredibiliter juvenes in inveniendis ad omnia rationibus hac cum eis agendi ratione proficerent. Quinquagenas, sexagenasve propositiones bene prius praemeditatas, ita cum eis probandas Magister accipiat; animadvertet deinceps, quam apta et fertilia futura sint in inveniendis ad quamcunque rem probandam argumentis, eorum ingenia.

Ad quod plurimum quoque conferet, dum in electione, ac explicatione ex Auctoribus Orationum et Epistolarum, magnopere Praeceptor attendat, ut tyronibus rationes rei cujuslibet in iisdem datas, brevibus clarè simpliciterque exponat, ac observari faciat. Quod attinet ad Ciceronis Orationes, earum excellens analysis *Du Cygne* hic egregiè proderit. Longis itaque missis Orationibus, in brevi quapiam, exemplo id pateat. *In Livii libro 44.* Paulus Emilius mi-

lites monet: (*propositio*) ne se ingerant in Imperatoris consilia. „ Unum Imperatorem (*inquit*) in exercitu providere et consulere, quid agendum sit, debere, nunc per se, nunc cum ijs quos advocaverit in concilium. Qui non sint advocati, eos nec palam, nec secreto, jactare sua Concilia oportere. Militem haec tria curare debere, corpus ut quam validissimum et perniciosissimum habeat, arma apta, animum paratum ad subita imperia. Caetera scire de se, Dijs immortalibus et Imperatori suo curae esse. In quo exercitu, milites, rumoribus vulgi Consul et Imperator circumagatur, ibi nihil salutare esse. Se, quod sit Officium Imperatoris, provisurum, ut bene gerendae rei occasionem, eis praebeat; illos nihil quod futurum sit quaerere; ubi datum signum sit, tum militarem operam navare oportere. ” Hac oratione lecta reflectant animum ad argumenta tyrones: *propositio: nec palam, nec secreto milites sua consilia jactent: ratio 1ma*, à militum officio ducta, quod illorum res duntaxat sit, corpora valida, arma apta, animum paratum praestare, caetera Dijs et Imperatori relinquere. *Ratio 2da*. Quod nihil salutare reipubl: Dux agere possit, si militum rumores et consilia audiat. *Ratio 3tia*: ab Officio imperatoris; quod illius intersit providere non militum, ne bene gerendi occasio eis elabatur.

Lecta Ciceronis epistola 18va libri 5ti ad famil: in qua Cicer: Fadum honestum virum, sed qui novus fuerit, id est suctor et faber for-

tunae suae, consolatur, quod exilio plexus sit instante Pompejo, ob cuius gratiam Fadius Senatus consulto Civitate pulsus, quod eius iudicium bonis omnibus displicuit. *Et si egomet: (inquit) qui te consolari cupio, consolandus ipse sim, propterea quod nullam rem gravius jam diu tuli, quam incommodum tuum: tamen te magno-pere non hortor solum, sed etiam pro amore nostro rogo atque oro, te colligas, virumque praebeas, et qua conditione omnes homines, et quibus temporibus nati simus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quam fortuna abstulit: propterea: quod adeptus es, quod non multi homines novi: amisisti, quod plurimi homines nobilissimi. Ea videtur denique conditio legum, iudiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima poena ab hac Republica discesserit. Tu vero qui et fortunas, et liberos habeas, et nos caeterosque necessitudine et benevolentia tecum conjunctissimos: quique magnam facultatem sis habiturus, nobiscum et cum omnibus tuis vivendi: et cum unum sit iudicium ex tam multis, quod reprehendatur, ut potè quod una sententia, eaque dubia, potentiae alicujus condonatum existimetur: omnibus his de causis debes istam molestiam quam levissimè ferre. Meus animus erit iu te, liberosque tuos semper, quem tu esse vis, et qui esse debet. Vale.* Lecta inquam hac Epistola, rationes tyro eloquentiae resumat. *Propositio: te colligas virumque praebeas: idest vires omnes animi tui collige et fortiter viriliterque fer exilium.* „*Re-*

„ *tio 1ma.*, quia si cogites et infelicitatem
 „ omnium hominum, et infelicitatem horum
 „ temporum, tuam aequaliter seres. *2da.* quia
 „ plus tibi virtus dedit, quam fortuna abstulit:
 „ novus enim homo adeptus es hominum stu-
 „ dia, optimum nomen, opes *etc.* quae tibi ma-
 „ nent: fortuna vero tibi abstulit solatium Pa-
 „ triae, quam et tot nobilissimi homines nunc
 „ amiserunt. *3tia.* quia tam mala sunt Reipu-
 „ blicae tempora, ut optimè cum eo actum vi-
 „ deatur, qui solo tantum exilio plectitur, quae
 „ levis poena est, aliis comparata. *4ta.* quia ti-
 „ bi integrae sunt opes, liberi, amici. *5ta.* quia
 „ omnes boni reprehendunt hanc tui exilij sen-
 „ tentiam et iudicium, quamvis de multorum
 „ exiliis sileant. *6ta.* quia potentiae Pompeij ce-
 „ dendum erat, ejus auctoritati Senatus hoc
 „ contra te Decretum condonare debuit. *7ma.*
 „ quia, meus animus idem semper erit in te
 „ etiam absentem tuosque liberos.

Pluribus non est inducendum exemplis,
 nec multis dicendum, quam hae diligentes in
 explicatione Auctorum, rationum ab ijs data-
 rum observationes, Juvenes ad ratiocinandum,
 inveniendasque similes cujusvis propositionis cau-
 sas sensim formabunt.

Cui quidem rei *3tium* id maximopere opi-
 tulabitur, si praeceptores pro occupatione do-
 mestica, principio praesertim, assignent tyroni-
 bus, ut simplices duntaxat rationes unius, dua-
 rum, triumvè propositionum afferant, absque
 ullo elocutionis studio, sed apertè cum parti-
 cula,

eula, quia, quia. Haec exercitatio magis adhuc ad inventionem rationum eorum excitabit perficietque ingenia. Nihilque soberit, si praeceptor etiam ipse, assignatarum Propositionum rationes, ipsis oretenus dicat, atque etiam etiamque repetat, eas ut memoria tenere possint; cum enim è memoria sua illas describent, ab ijs non a Magistro inventae jure censebuntur.

Hactenus de modo juvandi adolescentum ingenia, in inveniendis, è naturali uberrimoque fonte, intellectu nimirum eorum, ad omnia rationibus. Jam revertamur, ad explicationem Topicorum locorum, unde erui possint, aut ad quos reduci solent, rationes.

15. Quotuplices sunt fontes?

Duplices: interni, et externi.

16. Quid sunt interni fontes?

Ubi rationes petuntur ab ipsa re.

17. Quid sunt externi fontes?

Ubi rationes petuntur extra ipsam rem.

Quid sit istud: *ab ipsa re et extra rem*, ex ipsis fontibus facile intelligetur, et exemplo pateat. Sit propositio: *Cupiditates opum. voluptatum, honorum, potentiaequae, nimias, còèr-cere oportet.* „ Quia cupiditates (inquit Cic: de „ fin:) non modo singulos homines, sed et u- „ niversas Familias evertunt, totam etiam labe- „ factant Rempub: Ex cupiditaribus odia, dis- „ sidia, discordiae, seditiones, bella nascuntur. „ Nec hae se se foris solum jactant, nec tantum

in alios caeco impetu incurrunt, sed intus etiam animis inclusae, inter se dissident et discordant." Hae rationes datae sunt ab ipsis rebus intimis cupiditati. *Malitia enim ea inest, insita est, innata est, cupiditatibus nimis, ut qui nimirum cupit vehementer opes, potentiam, voluptates, cum ijs hominibus, qui se se jure merito vesanae ejus cupiditati opponunt, odia et discordias incurrat, etiam quandoque seditiones et bella excitet, ad id quod nimium cupit assequendum: saepe proinde et se et suam evertit Familiam, et Rempubl: labefactat. Cupiditates diversae animo inclusae, inter se dissident, hominemque semper inquietum reddunt, ut nunc tranquillitatem optet. quo suis fruatur effaeminatè voluptatibus, nunc otium cogatur perdere, quo cupidini honorum dominationisque libidini, morem gerat* Haec in cupiditate ipsa intus inveniuntur. Jam si dicas: *magnifice sapienterque ad rem nostram Tullius: Regium est, inquit, ita vivere, ut non modo homini, sed ne cupiditati quidem servias.* Haec sententia Tullij extrinsecus petita est, nec enim sententia Tullij, aut Tullius in cupiditate est. Si dicas: Pompejus et Caesar cupiditate nimia gloriae, Patriam perderunt. Pompejus et Caesar externae sunt res cupiditati.

18. *Qui sunt fontes interni?*

Definitio. Enumeratio partium. Genus. Species. Causae. Effecta. Antecedentia. Adjuncta. Consequentia. Contraria. Repugnantia.

Comparatio. Similitudo. Dissimilitudo. Notatio.

19. *Quid est Definitio?*

Est Oratio, quae explicat naturam rei.

Quamcumque rem nescimus quid sit, sola definitio nos docet quid sit. Nescimus *vg.* quid sint *Andabatae*? Definitio: *Sunt gladiatores, qui clausis oculis digladiabantur.* Nescis quid sint *gladiatores*? Definitio: *Servi erant, quos Lanistae artem armorum edocebant, ut postea populi oblectandi causa in arena pugnarent.* Nescis quid sint *Lanistae*: Definitio: *Magistri armorum, ita à laniando vel laniena dicti, qui praeerant ludis gladiatoriiis.* Ita omnes res, personae, animalia, arbores, virtutes, vitia, *etc.* ita omnia Nomina definitionibus nobis innotescunt. Ut *modestia: est virtus, quae docet eam quae aguntur et dicuntur suo loco et tempore decenter collocare.* Vel. *Est virtus, quae corporis animique motibus componendis rationem praescribit.* Vel *Est virtus, quae propriae de se ipso opinioni modum ponit.* Quid est *ostentatio*? *Est immoderata suis de rebus gloriatio.* Tales definitiones nominum, rerumque omnium optimas in *Lexico*, ubi scriptores de singulis breviter philosophantur et singula definiunt, reperies.

20. *Quotuplex est Definitio?*

Duplex propria seu Logica, et Oratorii.

21. *Quid est propria Definitio?*
Quae constat genere, et differentia.

Genus est, ut avis, animal, virtus, vitium, ars, scientia, etc. *Differentia*, est id, quo inter se species differunt, ut Leo ab equo, aquila ab alauda; temperantia à liberalitate, superbia ab aecidia. Poesis à Grammatica. etc.

Exemplum definitionis propriae: *Religio est virtus, quâ cultus DEO debitus tribuitur. Impietas est scelus, quod omnem DEO debitam religionem tollit. Virtus itaque hic et scelus in definitione sunt genus, caetera sunt differentiae ab aliis virtutibus et sceleribus.*

22. *Quid est definitio Oratoria?*
Quae non tam per genus et differentiam, sed quocunque alio modo, rem ita describit, ut tamen bene rei naturam explicet; utque ex ea res quaelibet, quae, et qualis sit, cognosci possit.

Vg. Prudentiam si propriè definire velis, dices: est virtus, quae hominem, ut caute sapienterque omni in re procedat, dirigit. Oratorie cum Cicer: dices: Prudentia est rerum bonarum et malarum scientia: Partes ejus sunt: memoria, quae praeterita recordatur, iisque veluti regula agendorum utitur, intelligentia, quae praesentia penitus dispicit, in iisque videt quae sequatur, quae fugiat: providentia, quâ futu-

ris prospicit, sapienterque consulit, *uque medicina valetudinis, gubernatio navigationis, sive vivendi ars prudentia est.* Utraque haec definitio, tam propria, quam Oratoria egregie Oratori inserviet, ad commendandam prudentiam.

Erit vero definitio Oratoria, dum rem, quid, et qualis sit, bene explices, uti potes, rei partibus, rei causis, rei effectibus, comparisonibus, similitudinibus, Metaphoricis denominationibus, epithetis, etiam explicationibus, quid non sit illa res, quid verò sit, et alijs describendi modis *Vg.* „ Dissimulatio, non est „ simulatio, aut mendacium, ut falsum pro „ verò proferas; non est fraus aut deceptio, „ ut cuiquam malè velis imponere, aut quempiam circumvenire, sed est duntaxat opportunum veritatis silentium, et quoddam velum illius ac siparium, ne quae, et quamdiu „ arcana esse debeant, intempestive detegantur, et adversarii praemoneantur. Res ne dum „ licita, utpote falsi expertus, et innocens, sed „ etiam gravibus, et magnis rebus tuto peragendis, et perutilis et necessaria.

Sed ex his jam satis liquet, *loci definitionis natura.* Id jam contendat Praeceptor, Juvenes ut bene concipiant, quam solida à definitione ratio propositionum variarum dari potest. Quid enim solidius ac fortius est, quam rei, si quam suadere velis, naturam exponere, explicare, elucidare? quod bona rei definitio, sive *propria*, sive *oratoria* imprimis facit. Exemplis imprimis doceantur.

Sit propositio: *Patriae summum nos debere amorem.* Defini et explica quid sit Patria? et si bene definieris, ad ejus excitabis amorem. „ Quid est enim ista Patria? locusne dun- „ taxat, in quo primum aërem hausimus, pri- „ mam lucem aspeximus? at jam et hoc ipso „ sacri primique hospitii nomine, quam no- „ bis debet esse jucunda? Verum enimverò il- „ la nostri parens, illa altrix, educatrix, con- „ servatrixque est. Illa vetustissima Majorum „ nostrorum tot à saeculis sedes, illa certum „ posterorum quandoque nostrorum domicilium. „ Fons illa est paterni, materni, avilique san- „ guinis, decorum, opum, et dignitatis no- „ strae. Non aliam communem matrem, tutri- „ cemque, quam hanc propitii nobis dederunt „ superi. Ejus in sinu vivimus. Ornamenta il- „ lius nos ornant, fertilitas nos ejus nutrit. „ Opibus illius ditescimus, ejus cohonestamur „ gloria, illius exaltamur trophaeis. Quidquid „ demum Patriae est, nostrum est. Iud nos „ ipsi Patria sumus. *etc. etc.*

Caeterùm definitiones bonae, prout res exi- git, vel brevibus absolvi possunt: *vg. vecti- galia exactè solvenda esse. Definitio. Quia sunt publici proventus ad subveniendum Reipublicae necessitatibus legitime instituti. Tempia esse extruenda, instauranda. Sunt enim sanctua- ria et solia quaedam summi Numinis, ubi con- fluentium populorum vota, supplicationesque exaudiat: sunt sacratae fundendis precibus, DEO placando, clementiaeque Caelesti conci-*

liandae, AEdes, Asyla et profugia Divinam iram vindictamque fugientium hominum, beneficiorum omnium receptacula et fontes, pietatis et religionis sedes. etc. Invidiam esse fugiendam. Est enim turpis aegritudo animi, aliena, quam optat, et qua caret felicitate maerentis; qua infelicius nihil, cum aliorum res omnes saecundae eam perpetuo et irritent et crucient; est faeda mentis abjectae nota et stimulus, bonorum omnium, virtutisque terrima hostis, amicitiae venenum etc. Secretum servandum. Est enim res sacra à Principe, ab amico, seu quocunque demum tuae commissa religioni et fidei, est omnium maximorum negotiorum anima certusque custos; est quoddam sanctius, quod prophanare ac prodere nefas sit, depositi genus: est Lydius quidam amicitiae lapis etc. Leges esse summa religione colendas: nam sunt (Cic: pro Cluent:) Fundamentum Libertatis, fons AEquitatis, Mens, et animus, et consilium, et sententia Civitatis, posita est in Legibus. Sed exemplorum satis.

Hic advertant Juvenes, benè considerata rei natura, ejusque praesertim effectibus, partibus, adjunctis etc. (quod jam paulo superius innuimus, quodque saepius inculcandum illis est) facile oratoriam Definitionem confici posse: plurimum vero ei metaphoricarum denominationum splendoris addere.

Advertant item: Philosophos species rerum strictè definire; quod verò genere et differentia caret, propriè dictam definitionem non pa-

ti, ut *Petri* definitio non est, sed descriptio. Oratores vero quidvis definire, seu si malis, quomodocunque describere possunt. Ut: sit propositio: *perlibenter, peramanterque te salutamus*. Es enim religionis Ecclesiaeque columnen, fidele consilium Principis, Reipublicae fulcrum, libertatis defensor rationabilis, Senatus lumen, praesidium et ornamentum, nostri omnium. etc.

Advertant denique in optimis *Lexicis*, ut dictum, propriam cujusvis rei definitionem reperiri, non ideo tamen laborandum est, ut aut quaevis propositio à definitione probetur, aut ut quaevis definitio, omnino nominibus, sive denominationibus, vel simplicibus, vel metaphoricis constet, sed sufficit, ut rei natura satis quocunque exprimat modo, *vg. Prodigalitas, seu* (voce Taciti;) *prodigentia* in *Ethica* definietur ita: *est vitium, quod quis bona sua ultra facultates suas imprudenter ac immoderate dilapidat*. Ab Oratore definiiri potest, vel cum denominationibus, sive simplicibus, sive metaphoricis, ut: *est patrimonij fortunarumque imprudens ac immoderata largitio, est immodica liberalitas, aut potius malus liberalitatis usus; est paupertatis inopiaeque parens, est flagitiorum, furtorum, rapinarum, seditio- num, conjurationumque fax quaedam, illicitum et origo; est opum vortex, familiarum ruina, Reipublicae detrimentum, honestatis virtutis et famae pernicies etc.* vel sine ullis denominationibus definiiri potest, ut: *prodigalitas: quae scit perde-*

re, donare nescit, cujus beneficia non virtus, non decorum, non benignitas, sed casus et fortuita regunt; quae disijcit, proijcitque potius, quam donat aut benefacit, quae fraudi, assentationi, ac sceleri totum, virtuti largitur nihil, quae patrimonia, collectasque diu à majoribus opes abligurit, quae ex opulentis decoctores et inopes, deinde mendicos, tum Catilinario exemplo, fures, raptores, sicarios, seditiosos, et incendiarios facit. etc. Hac descriptione satis liquet prodigientiae natura.

Haec de definitione fusiùs, loco nimirum ad explicandam rerum naturam, et ad bonas cogitationes subministrandas, sanè necessario et utili.

23. *Quid est enumeratio partium?*

Est locus qui docet, totum in partes distribuere, vel rationum eruendarum, vel amplificandae duntaxat Orationis causâ.

ITa *Civitas*: in fora, plateas, vicos, pomaeria, Templa, Palatia, AEdes, pontes, fontes, etc. ita *corpus humanum* in sua, arbor, in sua membra. etc. distribuetur.

Jam tantum amplificationis causâ, diversas opum partes Cic: hoc exemplo enumerat; veniant igitur irrisores Orationis hujus ac sententiae, et vel jam ipsi judicent, utrum se horum alicujus, qui marmoreis tectis, ebore et auro fulgentibus, qui signis, qui tabulis, qui caelato auro et argento, qui Corinthiis operibus abundant, an C. Fabricii, qui nihil eorum habuit,

nihil habere voluit, similes esse malint? Paradoxo imo.

24. *Quotuplex est apud Rhetores totum?*

Duplex, Corporeum seu Physicum, et incorporeum seu quod mente concipitur.

C*orporeum* partes sensibus subjectas habet; ut *liber* sua folia, *tellus* suas quatuor partes, *Europa* sua Regna, Provincias, fluvios, montes. *Incorporeum* partes habet, quae mente discernuntur ut: *Respub:* constat Principe, Senatu etc. *Sacro, Politicoque statu etc.*

Ut bene hoc totum *Incorporeum* concipiant Juvenes, providendum est. Norint ergo incorporea omnia, etsi veris careant partibus, partes tamen eorum effingi separarique posse. In DEO ipso Omnipotentia, immensitas, aeternitas, bonitas, sanctitas, sapientia etc. mente separari possunt. *Anima* intellectu, voluntate, memoria, constabit. Hic ipse *intellectus* habebit partes; primam rerum apprehensionem, tum iudicium de quavis re, tum ratiocinationem, *Rhetorica* habet partes, ut dictum tres. Ita suas quaevis ars et scientia, quaevis virtus, et quodvis vitium suas.

Si *vg. à Magnanimitate, seu animi Magnitudine quempiam laudes, vel hanc virtutem suadeas, has quasi in ea partes, et officia effingere potes.* " Aggredi res maximas quamvis difficillimas et maxime arduas: nullum pro Religione, virtute, Patria, Principe extimescere

„ periculum: a rebus semel honestè justèque
 „ coeptis, minimè unquam resilire, nec, donec
 „ conficiantur, desistere: obstaculis, quae maxi-
 „ ma contentione vincantur, etiam oblectari:
 „ DEUM solum, officium, salutem Civium, et
 „ Patriam; excelsas has nempe, agendi habere
 „ causas: sua non quaerere, nec potentiam, nec
 „ incrementa opum, nec ipsam famam et glo-
 „ riam, quam, etiamsi avidè non quaeratur,
 „ ingentia facta sequi semper ut umbram oportet.
 „ Principis, Civium, populi, suorumque
 „ etiam ingratum fortiter ferre animum, et vel
 „ invitae multitudini benè facere, exilio, pro-
 „ scriptionibus, morti ipsi obviam progredi; et
 „ etiamsi omnes fati ictus et jacula, natura per-
 „ senserit, animum iis impenetrabilem prae-
 „ bere: adversâ non frangi, prosperam secun-
 „ damque modestè, moderatè, aequaliter ferre
 „ fortunam, et utriusque periculum facere, ani-
 „ mo tam ab imbecillitate libero, quam à te-
 „ meritate alieno etc. His quasi partibus con-
 „ stat ista virtus.

*Ab amicitia laudando aliquem, vel eam com-
 mendando, hae partes ejus excogitari possunt.*

„ Erga amicos tenere optimeque semper affici,
 „ eorum consuetudine oblectari, fidem iis con-
 „ stantissimè servare; verè semper ingenuoque
 „ animi candore, à fraude omni et mendacio pro-
 „ cul, cum iis agere; bona, commoda, famam et
 „ capita eorum, etiam cum discrimine proprio
 „ defendere; salubriter iis libereque consulere;
 „ eorum morem gerere consiliis, nec libertate

„ admonentium offendi, imò plenam dicendi,
 „ quae velint iis facultatem concedere; nihil
 „ nimium, nihil inurbanum, cum iis sibi licere,
 „ credere; non emolumenti ullius ergo, sed
 „ probitatis virtutisque causa, amicos dilige-
 „ re; iisdem, pro modo, opibus, commendatio-
 „ ne, obsequiis, semper benefacere studere;
 „ male de iis nec loqui, nec maledicos illis fer-
 „ re; errores et vitia eorum apud se aliosque
 „ purgare; nec iis offendi, sed facile parcere,
 „ causas offensionum vitare, secreti cum iis re-
 „ ligionem sanctè colere, nihil ab iis injusti pe-
 „ tere. Vide quot quantaque partes et officia
 „ in singulis virtutibus excogitari possunt.

Modestiam seu humilitatem, ut vocant, Chri-
stianam, in aliquo si laudes vel alicui suadeas:
partes ejus erunt: " DEUM nosse, et nosse se
 „ ipsum. Homines omnes aequales sibi, ut eo-
 „ dem DEO progenitos, eundemque habituros
 „ finem existimare. Contemnere neminem. Ce-
 „ dere majoribus, non invidere aequalibus, co-
 „ mem mitemque esse inferioribus. Se nulli No-
 „ bilitatis, Sapientiae, meritorum, virtutis, opi-
 „ nione praeferre, quamque modica et vana haec
 „ sint, recte apud se statuere. Adversa quaevis,
 „ etiam contemptum sui Christiano animo ferre,
 „ quod vel Ethnici, plurimis Christianis sapien-
 „ tius fortiusque fecère. Honores, Magistra-
 „ tus, et munera Reipubl: non sua, sed Rei-
 „ publ: et Civium causa, tanquam de iis bene-
 „ merendi opportunitatem, non tanquam orna-
 „ menta et praemia sibi debita, nec tanquam

„ vanitatis oblectamentum quaerere et susci-
 „ pere.

Laudandae fidei erga Principem partes erunt: „ Optima semper eidem praebere con-
 „ silia; jura et dignitatem ejus fortiter tueri;
 „ vitam ejus propriis fortunis, sanguine et vita
 „ defendere; ab adulatione et blanditiis abhor-
 „ rere; commoda Principis, studiosè, sed hone-
 „ stè semper amplificare; secreta et arcana quae
 „ crediderit, religiosè servare; à machinatione,
 „ seditione, conjuratione omni, ne dum procul
 „ abesse, sed et tota contentione virium, mala
 „ id genus praepedire.

Mendacem, vel mendacium insectari si cupias, mendacem in partes, quasdam distribue.
 „ Primò inconsideratè, temerè incautèque men-
 „ titur, deinde contracta jam quapiam fal-
 „ si dicendi consuetudine mentitur; jam ani-
 „ mo deliberato studioque mentitur, denique
 „ mendacii continuo quodam usu, ne jam qui-
 „ dem mentiri se cogitat, sed verum se dicere
 „ credit; eadem facilitate, qua jurat et pejerat,
 „ mendacia et perjuria illi minimi constant.

Impium militem per partes ita divides: „ re-
 „ ligio nulla, mores pessimi, faedae libidines,
 „ alea et furta perpetua, rapinae, dum impunè
 „ liceat, justitiae ac aequitatis res et nomen
 „ ipsum ignotum; humanitatis nihil, ferociae
 „ plurimum; metus fustis, quam amittendi hono-
 „ ris major; de anima tantundem, quantum et
 „ belluae, cura.

Advertant hic eloquentiae Auditores in distribuendo toto *incorporeo* in partes, fortè eos saepiùs in alterum illapsuros fontem, ut: *speciei*, vel *effectorum*, vel *consequentium*, vel alios, de quibus infra, ubi et *differentia* hos inter fontes annotabitur, sed id minùs omnino est, ad quemcunque ab ijs reducantur fontem enumerationes et rationes ejusmodi, dummodo bonae illae solidaeque sint.

Monendum hoc loco: Oratoris esse diligenter attendere, quidquid in partes aliquas distribui vel enumerari possit. Quod *in corporeis* facile, *in ijs quae mente* separantur, paulò est, nisi usus accedat, difficilius.

Attendendum itaque est ad nomina, quae per se quasi *totum* aliquid designant, seu quae *generalia* sunt, ut Ecclesià, Respublica, Civitas, Senatus, Exercitus, Tribunalia, Magistratus, opes, commercia, scientiae, artes, opificia, pax, bellum, oeconomia, miseriae, calamitates, morbi, commoda, utilitates, detrimenta, tempus, vita, virtutes, vitia, et id genus innumera; quorum quodlibet, plurium mox rerum, aut partium, quibus constat, cogitanti imagines offert. Attendendum item est ad ista: omne, totum, nullum, nihil, plura, pleraque *etc.* ubi enim haec sunt, divisio et enumeratio fieri potest.

Vg. Nihil regi sine lege potest. Cic: 3. de Leg. *Nihil est tam aptum ad jus conditionemque naturae, quam Lex: sine qua nec domus ulla, nec Civitas, nec gens, nec hominum universum ge-*

nus, nec rerum natura omnis, nec mundus ipse stare potest.

Attendendum comprimis est ad diversa virtutum, munerum, personarum, Magistratum officia, ut Principis, Senatoris, Praesulis, Ducis, Praefecti, Patris, Domini, filij, servi, militis, coloni, mercatoris *etc. etc.* quae muneris eorum sunt, non difficulter excogitabuntur. Ut si vel Judicibus diligentiam in eorum munere suadeas, vel justitiam, vel judicem laudes, hae partes et officia muneris ejus menti occurrant: " Judicis officia sunt, pauperibus ac di-
 ,, viuis, potentibus perinde ac imbellibus, ci-
 ,, vibus et externis, amicis et hostibus aequè
 ,, administrare justitiam, à muneribus quibusvis
 ,, majorem in modum abhorrere; gratiae, ami-
 ,, citiae, Nobilitati, potentiae nihil tribuere; Re-
 ,, ligionem praestiti juramenti continuo habe-
 ,, re prae oculis, conscientiam cum scientia ju-
 ,, ris omnino conjungere; otium, ludos, et pri-
 ,, vata commoda, ut inimica muneri suo, repu-
 ,, diare; meminisse DEI et Principis munus in
 ,, judiciorum administratione contineri; digni-
 ,, tatem, honores, et capita, fortunasque civium
 ,, judicis esse religioni commissa; tranquillita-
 ,, tem publicam et privatam omnium, è recta
 ,, justitiae administratione pendere, *etc. etc.*

Ut ad tales enumerationes assuescant Juvenes, adhuc aliqua ex *Cic:* ponuntur exempla. Cicero enumerat *modos*, quibus homines hominibus obstringuntur: aut benevolentiae gratia, cum aliqua de causa quempiam diligunt, aut ho-

noris ergo, si cujus virtutem suspiciunt, aut si eum rebus suis bene consulere arbitrantur, aut cujus opes metuunt, aut á quibus aliquid expectant, aut postremo pretio et mercede ducuntur, quae sordidissima et inquinatissima est quidem ratio. etc. Offic. lib: 2.

Boni Cives erga alios Cives officia enumerat. *Conveniet autem (bonum Cívem) cum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum, in omnique re contrahenda, vendendo, emendo, conducendo, locando, vicinitatibus et confiniis aequum et facilem, multa multis de suo jure cedentem, á litibus vero, quantum liceat, abhorrentem etc. Offic. lib. 2.*

Cuivis aetati aliquid esse proprium. *Sua cuivis (inquit) parti aetatis tempestivitas data est, ut et infirmitas puerorum, et ferocitas Juvenum: et gravitas jam constantis aetatis, et senectutis maturitas, naturale quiddam habeant. In Cat: major:*

Semper in Officio manendum. Nulla pars vitae neque publicis, neque privatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum quid agas, neque si cum altero contrahas, vacare officio debet. etc. Offic. lib. 2.

His exemplis ad enumerationem partium bene intelligendam satis luminis tyrones eloquentiae habere videntur. In quo fonte sciant potissimam et rationum inveniendarum, et amplificationis positam vim esse.

25. Quid est genus?

Quod sub se continet species. Fons verò hic docet eruere rationes à genere.

vg. ANimal, arbor, avis etc. tot species habent, quot animalia, arbores, aves etc. noscuntur. Et tale est genus *Logicum* seu *proprium*. At sunt non rerum tantum quæ subijciuntur oculis, sed et earum quæ mente cognoscuntur, sua *genera*: ut, virtus, vitium, peccatum, beneficium, bonum, malum, commodum, incommodum, periculum, morbus, ars, scientia, consuetudo, lex, etc. et innumera alia, sub quibus, quasi *generibus* diversae horum *species* inveniuntur. Ut sub genere: *bonum*, bona corporis, bona fortunæ, bona animi, bona temporalia, bona aeterna, bona privata, bona publica etc.

Sed videndum: idem, quod est *species respectu superioris*, posse esse *genus respectu inferioris*: ut *bonum Reipublicæ*, est sub genere: *bonum quodvis*; est tamen et *genus*, contentorum sub se *Reipublicæ bonorum*, cujus erunt *species*: Religio, boni Princeps et Magistratus, pax, justitia, concordia Civium, gloria, potentia, opes, artes, commercia, opificia etc. etc. haec enim sunt Reipublicæ bona. Item vg. *opificia, commercia etc.* erunt iterum *genus respectu inferiorum*. *Opificiorum enim species* sunt diversae, quæ occupantur circa lanam, circa ferrum, circa metalla, circa ligna, circa sericum

etc. Commercia alia sunt terra, aquis alia, frumenti alia, animalium alia, pannorum alia, *etc.*

Plurimae propositiones sunt, quarum rationes dari possint à genere, dum propositiones sint de *specie aliqua*, et dum consideretur *genus* ad quod illa species pertineat, *eg. si suadeas in Contractibus f. dem esse servandam*; pone *fidem* sub genere *virtutum Civilium*, quae ad societatem humanam sanctè colendam necessariae sunt. Et dic: *Civiles virtutes maximè nobis esse colendas, quae tutam securamque reddunt societatem hominum: quibus è genere humano, è Republica, è Civitate, pulsis, ferocium animalium instar vivendum sit etc. harum jam virtutum praecipua f. des est. etc.*

Consuetudinem quampiam sancte esse servandam suadendo in Comitibus, in judiciis, in exercitu *etc.* dabis rationem à genere: *quia est consuetudo vetus, sacra, laudabilis etc.* Tum in genere dices: *nihil esse justius, utiliusque quam antiquas servare consuetudines etc. Nihil esse imprudentius, levius, magisque noxium, quam à majorum consuetudinibus desciscere. etc.*

Si aut *peculatum*, aut *rapinam*, aut *violentiam*, aut *perjurium*, aut *ebrietatem*, aut si quid aliud in specie insecteris, nonne solida fortisque ratio est, à genere? *quia est crimen, peccatum, flagitium publicum: et paucis aliquid in genere, de horrore scelerum publicorum innes: peccata nimirum publica toleranda non esse etc.*

Quibus exemplis advertant Juvenes, quid est Hypothesim, ut vocant, in Thesim mutare, est videlicet propositionem specialem seu *de hac re in specie* factam, ad generalem propositionem, seu ad *genus* reducere, quod utiliter saepissime fieri solet, et huic sane praecipue fons hic deservit. Esto propositio: *nimiam in vestibus magnificentiam juxta conditionem cujusvis circumscribendam esse*. Haec nimia in vestitu magnificentia, est sub genere *luxus*: Propositio itaque generalis fiat: *luxus omnis perniciosus est Reipublicae*: nam depauperat Cives, ad aemulationem etiam minus opulentos provocat, domos et fortunas privatorum evertit, familias labefactat, ad flagitia cogit, ad seditiones et conjurationes viam sternit, *etc.* Tam itaque ab omni luxus genere, quam à nimio praecipue in vestes sumptu, in bene ordinata Civitate abhorrendum est. Esto alia propositio: *amplum tibi et laudabile est legationem te dignè ac honorificè obijisse*. Legatio est sub genere *munerum publicorum*; de quibus generalis propositio fieri potest: omne munus Reipublicae benè gestum, laudi cuivis et gloriae debet esse sempiternae. *Vel: in muneribus Reipubl: ritè obeundis, nihil aliud quam obsequii gloria, continentibus, summisque Viris quaerenda est*. Sit adhuc Propositio: *gratulor Reipublicae, quod te sit nacta Praetorem, Ducem, Praefectum etc.* Praetor, Dux, Praefectus, sunt sub genere Magistratus: propositio generalis seu thesis de Magistratibus fiat, *exem: gr: ex Cic: tertio de Legibus:*

Magistratibus opus est, sine quorum prudentia ac diligentia Civitas esse non potest, quorum descriptione omnis Reipublicae moderatio continetur, neque ijs solum praescribendus est imperandi, sed et Civibus etiam obtemperandi modus. Nam et qui benè imperat, paruerit aliquando necesse est: et qui modestè paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus esse.

Hic duntaxat praemonendi sunt Juvenes, ne cum à *specie*, ad *genus*, seu à propositione singulari ad generalem convolant, nimio plus in *thesi* seu generali argumento morentur. Brevis haec esse debet, aut perquam mediocris excursio; secus puerilis erit. Ut si quis commendare iudicibus, vel justitiam, vel continentiam à muneribus; et potissima orationis parte in *genere* virtutem laudaret, vel flagitia vituperaret. Idem dicendum de millenis aliis similibus thesibus. In quo tamen et adolescentes, et nonnunquam ij, qui eis sua proponunt exempla, non parum peccare solent. Sit propositio: *Hominem hunc quamvis potentem, Iudices non metuite.* Iudex est sub genere Magistratùs. Generalis propositio fieri potest, Magistratui omni magnitudine animi utendum est. *Sudandum est ijs (ut inquit Cicero pro Sextio) qui Magistratum gerunt pro communibus commodis, adeundae inimicitiae, subeundae saepe pro Republica, tempestates, cum multis audacibus, improbis, nonnunquam etiam potentibus dimicandum.* Et haec sufficiunt, redeundum mox ad particularem propositionem: *quid igitur? Vosne Regia imo*

etiam Divina Auctoritate muniti, insolentis hujus hominis quamvis potentis vim non fraentis? altos non compescetis spiritus? etc. Sed de hoc loco satis.

26. *Quid est Species?*

Quae continetur sub genere. Est verò fons, qui dicit, propositionem quae genus continet, probare per species.

O*pfificia* (exempl: gr:) *introducere utilis est Reipublicae.* *Opificia* genus est, *species* vero hujus generis, enumeratae paulò superiùs. Ostende itaque *opificia lanæa* utilia esse. Quantum enim extra Regnum lanæ nostræ mittitur trans maria; è quibus panni ibi, vel tapetes confecti, duplò vel triplò plus à nobis solvantur? etc. *Opificia serica* utilia esse. Quantum enim pecuniae pro hoc mercaturae genere è Regno continuo effluit? cum et bomicina lana pro conficiendo serico, exemplo tot gentium conduci, et etiam bomices domi foveri, plantarique apud nos possint mori, (genus arboris) quod jam à plerisque nostratium in diversis Regni partibus feliciter probatum. *Opificia coriacea* etc. Nos ne enim tot centena quotannis nummorum, ut vocant, imperialium millia, profundamus in Turcas? qui nos, nostris corijs mollius perfectis, flavoque colore tinctis, duodecies saltem in annum calceant? etc. *Opificia carbasi, tapetum, argenti* etc. *Opificia legionibus armandis necessaria* etc. Ita genus à speciebus evidentè

probabitur: quod *leges flagitia comprimunt*. Ratio à *specie* flagitiorum, libidinis, et avaritiae. *Docemur* (Cic. imo de Legibus.) *authoritate nutuque legum, domitas habere libidines, cœrere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus, abstinere*.

Ita probabis hominem, vel omni virtute, vel omni arte, vel omni scientia praestantissimum, vel optimè muneribus Reipublicae functum. Vel è contra hominem flagitiosum enumeratione contentarum sub his specierum.

Jam si cum *enumeratione partium* (superius mox posito fonte) argumenta à *speciebus* tracta fortasse convenient, perinde id tibi sit, parumque obest. Quanquam *inter partes totius, et inter generis species*, haud difficile intellectu discrimen est. *Genera* nimirum in *species* distribuuntur, *Singularia* vero sub generibus contenta dividuntur suas in partes, et membra. *eg.* Corpus *ut genus*, dividitur in *species*: corpus humanum, lapidis *etc.* Sed corporis humani non sunt *species*: caput, manus, et pedes, sed sunt ejusdem membra. Libertatis quoque, quae *sub genere virtutis est species*, sunt quaedam partes et officia; non sunt vero *species*, benefacere suis liberis, tum propinquis, tum amicis, tum domesticis, tum externis, tum pauperibus. *Metalli species* sunt: aurum, argentum, cuprum, *etc.* partes vero auri sunt: ejus grana exigua, è quibus conflatur. Avaritia, quae est *species*, sub *genere* vitij, partes habere potest: nummos quam plurimos per

fas et nefas corradere: nemini quidquam etiam egentissimo tribuere, sibimet commoda denegare, imò etiam veris suis necessitatibus non providere, *etc. etc.* Sed denique in ijs quae mente concipiuntur, sive species, sive partes, Adolescens nominaverit, non magnopere interest.

27. *Quid est Causa?*

Vel à qua, vel ex qua, vel qua, vel propter quam fit aliquid. Est vero locus, qui docet à causis, rationem eruere.

Vg. Domus, has habet causas. Causa à qua cujuslibet domus est Dominus, vel Architectus, qui eam fabricari fecit, vel fabricavit. Causa ex qua: sunt lateres, ligna etc. Causa qua, est forma interior et exterior, quâ fabricata est domus. Causa propter quam: est finis propter quem aedificatur domus, scilicet ad habitandum.

28. *Quotuplex est Causa?*

Quatruplex, efficiens, materialis, formalis, et finalis.

29. *Quid est causa Efficiens?*

À qua fit aliquid.

Ut Aurifex, à quo fit patera, Sol, à quo lux et dies; luxus à quo paupertas, etc.

30. *Quid est causa Materialis?*

Ex qua fit aliquid.

Ut ex uvis vinum, ex auro nummi.

31. *Quid est causa Formalis?*

Est intima forma qua tale est aliquid.

Vg: Id, quo adamas non est simplex, silex, est igitur interna forma alia adamantis, alia silicis. Id quod facit *prudentiam* non est *liberalitas*, est ergo forma quaedam utriusque virtutis insita.

32. *Quid est causa Finalis?*

Est propter quam fit aliquid.

UT ensis est ad defendendum hominem; defensio hominis, finis est ensis. Consilij finis est, ut res bene debitèque agantur.

Jam ut Adolescentes bene causas intelligant, norint primò nihil omnino universis in rebus esse, quod sit sine suis causis, praeter ipsum DEUM Optimum Maximum, qui est prima Omnium efficiens causa, Ipse à nullo principium duceas: nihilque est, quod ab hac causa prima omnium conditricè non oriatur. Tamen praeter primam hanc generalem ac non-creatam rerum omnium causam, res omnes necesse est ut aliam quancunque proximè sui efficientem causam habeant: nihil enim à se ipso est. Deinde res corporeae necesse est, ut habeant materiam et formam, quod idem est ac dicere causam Materialem et formalem. *vg.* Argentum: causas habet *efficientes*, naturae vim et operationem solis, deinde confectorem

sui Chymicum vel Aurifabrum. Causam *materialem* habet particulas, quae ex gleba hujus metalli educuntur, et è quibus conflatur: *formalis* causa, seu forma illius est id, quo in semet argentum, ab auro aliisque metallis differt. Denique res quaelibet habet suam causam *finalem*, seu finem propter quem est, DEUS enim et natura nihil faciunt frustra. Sol est ut die, Luna ut nocte, praeleceat; pluviae ut terram humectent; calamus ut scribat; acus ut suat. etc. Finis nobilissimus ad quem homo est conditus, est DEUS ipse, ut eo immortalis animus aeternum fruatur.

Haec satis sunt in hac Schola Juvenibus ad intelligendam causarum naturam. Qui tamen adhuc praemonendi sunt, quod in rebus corporeis quatuor hae causae facile ostendi possint: non item in rebus incorporeis, quae sensibus subiecta materia et forma non constant. Flos enim *vg.* quilibet materiam formamque habet, sed res spirituales, nec materiam nec formam habent, quae subjiciatur oculis, ut animus, virtus, vitium, etc. Quanquam improprie, etiam rerum quae mente concipiuntur, materia effingi, dicique potest: *vg.* res circa quas versantur scientiae, artes, virtutes, vitia, etc. possunt dici earum materia, ut Theologiae DEUS et Religio: Physicae, res omnes corporeae, Chymiae metalla, Arithmeticae numeri. etc. Patientiae materia sunt omnes adversi casus. Superbiae materia, illustres natales, dotes naturae, honores, opes etc. è quibus vani homines superbiunt.

Praemonendi sunt quoque Juvenes in rebus Corporeis et quaecunque phaenomena in natura videntur, ut fulmen, fulgur, pluvia, iris, terrae motus etc. horum eos causas efficientes, materiales et formales, sine consilio et scientia Philosophiae dare non posse: neque vero eos obstringi, ut disputationem de his rebus ineant, nisi studio philosophari velint. Sed quae in re Politica, in moribus, in virtutibus, vitiisque occurrent, in horum causas inquirere, illis saepe continget.

Praemonendi sunt denique, cujusvis talium rerum efficientes, finalesque causas oportere dari prudenter et solide: nam si futiles ineptaeque sint, et neminem convincent, et facile refutabuntur.

Linquamus ergo jam Philosophiae studio, ut ad rerum naturalium explicationem quaternas has inveniatur causas. Nos in re Politica et morali, argumentorum à causis eruendorum exempla apportemus, tanto plura, quanto Juvenibus difficilius est ejusmodi reperire causas.

Imprimis diligenter considerent; quidnam illud sit, quod rei, quam proponunt, est causa efficiens? Sit propositio: *Regi omne obsequium, amorem, et venerationem deberi*; Quisnam Reges fecit? DEUS, omnis enim potestas à Deo constituta est.

Itaque ratio erit à Causa efficiente. *DEUS enim constituit Reges, potestatisque suae Divinae ijs impartitus est munus, vices Dei ge-*

runt, etc. *Populi quoque omnes, cum boni sui, pacis justitiaeque causa, sibi praeponuissent Reges, universalis consensu ijs, tanquam Parentibus et Dominis, amorem, reverentiam, obsequiumque deberi, statuerunt.*

Innumerae sunt propositiones quae ita à causa efficiente prima, à DEO scilicet probari sapienter possunt. Quales sunt istae: *Rationis lumen in omnibus esse sequendum. Animae salutem maximae esse curae habendam. Instinctibus ad virtutem permoventibus obtemperandum esse. Leges sanctè esse servandas. Tempus esse benè collocandum. Innocentiam vitae esse conservandam. Religionem esse tuendam. Pauperes non esse opprimendos. Pro victoria obtenta, gratias esse publicè statuendas. Adversa et infortunia patienter esse ferenda. Pro avertendis malis publicis, supplicationes esse institundas. Pacem Regni omni studio servandam esse. Rebus omnibus conditis esse ad salutem utendum. Ingenio, scientia, caeterisque naturae dotibus, abutendum non esse. Secundis rebus, ut honoribus, fortunis, nobilitate generis animum efferendum non esse, etc. etc.* Harum enim omnium DEUS causa effectrix est. DEUS conditor, DEUS Dator etc. omnia ab Eo accepimus: etc.

Jam praeter DEUM aliae causae efficientes investigandae sunt: unde nimirum aliquid oritur? unde nascitur? pullulat? unde venit? unde principium, causam, et originem derivat? Neque enim hic strictè ac Philosophicè causa

sumenda est, sed satis, quod occasio, aut causa movens, sit ad aliquid, ut Orator ab ea suam Propositionem probare, tanquam à causa efficiente possit.

Orator *vg.* si afferat: *Ministro Republicæ fugiendam esse adulationem.* Cogitet, unde oritur adulatio? hæc profecto cogitanti occurrerent: *Adulatio proficiscitur, à vili objectoque animo, ab homine, qui honesto præfert utile, ab homine versuto, callido mendace, timido, fraudulento, ab ambizioso, ab avaro, à perf. do: adulatur is Principi, qui caret omni, qua apud eum solidè commendari possit, laude, consilio, scientia, virtute; unde faedam captandæ benevolentiae Domini, adulationis solius viam arripit etc.* Hæc esse, aut excogitari possunt adulationis causæ, occasiones, principia; ut ijs Orator adulationem et adulatores oppugnet *etc.*

Sit propositio: *Veram amicitiam inter probos duntaxat viros reperiri.* Cogita, unde imprimis vera nascatur amicitia? nimirum ex similis, inter duos contemplatione, aspectuque, virtutis, quam unus in alio adamat. *Virtus, virtus inquam, (ait Cic: in Laelio,) et conciliat amicitias, et conservat; in ea est enim convenientia rerum, in ea stabilitas; in ea constantia. Virtus cum se extulit, et ostendit lumen suum, et idem aspexit agnovitque in alio, ad id se admovet, vicissimque accipit illud, quod in altero est: ex quo eorum exardescit, sive mutuus amor, sive amicitia.*

Propositiones sint aliae. *Impendendas esse opes ad utilitatem Patriae.* Cogitet Orator, quis dedit has nobis, Majoribusque nostris copias et opes? certè Patria: quidquid habemus, è sinu Patriae accepimus. *Semper nos oportet studere, benè mereri de Patria.* Cogita, quis in nobis efficit operaturque hoc studium, hanc voluntatem? amor Patriae, gratus erga Patriam animus. *Leges esse servandas.* Cogita, quis illas statuit? Sapientia, consensus, et auctoritas Principis, ac eorum, qui Rempublicam constituunt, legibusque ferendis sunt admoti. *Libertate cum injuria Regum non esse utendum.* Cogita, à quo nobis concessa dataque libertas est? profecto à Regibus.

Munera Judici non acceptanda. Quære, unde proveniunt? ab homine, qui de causae suae justitia dubitat, qui male indigneque opinatur de integritate Judicis. *Parentes esse alendos.* Quia illi nos aluerunt, quia pietas id jubet. *Fuga militis punienda,* quia venit ab ignavia. *Malis exemplis moveri non oportet,* quia proveniunt ab hominibus temerariis, levibus, impiis. *Adulatorum laus spernenda,* quia datur, à vanis, mendacibusque hominibus. *Declinanda invidia;* quia à vili animo, proficiscitur. *Praesagia futurorum flocci facienda:* quia veniunt ab hominibus futurorum ignaris, egenis, impostoribus. *Meditatè respondendum:* quia id oritur è prudentia. *Consilium hoc vel illud respuendum:* quia venit non ab amore boni pu-

blici, se! privati, ab homine imprudente, maligno etc. ab aemulatione, invidia, vindicta, etc. *Consilium hoc amplectendum*, quia ab amico, viroque sapiente proficiscitur. *Rumori huic fides adhibenda non est*: quia spargitur ab incertis auctoribus, à levibus, falsisque hominibus.

Talibus et aliis id genus, exemplis doceantur Juvenes, non esse rem adeo ut putant difficilem à causa efficiente argumenta eruere.

Sed, et à *Causa finali* non minor, neque difficilior rationum copia.

Sit Prop: *Tributi genus hoc, vel illud statuendum?* quis finis? ut miles ad defendendam Rempubl: augeatur.

Leges improbè injustèque interpretandas non esse: quis enim est finis Legum? non iniustitia certè, sed justitia, quae est fundamentum boni publici. *A majoribus* (inquit Cic: in Vatin:) *nostris, nulla alia causa leges inventae sunt: nisi, ut suos Cives incolumes conservarent. Ad salutem Civium,* (idem 2do de Leg:) *Civitatumque incolumitatem, vitamque hominum et quietam et beatam conditae sunt leges. Ea virtute et Sapientia,* (idem de Inventione) *majores nostri fuerunt, ut in legibus scribendis, nihil nisi salutem atque utilitatem Reipublicae proponerent. Neque enim ipsi, quod obsesset, scribere volebant: etsi scripsissent, cum esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Cum itaque legum finis sit, beatos reddere Cives, in eorum damnum et injuriam leges interpretari ac pervertere, nefas est.*

Sed quid facilius est, quam à fine rei propter quam est aliquid, vel propter quam consultitur, rationem dare? Ut *vg.* Propositiones: *Beneficiis plurimos esse obligandos. Patrimonia non esse prodigenda. Admonitiones aequo gratoque animo suscipiendas esse. Consilium re in omni quaerendum esse fidem publicam in contractibus diligenter esse sanctèque servandam. etc. etc.*

Jam à causis *materialibus et formalibus*, ut Juvenes argumenta eruant, cogendi quidem non sunt. In laudationibus Urbium, templorum, Palatiorum, AEdium, hortorum, machinarum, rerum arte effectarum, item artium, scientiarum etc. hae causae locum habere poterunt: et considerata bene vel materia vel forma rerum hujusmodi, multa dicenda naturaliter suppeditabunt.

Ut si quis *hastos*, genus armorum veterum prae caeteris commendaret, à materia et forma diceret: *quid utilius in omni armorum genere, hastis veterum Polonorum? quae sunt conti quidam quatuor-nis fere brachiis longi, intus, quo levius versari agitarique possint vacui, oblonga acutissimaque cuspidè praeserrati, et ad retundendum hostem et ad eminus aggrediendum aptissimi etc.* Qua in re parum refert, si interdum alio cum fonte, ut definitionis, partium enumerationis etc. convenire videaris, dum bene materiam formamque descriperis.

33. *Quid sunt Effecta?*

Quae à causis oriuntur et effluunt. Est

verò fons, qui ab effectibus docet rationem erucere.

Ut medicinae effectus est morbi curatio.

Rerum Physicarum effectus, relinquamus Physicis. In re morum et in politica, rationes ab effectibus copiosissimae, solidissimaeque occurrent: Nec quidquam efficacius probari potest, quam à vero, quem res necessario producit, effectu.

Hic itaque Adolescentes cogitent, res quae in Propositione probanda est, quid efficit? hoc est, (his enim quaestionibus facilius effectus detegentur) quid ex ea re effluit, generatur, producit, quem ex se fructum, quaeve damna indubitanter affert? qui actus sint hujus rei, hujus vitij, hujus virtutis etc. quid ex ijs proveniat? Accidere poterit, ut loco effectuum propriè ita dictorum, elabantur *consequentiae*, (de quibus infra, et quarum ibidem differentia cum effectibus ostendetur) aut *partes rei*, (de quibus dictum superius in loco enumerationis partium) sed hoc in tyronibus eloquentiae reprehendendum non est, dummodo quae è re proposita manant, prout possunt, eliciant.

Sit Propositio: *Eloquentiâ et Sipientiâ, Viri in Republica clari omnino egent.* Cogita, Eloquentia et Sipientia in Viris Rempubl: administrantibus quos effectus producunt? quos fructus? quae emolumenta? Egregiè illos Orator I. de Leg: prosecutus est: *est ei, cui Respublica commissa est, necessaria Oratio et Sipientia*

cia

tia, qua regat populos, qua stabiliat Leges, qua castiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros Viros, qua praecepta salutis aptè ad persuadendum edat suis Civibus, qua hortari ad decus, revocare à flagitio, consolari afflictos possit. etc. etc. Hi enim similesque veri sunt effectus eloquentiae cum Sapientia conjunctae.

Nihil magis pestiferum esse voluptate. Expendat Orator, quae mala è voluptate proveniant, tam in Republica, quam in homine qui immersus sit voluptatibus. Illis enim excoecati homines ad omne genus scelerum impelluntur, etiam usque ad propriae prodicionem Patriae, Regnorumque ruinam, ut Tarquinij Lucretiae, Paridis Helenae, raptorum libidines, Regna eorum Patria evertère etc. Mentem obnubunt et hebetant, hominemque ineptum ad omnia reddunt etc. Quod ita Cicero in Catone majore: *nullam (inquit) capitaliorem pestem hominibus à natura datam, quam voluptatem, ad quam potiundam hominem avidae libidines temerè et effraenatè incitant. Hinc Patriae prodiciones, hinc Rerumpublicarum eversiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci, nullum denique scelus, nullum malum facinus esse, ad quod suscipiendum, non libido voluptatis impelleret; ad omne flagitium nullis aliis illecebris ita animum excitari, quam voluptatis. Cumque homini sive natura, sive quis DEUS, nihil mente praestabilius dedisset, huic Divino muneri ac dono, nihil esse tam inimicum quam volupta-*

tem. Neque enim libidine dominante temperantiae locum esse, neque omnino in voluptatis Regno virtutem consistere posse, quique maxima incitatus sit voluptate, eum nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi posse. Quocirca nihil esse tam detestabile tamque pestiferum, quam voluptatem, siquidem ea, omne animi lumen extingueret. etc.

Eadem copia fontis hujus est, et in demonstrativo genere. Nam quemcunque laudes, quid in eo copiosius celebrare possis, quam illius facta, merita, res gestas, seu ejus effectus? Quid erga Religionem, erga Patriam, erga Principem, Senatam, Cives, Exercitum, quid Toga, quid Sago, quid in Castris, quid in Tribunalibus, quid in Comitibus commissive negotiis, quid erga Familiam propriam, quid erga amicos, clientes, pauperes *etc.* fecerit?... Quam variis animus ejus sit ornatus virtutibus, scientiis, artibus? qui sunt in eo, harummet virtutum effectus et fructus? quos labores pro Republ: subiit? quae munera, Magistratusque laudabiliter gessit? quae sapienter dixit, scripsit, consuluit, aggressus est, perfecit? Haec enim omnia (idem de vituperationibus intelligendum) tanquam proprii cujusvis Personae considerantur effectus.

Nam advertant tyrones eloquentiae, ubicunque in laudem cujusvis hominis illustris inciderint, quid in eo laudatur? nempe id quod effecerit, quod sit ejus virtutis actio et fructus. Consideret *vg.* in ea quam manibus terit Ora-

tione pro Marco Marcello exiguam hanc laudis Caesari datae partem: *domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes: sed tamen ea vicisti, quae et naturam et conditionem, ut vinci possent, habebant. Nulla est enim tanta vis, quae non ferro ac viribus debilitari frangique possit. Verum animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute praestantem, non modo extollere jacentem, sed etiam amplificare pristinam ejus dignitatem: haec qui facit, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico, etc.* Quid inquam hic laudatum est, nisi quod Caesar fecit? Vide et in Oratione pro lege Manilia, ab eo praesertim Capite quod incipit: *Jam vero virtuti Cnei Pompeij quae potest par Oratio inveniri?* etc. *testis est Italia etc.* quid aliud Orator in ejus recenset laudibus, nisi facta, et effectus Pompeij? Idem de omnibus aliis dicendum laudibus, quas hic in exempla excerpere nimis longum esset:

34. Quid sunt Adjuncta?

Quae cum re conjuncta sunt, non necessario quidem, sed probabiliter.

Ur tituli hominum, arma, vel instrumenta etc. etc. sine quibus homo esse potest.

Ut bene naturam fontis hujus Adolescentes intelligant, norint quidquid praeter corpus

et animam hominis, quae duae partes illum constituunt, quidquid inquam circa hominem vel actionem quaecumque hominis conspicitur, quidquid circumstat, omne esse adjunctum. Genus ejus obscurum vel illustre, tituli, munera, insignia quibus condecoratus est, artes scientiaeque quibus ornatur, virtutes et vitia quae illius insunt animo, illius aetas, opes et bona omnia, locus in quo est vel aliquid facit, tempus quo vivit, vel hoc illudve agit, status et conditio vitae, connubia, necessitudines, consanguinei, amici, Clientelae, inimici, modi et rationes ac circumstantiae diversae omnium ejus actionum, et id genus innumera homini adjunguntur. Absque anima siquidem et corpore homo esse nequit, absque istis vero omnibus homo esse potest homo, quae veniunt, decedunt, augentur, minuuntur, mutantur, auferuntur, alia aliis succedunt.

Neque haec Adolescentum permisceant mentem, quod pleraque ex mox dictis, cum aliis fontibus, ut partium enumeratione, effectis, etc. cohaerere, aliundeque repeti videantur; namque res *prorsus eaedem*, sed *diversis* consideratae *modis*, seu sub diversis ut ajunt rationibus acceptae, nunc ad hunc, nunc ad alium communem locum pertinere et referri possunt. Ut scientiae, virtutes, vitia, si considerentur, ut collocata sub isto genere *bona animi*, *malae animi*, erunt eorum *species*; si considerentur eadem virtutes, vitia, scientiae, ab *intelluctu*, vel voluntate *effluere*, utriusque quodam-

modo *effectus*, aut etiam *quasi partes*, dici poterunt; si considerentur, ut sub se continentia diversas species: erunt *genera*; si considerentur respectu verae hominis naturae, quae duntaxat ex corpore et anima necessario coalescit; virtutes, vitia, scientiae, honores, conditio, status, etc. haec omnia, erunt mera hominis adjuncta, et circumstantiae.

Haec autem adjuncta comprehensa sunt illo trito versiculo. *Quis, quid, ubi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando?*

Quis: personam designat: ad quam revocantur Nomen, Genus, Stemmata, conditio, vitae status, aetas, res gestae, fama, gloria, bona animi: ut virtutes, artes, scientiae, affectiones animi, vitia quoque, bona corporis: ut figura, color, pulchritudo, valetudo, debilitas, tarditas, agilitas, et eorum contraria; bona fortunae, magistratus gesti, honores, eorum insignia, opes. etc.

Quid: designat rem ipsam, quae in quaestionem venit, et de qua Orator agit, estque id ipsum, quod Orator narrat, laudat, vituperat, gratulatur, gratias refert, accusat, defendit, suadet, dissuadet. Ut si *honorem*, vel quid aliud gratuletur, si *victoriam* vel *factum* aliquod celebret, si *infortunium* fortiter ferendum, vel quidcumque demum cuicumque suadeat, si *de re bene vel male gesta* dicat etc. brevibus, *quid*, intelligitur res ipsa, de qua in Oratione agitur.

Ubi: designat locum, qui est: sacer, profanus, privatus, publicus, saluber, pestilens;

sublimis, humilis, magnus, mediocris, exiguus, montuosus, asper, planus; campus, sylva, flumen, domi aut foris; in urbe aut rure; in luce Civitatis, aut intra parietes; peregrè vel in Patria; in throno, curuli, tribunali, cathedra; in Palatio, in AEdibus, in via publica, in vico, in platea; in Schola, Palaestra, theatro, ergastulo etc. terra, mari, àère etc.

Quibus auxiliis: designat auxilia Personæ, vel rei, ut: Ministros, Comites, famulos, operas, necessarios, amicos, hostes etc. Instrumenta quoque juxta quamvis rem etc. ut ense, clypeum, tormenta bellica, hastam, loricam, securim, malleum, currum, lapidem, calamus, etc. et quocunque sensus aut manus humanæ ad agendum adminiculo utuntur.

Cur: designat causas efficientem et finalem (de quibus dictum) quæ in hac re, de qua agitur, occurrunt. *vg:* An amicitia, malignitate, amore, vindicta, odio, cupiditate, ambitione, virtute, commiseratione, voluntate propria, suasu, vel jussu, justis vel injustis rationibus, vi muneris et Officij, nec ne? factum aliquid vel faciendum sit.

Quomodo: designat modos, quibus res aliqua agitur. Decenter, indecore, piè, impiè: sobriè, ebriè, lentè, praecipitanter, deliberatè, casu, palam, secretò, sincerè, astutè, joco, serio, prudenter, imprudenter, juxta vel extra ordinem. etc. etc.

Quando: designat tempus; nunquam, semper, saepius, primùm, nunc, multoties, rarò; sae-

culum, annum, mensem, diem, horam; diluculo mane, meridie, vespere, crepusculo, nocte, aestate, hyeme, vere, autumnno; in juventute, virili aetate, senectute, sereno coelo, tempestate, festo, profesto die, belli, pacis tempore; Consule, Principe, hoc vel illo, tempore praeterito, praesenti, futuro, antiquo, recenti, longo, brevi. *etc.*

Haec omnia innumerabilium cogitationum, rationum, et amplificationum, uberem supeditabunt de re quavis dicendi materiam, sive tu illa ad alios, sive ad hunc fontem referas. Ineptus tamen et puerilis plerumque labor est, velle studio, ubivis, ab his omnibus rationes ernere, amplificationesque farcire, sed ex his deligenda sunt, quae ad rem propius faciant. Neque ordo ullus alius in ijs sequendus, quam quem tuae rei natura exigit. Porro hujusmodi *adjuncta*, aliter *circumstantiae* nominari solent.

Fonti huic quemadmodum in tota Oratione, sic imprimis in exordiis locus est. Cicero Orationem pro Milone orsurus, cum inperterritum Milonem adstare, jussu vero Pompeij armis et milite septum judiciorum locum videt, mox illi id in mentem venit, quod Milone, qui minime perturbaretur, aspecto, turpè sit Oratori eundem defensuro timere, quod sibi tamen judiciisque armis metus incuti videatur. Sed deinde Pompeii Sapientia et aequitate animum erigit, quod hae militares copiae praesidio potius causae justae futurae sint. Ab adjunctis er-

go quis? cur? ubi? quibus auxiliis? seu personae, loci, militum, causisque ob quas miles locatus sit, initium eum dicendi sumpsisse, tyronibus eloquentiae ostendetur. *Etsi vereor, Iudices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem timere, minimeque deceat, cum Titus Annius Milo ipse magis de Reipubl: salute, quam de sua perturbetur, me ad ejus causam parem animi magnitudinem asferre non posse; tamen haec novi judicii nova forma terret oculos: qui quocumque inciderint, veterem consuetudinem fori, et pristinum morem judiciorum requirunt. Non enim corona concessus vester cinctus est, ut solebat; non usitata frequentia stipati sumus. Nam illa praesidia, quae pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim collocata sunt, asferunt; tamen Oratori horroris aliquid, ut in foro et in judicio, quanquam praesidiis salutaribus et necessariis septi sumus, tamen ne non timere quidem sine timore possimus. Quae si opposita Miloni putarem, cederem tempori, Iudices, nec inter tantam vim armorum existimarem Oratori locum esse. Sed me recreat et reficit, Cnei Pompeii Sapientissimi et justissimi Viri Consilium, qui profecto nec justitiae suae putaret esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiae, temeritatem concitatae multitudinis auctoritate publica armare. Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, sed praesidium denuntiant; neque solum, ut quieto, sed etiam ut magno animo simus, hortantur; neque*

auxilium modo defensioni meae, verum etiam silentium pollicentur. Reliqua vero multitudo, quae quidem est Civium, tota nostra est, neque eorum quisquam, quos undique ex hoc loco cernitis, hujus exitum judicii expectantes. non, cum virtuti Milonis favet, tum de se, de liberis suis, de Patria, de fortunâ, hodierno die decertari putat. etc. Quis non videt Ciceronem ab his cogitationibus non fuisse rem suam orsurum, si non adjuncta, seu circumstantias personarum Milonis, Pompeii, Civium, Militum, loci, causasque locati militis praemeditatus fuisset.

Sit propositio: pro sermone Juvenis prima vice in consessu Provinciae verba facientis: *pudore se suffundi dicere incipientem.* Ratio ab adjuncto *quis*: personae, quod sit Juvenis. Ab adjuncto *temporis*: quod primum nunc verba faciat. Ab adjuncto *loci*, ab adjuncto *causae*, cur prima vice dicere audeat. " Si me, Illu-
 ,, stres Viri, cum verecundia suffesum, tum,
 ,, quod fateor, etiam animo perturbato dicere
 ,, incipientem conspicitis, et veniam facile huic
 ,, indulgebitis aetati, et me, primum nunc apud
 ,, vos verba facere, atque in hoc consiliorum
 ,, vestrorum templo, quodammodo initiari per-
 ,, humaniter cogitabitis. Frequentissimus cer-
 ,, tē hic amplissimorum regni Senatorum, Cla-
 ,, rissimorum Reipubl: et Provinciae Magistra-
 ,, tum, Nobilitatis illustris, praestantissimorum
 ,, virtute, sapientia, meritisque de Patria Ci-
 ,, vium consessus, cui etiam exercitatissimo in
 ,, arte dicendi, nedum mihi prima fere verba

„ conanti, non solum venerationis sensum, sed
 „ etiam pudorem, imo et aliquid metus ac tre-
 „ pidationis non iniiciat? Profectò tanta loci
 „ Collegiique vestri Majestate percussus, silerem
 „ certe diùtius, uti hucusque Divinis vestris, de
 „ Republ: consiliis, admiratione duntaxat desi-
 „ xus silensque interfui, nisi me ad dicendum,
 „ et sacra Parentis Patruorumque meorum im-
 „ peria compulissent, et Vestra, quum Majo-
 „ ribus hic meis, tum mihi jam ipsi, abunde te-
 „ stata, benevolentia ac humanitas, animos re-
 „ luctanti trepidantique addidissent. *etc.*

Regem in Comitibus, nomine Equestris Or-
dinis salutando, à circumstantiis personae, in-
signium regionum, loci, Senatus etc. diceres.

„ Tantum abest, ut haec tua Rex Auguste,
 „ vultus oris ac frontis Divinum, nescio quid,
 „ spirans Majestas, ut hic perpetuus diadema-
 „ tis, sceptri, thronique tui fulgor, ut iste Vi-
 „ rorum Principum, Sacri amplissimique Se-
 „ natùs, Sapientissimorum pacis, fortissimorum
 „ belli, clarissimorum Regiae tuae aulae Mini-
 „ strorum circa te ingens frequentissimusque
 „ conspectus, tantum abest, ut quidquam ho-
 „ rum, adeo me aut perturbet, aut deterrere
 „ videatur, tua ut potius singularis clementia,
 „ incredibilisque comitas, ac benignitas, me
 „ magis, etiam excitent, animumque meum
 „ erigant, quo honorificentissimo muneri mihi
 „ ab Equestri Ordine imposito, satisfaciam,
 „ universi caetus nostri Nomine Tibi Potentis-
 „ sime Rex, laetissimae imprimis salutationis,

„ debitae ejusque maximae venerationis, ac sum-
 „ marum, quas tibi debemus, gratiarum officia
 „ persoluturus, etc.

Pauperibus, ne ostiatim mendicare cogantur, providendum. ” Cogita; quis: paupe-
 „ res aequae ac nos homines, perinde ac nos à
 „ DEO creati, eodem quo nos pretio Redempti,
 „ et quidquid superbia nostra conclamet, nostri
 „ fratres, nostrum genus, nostra species; caro et
 „ sanguis idem, qui et purpura ostroque ami-
 „ ctorum, et Regionum corporum: Christi DEI
 „ pignora, imagines, et quidam Ejus ad nos le-
 „ gati. Apud DEUM patroni nostri interces-
 „ soresque certi, qui nobis de Christo merendi,
 „ coelum mercandi, occasiones continuas offe-
 „ runt etc. Vel quis providere debet? Prin-
 „ cepti, Praesules, Magistratus, homines opu-
 „ lenti et divites, Sacerdotes, Religiosae socie-
 „ tates, mercatores, opifices, et quicumque de-
 „ mum nomine Christiano censentur, et qui-
 „ buscumque dictum est: quod uni ex minimis
 „ meis fecistis mihi fecistis: date et dabitur vo-
 „ bis. Quid providendum est? Hospitalia ve-
 „ tera sustinenda, nova ubi opus est, et capa-
 „ ciora erigenda, redditus prisca vindicandi, novi
 „ proventus instituendi, augendique; pars re-
 „ dituum vel exigua, ab his qui possunt, con-
 „ tribuenda; luxui, ludis et aleis, quod Christo
 „ donec, adimendum; eleemosynae publicae col-
 „ ligendae, summae conflandae, et locandae, ho-
 „ mines pii ad id Officii deputandi. Ubi? Var-
 „ saviae, praesertim, vel Cracoviae etc. et in

„ Civitatibus majoribus, quae populo affluunt,
 „ abundant divitibus. *Cur?* imprimis ob San-
 „ ctissimam DEI et Conditoris nostri omnium
 „ legem, cujus providentia non satis humano
 „ generi prospexisset, si pauperes et egentes à
 „ locupletioribus aliis siverique non jussisset. Ob
 „ Christi DEI promissa, usque pro uno calice
 „ aquae frigidae, Coelesti aeternaque beatitudine
 „ munerantis. Ob sensum humanitatis, cui hor-
 „ rorem incutit, miseros homines, pallidos,
 „ exangues, membris mutilos, caecos, claudos,
 „ infirmos, senes decrepitos, nudis pedibus,
 „ corpore seminudos, intectos, fame sitique
 „ aestuantes, flebiliter vociferantes, ejulatu im-
 „ plentes aëra, sub muris, parietibus, sub dio,
 „ aestu, et procella, in quisquilijs fimoque ex-
 „ tensos, gelu et frigore tabescentes, animam
 „ prae angustia, incommodis et fame agentes,
 „ conspiciere audire etc. *Quomodo* ad id per-
 „ veniendum? *Jussu* imprimis Antistitum, ut
 „ Concionatores in omnibus populi Concioni-
 „ bus id gravissimè quotidieque suadeant: Sa-
 „ cerdotes in tribunali poenitentiae id consu-
 „ lant, Officiumque Christianae charitatis edo-
 „ ceant, viri docti in scriptis vehementer com-
 „ mendent, Praesules, et Sacrorum Ministri, cu-
 „ juscunque Instituti, exemplo praeceant, Prin-
 „ ceptis liberalitate praeluceant, Edictis cohorte-
 „ tur; Magistratus primi contribuunt, viros pro-
 „ bos deligant, locum fideliter deponendae pe-
 „ cuniae designent, sanctè eandem administrent;
 „ in templis omnibus, nomine publico clausae

„ cistae ad ostia defigantur, ut omnibus contri-
 „ buendi locus innotescat. Lege, Venetorum
 „ instar, cavendum, ut in testamentis et le-
 „ gando, si libet, in pia opera, (plena libertate
 „ legandi, vel non legandi, cuivis privato reli-
 „ cta) sed si quis legatum pium velit instituere,
 „ primum et ante omnia pro aliquo publicorum
 „ hospitalium legandum sibi esse norit, secus,
 „ nulla aliorum legatorum ratio. Pauperes col-
 „ ligendi, hospitalibus includendi, etiam, ne lo-
 „ cum deserant, cogendi, sedulo, qui membris
 „ valeant, examinandi, ne otio diffuant, occu-
 „ pandi *etc.*” Hi sunt erigendorum dotando-
 rumque hospitalium modi.

Sed immensus est campus, immensa ex hoc loco seges, seu cuicumque demum fonti alii ejus velis faecunditatem opesque attribuere. Proinde jam pluribus in re liquida abstinendum exemplis. Id solum admonendi adhuc sunt Eloquentiae tyrones: compluribus abhinc annis faedè et pueriliter fontem hunc deformatum fuisse, cum multi multa negati sint, à diversis, ut vocitabant, circumstantiis seu adjunctis Stemmatum, insignium, nominum, temporis, loci, figurae *etc.* et similibus. Inde: media hyeme et bruma, hortensiani flores et gemmulae eloquentiae natae, inde: è Christi triumphantis mausolei saxo, vel ex Hieronymi silice, triumphales gratulationis excussi ignes, inde: è Stemmate pennarum aut omnes in panegyricos evulsi calami, aut pennae integrae Dedalaeis accommodatae ingeniis, inde: è bipartito ore Praesuleae

infulae, erumpentibus acclamationibus salutati Pontifices, inde: Petro, non petraea sed felix Arabia in appreciationibus oblata, inde: similes; eaeque innumerabiles nugae, quae suo rationem humanam dejecerant, gradu.

35. *Quid sunt Antecedentia?*

Quae rem antecesserunt. Est vero fons qui à rebus, quae prius praecesserunt rationem eruere docet.

Vg. Crimen hoc furti probabiliter nunc hic homo commisit. Ratio ab eo quod antecessit: nam et antea furta pariter committebat.

Ut discrimen inter *causam*, et *antecedentia*, Juvenes intelligant, advertant: quod *causae* omnes priores sint *et* *effectibus*, ut: prior est medicina, quam morbi curatio; quae causae et necessario antecedunt, et cum suis effectibus necessario junguntur, ut: dies necessario prius solem supponit, et sol necessario lucem effundit, diemque efficit. *Antecedentia* verò non necessario antecedunt, ut hodie ab aliquo dictum mendacium, non necessario supponit hominem hunc, et antea pluries mentitum fuisse; quamvis id contingere potuit, cum jam pluries antea ejus mendacia comperta fuerint; nec qui semel mentitur, necessario debet semper mentiri, probabiliter tamen mentitur. Aliud exemplum. Potuitne esse Filius sine Patre? nequaquam. Pater itaque est causa efficiens filij, non

antecedens. Jam si dicas Filium hunc natum, fore olim bonum militem, sapientem virum *etc.* idque probes ea ratione, quod omnes illius Majores, gloria militari et Sapientia claruerint, probabis non à causa, sed duntaxat ab antecedentibus. Quod enim Majores alicujus et fortissimi et sapientes Viri fuerint, non sequitur necessariò, ut talis sit, qui natus ex ijs est, sed probabiliter talis est futurus.

Quod vero ex libro de inventione Ciceronis aliqui definiant, *antecedentia necessariò antecedere*, non intelligitur necessitas quaedam Physica, qualis est inter causam et effectum, sed necessitas quaedam non propriè dicta, hoc est, quod antecedens naturaliter et ordinariè has vel alias post se trahat sequelas. Ut propositio sit: *fodinae argenteae Ilcussii aperiendae sunt.* Ratio ab *antecedente*: quia in his fodinis reperiatur antea argenti metallum. Videtur quidem aliquomodo necessariò, ex hoc antecedente: *Ilcussii venae argenti fuerunt, sequi id: ergo et nunc sunt*; non tamen necessitate quadam absoluta et infallibili; cum venae argenteae, quae antea fuerint, potuerint jam defecisse. Haec ad intelligentiam hujus, de quo tractatur, loci sufficientiant.

Jam ad facilius ex hoc loco eruendas rationes hae quaestiones juvabunt: quid est, quod rem hanc revera antecessit? quid priùs vel olim observatum fuit? quis mos, quae consuetudo, quae opinio, sententia, hac de re ante praecessit? quid tale ante nos, vel praeteritis temporibus fuit? *etc.*

Cicero in defensione Milonis, ob Clodium occisum ad iudicium tracti, probans quod Clodius Miloni insidias struxerit; exponit quae rem antecesserunt, quaeque observata fuerunt, scilicet: *Clodium ante dies aliquot Favonio dixisse: Milonem triduo, vel ad plurimum quatri-duo periturum. Clodium pridem scivisse, quo die Milo Lanuvium profecturus erat. Clodium antequam Milo Roma discessisset, prius Roma eodem die egressum fuisse. Clodium Miloni occurrisset, etc.* Haec antecesserant, et quamvis insidias à Clodio structas necessario non probent, tamen aliquid, nec parum probant.

Cicero Oratione pro *Ligario*, qui accusatus erat apud Caesarem, quod cum in Africa fuisset, partes hostium Caesaris amplexus fuerit; inter caetera asserit: *Quod si Ligarius in Italia non in Affrica fuisset, secutus fuisset omnino partes Caesaris: probat id ab Antecedentibus: observatum nimirum fuisse, quod Ligarius nunquam aliud senserit, quàm sui fratres Ligarii, quod nunquam ab iisdem sese separaverit. Ex hoc antecedente infert: itaque si in Italia fuisset, fratribus suis, qui erant partium Caesaris, ac cum ijs Caesari proculdubio adhaesisset. Quod si penitus perspicere posses, concordiam Ligariorum; omnes fratres tecum iudicares fuisse. An potest quisquam dubitare quin, si Q: Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia futurus fuerit, in qua fratres ejus fuerunt? quis est, qui horum consensum conspirantem, et pene conflatum, in hac proprie aequalitate frater-*

na non noverit? quis est, qui hoc non sentiat: quidvis prius futurum fuisse, quam ut hi fratres diversas sententias fortunasque sequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerunt, tempestate abreptus est unus etc. Ex antecedente itaque, ac semper antea observata inter Ligarium ejusque fratres concordia, probare voluit: Ligarium, si cum fratribus in Italia fuisset, cum iisdem partes Caesaris secuturum fuisse.

Ita quidquid à veteribus moribus, usibus, consuetudinibus probabitur, ab antecedentibus probabitur. Imo etiam quidquid ab exemplis, eventibus, praejudicatis, à majorum laudibus et gloriosè factis sumitur, certè ab antecedentibus sumitur.

Adhortatur Cicero Oratione pro Sextio: Gubernatores Reipublicae ad constanter defendendam Rempubl: spreto cujuscunque periculi metu, atque ita Scaurum aliosque praesentes alloquitur: *Propugnatores Reipublicae qui esse voluerunt, omnia Reipubl: causam perferunt; qui sunt tales, qualis Pater tuus, M. Scaure fuit, qui à Graccho usque ad Q. Varium seditiosis omnibus restitit; quem nulla unquam vis, nullae minae, nulla invidia labefecit; aut qualis Q: Metellus Patruus Matris tuae, qui de Civitate maluit, quam de sententia dimoveri; aut, ut vetera exempla, quorum est copia digna hujus Imperij gloria, relinquam, neve eorum aliquem qui vivunt nominem. qualis nuper Q: Catulus fuit, quem neque periculi tempestas, neque honoris aura potuit unquam de suo cursu, aut spe aut*

metu dimovere. Haec imitamini per Deos immortales! qui dignitatem, qui laudem, qui gloriam quaeritis; haec ampla sunt, haec Divina, haec immortalia; haec fama celebrantur, monumentis annalium mandantur, posteritati propagantur. etc.

Idem Cicero Oratione eadem: *Qui bonam famam bonorum, quae sola vere gloria nominari potest, expetunt; aliis otium quaerere debent et voluptates, non sibi. Sudandum est his pro communibus commodis, adeundae inimicitiae, subeundae saepè pro Republ. tempestates, cum multis audacibus improbis, nonnunquam etiam potentibus dimicandum. (Ratio ab Antecedentibus,) Haec audivimus de Clarissimorum Virorum consiliis et factis, haec accepimus, haec legimus. Neque eos in laude positos videmus, qui incitarunt aliquando populi animos ad seditionem, aut qui largitione caecarunt mentes imperitorum. Leves hos semper nostri homines, et audaces, et malos, et perniciosos Cives putaverunt. At vero qui horum impetus et conatus represserunt, qui auctoritate, qui fide, qui constantia, qui magnitudine animi, consiliis audacium restiterunt; ij graves, ij Principes, ij Duces, ij auctores hujus Ordinis et dignitatis, atque Imperij semper habiti sunt. Quare imitemur nostros Brutos, Camillos, Ahalas, Decios, Curios, Fabricios, Maximos, Scipiones, Lentulos, Emilios, innumerabiles alios, qui Rempubl. stabiliverunt, quos equidem in Deorum immortalium coetu ac numero repono.*

Amenus Patriam, pareamus Senatui, consulamus bonis, praesentes fructus, negligamus, posteritatis gloriae serviamus; id esse optimum putemus, quod erit rectissimum; speremus quae volumus, et quod acciderit, feramus. Cogitemus denique corpus Virorum fortium, magnorumque hominum esse mortale, animi vero motus et virtutis gloriam sempiternam; eos, qui hanc tantam Rempubl: suis consiliis, et laboribus, aut auxerint, aut defenderint, aut servarint, esse immortalem gloriam consecutos. Quid hic Cicero ait? nisi: ab iis, quae antecesserunt, ad virtutem et imitationem cohortatur.

Jam si haec convenire videantur cum externo (de quo infra) fonte *ab exemplis et historia*; hac in re Juvenibus difficultas nulla habenda est, imo docendi rem solidius probari non posse, quam in re simili, quam tractant, exempla, aut praejudicata, quae antecesserunt, afferre.

36. Quid sunt Consequentia?

Quae ex re secutura sunt, vel secutura praevidentur, aut putantur.

UT: qui noctem insomnem ducit, infirmaturus putatur.

Consequentium discrimen cum fonte effectorum est istud: quod nempe *effectus*, ex causis necessario oriantur, *Consequentia* vero non omnino necessario, sed ordinariè saepe, vel aliquando, citius, vel serius sequantur. Ut ira

effectus verus est: commotio animi et sanguinis; irae vero *consequentiae* esse possunt: rixae, caedes, lites, bonorum et familiarum ruina; sequi enim haec et possunt et solent. Quodsi Juvenes *consequentias* eruendo, in *effectus*, vel etiam in partes rerum incorporearum incidant, nihil omnino interest.

Locus hic quoque immensae utilitatis est. Ad eliciendam ex eo rationem, quaerendum est: quid ex hac re, vel post hanc rem futurum est? quid sequi potest? quid certo secuturum est? quid praevideri potest? quid inde accidere? quid hanc vel illam rem manet? quid expectari oporteat? *etc.*

Vg: Omnis virtutis, bonique operis *consequentia* sunt: *Laus, existimatio, fama, gloria, memoria sempiterna, imitatio, commendatio, honores, felicitas et in praesenti et in aeterna vita.* Omnis verò peccati et mali sequelae sunt; *Metus, morsus conscientiae, dedecus, vituperatio, ignominia, infamia, detestatio, desperatio, paena, supplicium etc.* Haec enim sequi solent vel virtutem, vel culpam, quamvis nonnunquam non sequantur; nam non una virtus, non unum flagitium, enumeratis caruit. Quocumque autem ex his, alliciuntur, deterrentur, persuadentur, disuadentur, homines; palam est: id à *consequentibus* fieri.

Exemplum *consequentium* ex Oratione Cicero pro Marco Marcell: Caesar dixerat se satis naturae, satis gloriae vixisse; Cicero monet Caesarem ne putet se satis Patriae vixisse, sed illum

hortatur, ut curet *ordinare ac constituere Remp:* quid inde, constituta nimirum Rep:, sequetur? pax et otium; quid vero hinc Caesarem manet? gloria immortalis, laudes, praeclara de eo posterorum iudicia; secus, dubia apud posteros fama, Horum *consecutorum* rationibus, illius accendit animum ad constituendam Remp: *Haec igitur* (inquit) *tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaborandum est, ut Remp: constituas, eaque tu imprimis, cum summa tranquillitate et otio perfruare. Tum te si voles, cum et Patriae quod debes solveris, et naturam ipsam satietate vivendi expleveris, satis diu vixisse dicito. Quid est enim omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum, quod cum venerit omnis voluptas praeterita pro nihilo est? Quanquam iste tuus animus nunquam his angustijs, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit, semper immortalitatis amore flagravit. Nec vero haec tua vita dicenda est, quae corpore et spiritu continetur. Illa, inquam, illa vita est tua, quae vigebit memoria saeculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa aeternitas semper tuebitur. Huic te ostentes oportet, quae quidem, quae miretur jam pridem multa habet, nunc etiam quae laudet, expectat. Obstupescant posteri certe: Imperia, Provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles victorias, monumenta, munera, triumphos, audientes et legentes tuos, sed nisi haec urbs stabilita tuis consilijs et institutis erit, vagabitur modo nomen tuum, longè*

atque latè, sedem quidem stabilem, et domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio, cum alij iaudibus ad Coelum res tuas gestas efferent, alij fortasse aliquid requirent, idque vel maximum: nisi belli Civilis incendium, salute Patriæ restinxis: ut illud fati fuisse videatur, hoc consilii. Servi igitur ijs etiam Judicibus, qui multis post saeculis de te iudicabunt; et quidem haud scio, an incorruptius quam nos, nam et sine amore, et sine cupiditate, et rursus sine odio, et sine invidia iudicabunt. Id autem etiamsi tunc ad te, ut quidam falso putant, non pertineret, nunc certe pertinet: esse te talem, ut tuas laudes obscuratura nulla unquam sit oblivio. Quod illustrius consecutorum exemplum?

Quam praestans sit utilisque fons iste, vel hinc patet: quod nemo solidius ratiocinari potest, quam si ex re, quam suadeat vel dissuadeat, quae consequentia, manere possunt, ostendat. Argumenta sane ab ijs in summi momenti propositionibus ac consiliis, plurimum valent. Prudentiae enim eorum, qui consulunt, partes sunt, praevidere ac praecavere, ea quae consequi possunt, etiamsi remotissima esse et abstrusa videantur.

Propositiones sint: *De tam magna Judaeorum in Regno multitudine, serid aliquid consulendum esse.* " Quid enim sequetur, uti jam ,, numerantur plus bis decem centena millia, ,, Judaeorum, (quidquid de minori illorum co-

„ pia, recens institutus statuit Judaeorum cen-
 „ sus,) ita eorum tantundem ampliusque ac-
 „ crescet, vel spatio dimidii saeculi; Christia-
 „ nos ex oppidis omnibus extrudent, iisque mo-
 „ dum omnem reliquum vivendi et commercio-
 „ rum eripient. Agricultura et artes inter Chri-
 „ stianos cessabunt, Judaeorum enim multipli-
 „ catio, plebis diminutio est. Si Ducem ha-
 „ buerint, perniciosius servili bello aliquid oriri
 „ potest, jugum et servitatem excutere cona-
 „ buntur. etc.

*Peregrè missos Juvenes, in urbibus, ubi
 mores corruptissimi, diu non esse retinendos.
 Quid praevidendum? ”* Scilicet, si quantum,
 „ quintumve morentur mensem, societatem et
 „ amicitiam cum licentiosis, dissolutis, flagitio-
 „ sis, et irreligiosis, strictam inituros; religio-
 „ nis, pudoris, continentiae sensum amissuros,
 „ pecuniam decocturos, aes alienum contractu-
 „ ros. etc.

Ita Cic: *Orat: pro lege Manilia* cum bellum
 cum Mithridate continuandum suaderet, *conse-*
quentia, si Asiae defensio negligeretur pruden-
 tissimè ob oculos ponit, ostendens: quod in hoc
 bello de Imperii Romani dignitate, et gloria
 agatur: ” *imo*. enim salutem sociorum cum tur-
 „ pissima Romani Imperii nominisque labe et
 „ macula, in summum discrimen vocari; Socium
 „ atque amicum populi Romani Ariobarzanem
 „ pulsum, Regnum Patrium Cappadociam amis-
 „ surum; à duobus Regibus Mithridate et Tigra-
 „ ne Romano Nomini inimicissimis, Civitatibus

„ omnibus Asiae et Graeciae, gravissimum im-
 „ minere periculum. 2do. Tota Asia opima et
 „ fertili Provincia, vectigalia, nervos Reipu-
 „ blicae peritura; metu enim calamitatis, etiam-
 „ si nulla irruptio facta sit, pecora relinqui,
 „ agriculturam deseri, mercatorum navigatio-
 „ nem conquiescere, fructum totius anni saepe
 „ uno rumore periculi amitti. 3tio. Multorum
 „ bona Civium, qui rationes suas et copias et
 „ pecunias, in illam Provinciam transferunt,
 „ casura, quae in ruinam plurimos secum Cives
 „ Romanos pertrahant, fideique labefactent
 „ publicam; non enim possunt in una Civitate
 „ multi rem atque fortunas amittere, ut non
 „ plures secum in eandem calamitatem trahant;
 „ hanc rationem pecuniarum, quae Romae, quae
 „ in foro versatur, implicitam esse cum illis
 „ pecuniis Asiaticis, et cohaerere, ruere illa non
 „ posse, ut haec eodem labefactata motu non
 „ concidant. etc. En egregiam consequentium
 „ imaginem.

Idem oratione *pro Sexto*: ostendit, quae con-
 secutura sint Gabinio et Pisone scelestis homi-
 nibus ne dum impunitis, sed qui tot flagitio-
 rum rei, suis è criminibus etiam ingentem pe-
 cuniae summam fortunasque sibi comparent:
O Dij immortales! (inquit) *quemnam ostendi-*
tis exitum nobis? quam spem Reipublicae da-
tis? quotus jam quisque invenietur tanta vir-
tute Vir, qui optimam quamque causam Rei-
publicae amplectatur? qui bonis viris deserviat?
qui solidam laudem veramque quaerat? cum

sciat, duo illa Reipublicae penè fata, Gabinium et Fisonem alterum haurire quotidie ex pacatissimis atque opulentissimis Viriae gazis, innumerabile pondus auri, ut veteres illibatasque divitias, in profundissimam libidinum suarum gurgitem, profundat: alterum, Thracibus ac Dardanis, primum: pacem maxima pecunia vendidisse; deinde ut illi pecuniam conficere possint, vexandam his Macedoniam et spoliandam tradidisse, spoliare Thessalos, neque ullo in publico aut religioso loco, signum aut tabulam, aut ornamentum reliquisse.

Locum quoque proprium habet hic fons, quoties contra novitatem aliquam noxiam dicendum est Quid enim consequitur? rem scilicet in exemplum ituram, imitatores habituram: neminem in Republ: sibi soli peccare, sed aliis, sed pluribus, sed posteris: nullum ita venenum, nullam pestem, quam mali exempli vim serpere ac propagari. etc.

Sed exemplorum satis ad illustrandum Adolescentibus consequentium locum.

37. Quid sunt Contraria?

Quae in eadem re esse simul non possunt.

U^T frigus et calor, sanitas et morbus, simul in eodem loco esse nequeunt.

Diversae sunt *Contrariorum* species, quas ut Adolescentes intelligant, non erit à re alienum, hic eas inserere. Sunt enim imò. *Adver-*

sa, quorum utrumque est res, et sibi contrariantur: ut album et nigram, virtus et scelus, veritas et mendacium. 2do. *Privantia*, quorum unum est res alterum nihil: ut lux et tenebrae, vita et mors, doctrina et ignorantio. 3tio. *Negantia*, seu *contradicentia*, cum aliquid de eodem vel affirmatur, vel negatur: ut est honestus, non est honestus; est haec liberalitas, non est haec liberalitas, 4to. *Relata*, quae se invicem spectant, quae tamen in eodem respectu considerata, esse simul non possunt, ut: Pater et filius, Magister et discipulus, Judex et reus.

38. Quid sunt Repugnantia?

Quae etiamsi aliquando in eadem re, persona, vel loco, esse possint, tamen sibi repugnant, nec satis se pati possunt.

UT: sanum esse et pede claudicare. Liberalem esse, et pauperi nil tribuere, cum petit, nolle. Pietatem habere in DEUM, et omni die Deum non adorare. Pium esse in Parentes, et iis cum egent, non opitulari. Amicitiam cum aliquo colere, et quempiam male de amico loquentem frigidè auscultare. Modestia animi commendari, et si honor tibi denegatus sit, irasci. *et c.* Nam advertant Adolescentes: posse esse aliquem liberalem, scilicet: in suos, in amicos, in divites, et pauperi *Elmosynam* recusaturum, quod tamen liberalitati omninò repugnat. Posse quem esse amicum, scilicet: amare, benè

velle, bene facere, amici commoda promovere, bona tueri: et calumniis in amicum ab aliquo jactis non obsistere, quod tamen amicitiae contrarium est. Idem de caeteris.

Jam quocumque demum, ex mox dictis, nomine, veniant contraria, (ad quorum species singulatim denominandas Juvenes, dum ab hoc fonte dant rationes, cogendi non videntur) locus hic pro rationibus eruendis non minus copiosus est, quam necessarius. Opposita enim, ut ajunt, penes se posita, melius elucescunt. Ita: dum commendare volueris: *sobrietatem esse collendam*, postquam effecta, consequentia, aliasque rationes pro sobrietate adduxeris, dic jam quae de ebrietate dici possint, ita melius sobrietatem commendaveris.

Ad eliciendas facilius, à quibuscumque contrariis vel repugnantibus rationes, quaerenda haec sunt: *virtuti huic, quod est vitium contrarium? vitio huic, quae virtus contraria? propositioni huic, quid contrarium, vel contradictorium? personae huic, actioni huic, consilio, modo, sententiae, opinion: huic, quid est contrarium? bono huic, quid malum? utili huic, quid noxium? honesto huic, quid inhonestum? justo et aequo huic, quid injustum. et iniquum? laudabili huic, quid ignominiosum? decoro huic, quid indecorum? commodo huic, quid incommodum? rei huic exequendae quod periculum, quod impedimentum? opponantur. Haec res potestne esse simul cum ista? hoc nonne repugnat, nonne adversatur? etc. id genus. Fieri*

jam nequit, ut cujusvis rei sua non reperiantur contraria. Itaque nulla Propositio, nulla res est, quae ab hoc fonte probari non possit. Unde facile agnoscitur, quam locus hic late pateat, quem si etiam juvent quicumque alij fontes, vel in illum influant, ut: causae, effecta, antecedentia, consequentia, comparatio, similitudo, partium enumeratio etc. quanto melius est, tanto major rerum copia.

Sint Propositiones. *Gratos et memores beneficij nos esse oportet.* Quid huic contrarium? ingratus et immemor animus: ratio itaque à contrario: " Quid enim est turpius, inhumanus, imo ferius, quam ingratus in benefacientes animus? quam beneficij oblivio? Feris profecto ipsis belluisque alia est omnino in- doles etc.

Fides, amor, reverentia, Principi debentur. Quid est huic contrarium? carere fide, amore, reverentia erga Principem. Ratio à contrario. " Nam deesse his erga Principem officiis, nefas est. Apud barbaros quoque, et qui non leges, non sapientum praecepta, sed naturae duntaxat sequuntur ductum, populos, crimini summo dicitur, eum quem caput Gentis esse voluerunt, aut contemptui habere, aut injuria afficere, aut calumniari, aut odisse, aut prodere. Brutae solum animantes Ducem et Rectorem sui non noscunt generis, quanquam in nonnullis earum quoque speciebus, humanum quid et Reipublicae simile

„ observatum non semel fuerit. Quid jam ho-
 „ mines luce rationis praediti? etc.

*Obedientiae et docilitati à teneris assue-
 scendum esse. Quid contrarium? non obedire,
 indocilem esse. Ratio à contrario.* ” Qui enim
 „ Adolescens obedire, docilisque esse non di-
 „ dicerit, infelix sit olim oportet. Multis siqui-
 „ dem in sequentis vitae decursu, obediendum
 „ omnino erit et imperiis et Magistratibus, qui-
 „ bus si reluctère, maxima fortunae, libertatis
 „ capitisque et vitae pericula tibi subeunda sint.

*Patrimonij conservandi, augendique, prae-
 cipuam curam esse habendam. Quid contra-
 rium? dilapidare, decoquere patrimonia etc.*
*Summum veritatis studium habendum. Quid con-
 trarium? turpitude, infamia, horrorque men-
 dacii. Militem continentem esse oportere, Quid
 contrarium? incontinentia, rapinae, violentiae,
 concussiones, libidines etc.*

Advertant vel ex his exemplis tyrones Elo-
 quentiae, nihil esse facilius, quam à contrariis
 rationes exposcere; meminerint tamen, semper
 putandas esse potiores rei probationes, quae è
 re ipsa ducantur, quam quae duntaxat sumun-
 tur à contrario. Rationes, ut vocant Logici, à
positivo, pernecessariae sunt, ne ijs tantum con-
 tentus sis, quas à *negativo* erueris. Ut *vg*: Pro-
 positio sit: *Modus in expendendo sit semper ac-
 commodatus, ad modum proventuum.* Probave-
 ris è re ipsa prius ita: *hac enim ratione, patri-
 monia nedum conservantur, verum etiam au-
 gentur. Moderationem hanc in expensis, et justa*

sanaque omnis OEconomia, et ratio et prudentia omnis exigit. Ita semper, secundum cujusvis conditionem, rem familiarem ad vitae necessaria, ad commoda, ad splendorem quoque suffecturam. etc. etc. Tum dices à contrario: quam proximus mendicitati, inopiae, ruinaeque sit ille, qui ultra proventuum suorum vires, in caenas, vestes, ludos, superbasque aedes, in clientelas, equos et canes profundit. etc.

In laudandis Personis, si vituperatio aliorum immisceatur, egregiè laudem illustrabit. Sic Cic: Orat: pro Lege Manilia, Pompeium contra Mithridatem mittendum in Asiam multis commendans, à contrario laudes ejus illustrat. Quanta innocentia (inquit) debent esse Imperatores, quanta deinde omnibus in rebus temperantia, quanta f. de, quanta facilitate, quanto ingenio, quanta humanitate! quae breviter, qualia sint in Cn. Pompejo consideremus. Summa enim omnia sunt, Quirites, sed ea magis ex aliorum contentione. quam ipsa per se cognosci, atque intelligi possunt. Quem enim possumus Imperatorem aliquo in numero putare, cujus in exercitu veneant centuriatus utque venerint? Quid hunc hominem magnum cogitare, qui pecuniam ex aerario ad bellum administrandum depromptam. aut propter cupiditatem Provinciae, Magistratibus divideret, aut propter avaritiam Romae in quaestu reliquerit? Vestra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoscere videamini, qui haec fecerint. Ego autem neminem nomino. Quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de

se voluerit confiteri. Itaque propter hanc avaritiam Imperatorum quantas calamitates, quocumque ventum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat? Itinera quae per hosce annos in Italia per agros atque oppida Civium Romanorum nostri Imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius statuetis, quid apud exterarum nationes fieri existimetis, Utrum plures arbitramini per hosce annos, militum vestrorum armis, hostium urbes, an hibernis, sociorum civitates esse deletas? neque enim potest exercitum is continere Imperator, qui se ipsum non continet. Hic miramur Pompejum, tantum excellere caeteris, cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam peccato nocuisse dicatur? etc. etc. Considerent Juvenès, quod non ita hic eminuisset laus virtutum Pompeij, si ab opposito majorem non accepisset lucem.

Pro repugnantibus melius intelligendis, adhuc hoc loco addendum est: *Contraria* nimirum, *et adversa*, tum esse, cum duae res sibi penitus oppositae configunt, ut clementia, et saevitia. *Repugnantia*, verò ex *adversis* nascuntur, cum unum est *contrarium* penitus, alterum vero illi non directè contrarium, sed *effectus*, vel *partes contrarij* opponuntur; *vg:* Clementia una ex parte, ex altera non *saevitia*, sed saevitiae effectus: ut, innocentem occidere. Nam potest esse aliquis natura clemens, potest illi nihilominus accidere, ut caedem innocentis

committat, quae clementiae omnino repugnat; quemadmodum Carolus Magnus, Princeps alias optimus, caede filii manus polluit. Ita Augustus Octavius, communiter clementissimos inter Principes collocari solet, et multis haec in eo elucet virtus, uti cum Cinnae pluribusque pepercit, *Pulchrum est consulere Patriae, parcere afflictis, tempus irae dare, orbi quietem, saeculo pacem suo; sic ille Patriae primus Augustus Patrens, complexus astra est: canit de eo Seneca. A repugnantibus tamen adeo fama ejus clementiae prosterni potest, crudeles ut potius inter tyrannos recenseri mereatur.* " Flos enim
 „ ille innocentissimae Nobilitatis Perusij barba-
 „ rē ab eo excisus, cum ad lamentabiles trecen-
 „ torum illustrium hominum voces, et lachry-
 „ mas hoc tantum responsi dedisset: *morien-*
 „ *dum esse*; proscriptiones illae summorum, ho-
 „ nestissimorumque Civium innumerabiles, plus
 „ quam Sullanae, faedere inter Trium Viros pa-
 „ ctae, quibus Romae, in Italia, totoque Orbe,
 „ fere plus illustris Sanguinis, quam à condita
 „ urbe fuit effusum, vilissima ipsa indignaque
 „ proditio et mors Ciceronis, summi omnium
 „ in Republ; Viri, et sui amici, et ejus quidem
 „ Ciceronis, qui Octavii potentiam maximé in
 „ Senatu firmarit, quem ingratus ille M. An-
 „ tonii furiis et impotenti vindictae sceleratē
 „ ultroque reliquit; et sexcenta id genus quae
 „ clementiae imo etiam humanitati, majorem in
 „ modum repugnant, nonne arguunt fuisse ty-
 „ rannum?

Sic:

Sic: si impios, prout sese appellitare amant, *Theistis* insectari volueris, qui *Deum se agnoscere et adorare* fatentur: falsum id esse à repugnantibus probabis. Contrarium est: *Theistae Deum nec agnoscunt, nec adorant.* Rationes à repugnantibus: quia de DEO pessimè sentiunt; cum illi Providentiam, Justitiam, ac Misericordiam adimunt: quia, ut remunerantem negant, animos nostros esse immortales inficiantur.

" Illine DEUM norint et adorent, qui
 ,, otiosum quendam Deum confinxerint, cujus
 ,, nihil res nostrae humanae intersint; qui post-
 ,, quam inferiorem hunc mundum semel extra
 ,, se, aut effuderit, aut ejecerit, eum naturae,
 ,, casui, fortunaeque gubernandum reliquerit?
 ,, qui nulla praecepta humano praescripserit
 ,, generi, legemque nullam, cum haec, ut per-
 ,, peram loquuntur et blâterant, à Moyse effi-
 ,, cta sint, et simplici Haebreo populo, nomine
 ,, duntaxat Divinitatis imposita. Quem porrò
 ,, illi Deum se noscere ac adorare praedicant?
 ,, qui nec praemia virtuti, nec poenam flagitiis,
 ,, nec Coelum, nec in inferis supplicia, homini-
 ,, bus aut promiserit, aut minatus sit, aut de-
 ,, heat, aut sit unquam daturus? Deum proinde:
 ,, quem si metuas, si spernas, si ames, si ode-
 ,, ris, perinde tantundeinque tibi est? de quo
 ,, nihil bene mereri, in quem nocere nihil un-
 ,, quam possis, à quo boni nihil, mali quoque
 ,, nihil praestolêre? Praesenti etenim in vita, na-
 ,, tura et casu verti agique omnia, futuram nul-
 ,, lam esse affirmant. Itaque ut hominem et Su-

„ premo Arbitro, et Judici vindicique Deo sub-
 „ trahant, immortalem in nobis animum esse
 „ pernegant, multamque Conditori gratiam
 „ praestare videntur, si de immortalitate nostra
 „ tantum dubitent. Id autem totum, nullo alio
 „ fine, nulla causa, praeterquam ut brutis, ut
 „ obscenis, quas et ipsi veteres gravesque Phi-
 „ losophi detestantur et horrent, voluptatibus
 „ et lascivijs, spe omni metuque futuri sublato,
 „ totos se infraenata quadam libidine, liberiùs
 „ et impunè tradant. Honesti jam illi sapientes-
 „ que? imo verò soli illi et honesti et sapientes,
 „ sibi esse videntur, qui ita de DEO cogitant,
 „ nos illis vulgus sumus, turba, faex populi, ho-
 „ muncionesque stultissimi, si Deum metuimus,
 „ si potiundi praecipue bonis aeternis, spem
 „ nostram in DEO locamus. Quis est hic itaque
 „ deses, delicatus, piger, omnium quae fecit, of-
 „ ficiique negligens, otiosissimus, ut sit ipse bea-
 „ tus, dulci suo aeternum indulgens immer-
 „ susque sopori, rerum nostrarum et incurius
 „ et improvidus, quis inquam iste ut caecus et
 „ hebes Deus, qui nihil quod agimus videat, aut
 „ nimium Epicureae tranquillitatis amans, qui
 „ ne suam interturbet quietem, nulla guberna-
 „ tionis, eorum quae fecit, cura occupare se ve-
 „ lit, molestiamque omnem à se hac ratione
 „ reiciat? quasi laborandum sudandumque sit
 „ DEO, si sedulo diligenterque mundum, or-
 „ bemque terrarum, gubernare, homines sin-
 „ gulatim inspicere velit, qui mundum, terras,
 „ et homines uno duntaxat verbo eduxit et ex-

„ citavit è nihilo. Talem ergo Deum agno-
 „ scere, adorare talem, estne Deum et agnosce-
 „ re, et adorare? Habeat ille quidem innumera-
 „ bilia alia et summa, et maxima, quae in eo
 „ *Theistae* concelebrent, sed ego hunc eorum
 „ DEUM, quo alius melior et perfectior esse
 „ possit: cui summa quaedam desunt, scilicet, et
 „ providentia carentem, et neque misericordem,
 „ neque justum, nec amo, nec odi, nec laudo,
 „ nec vitupero, nec colo, nec despicio, pigri-
 „ tiam tamen incuriamque ejus rideo, tantoque
 „ majore cahinno, quod aut illum metuendi,
 „ aut aliquid ab eo sperandi causam nullam lo-
 „ curaque habeam. Maneat jam ergo ille, quie-
 „ scat aeternum Coelesti suo obductus sipario
 „ *Theistarum* ac Epicureorum DEUS: Nobis
 „ alius DEUS est, Conditor, Legislator, Rex,
 „ Imperator, Conservator, Judex, *Agonothetes*,
 „ ultor, [punitor, omnipotens, sapiens, bonus,
 „ justus, misericors, providus, ut principium,
 „ ita unus et ultimus nostri omnium finis, qui
 „ nec in tempore, nec in aeternitate, satis un-
 „ quam amari, coli, adorarique possit. *etc.*

Hoc in exemplo videntur, quae Dei agnitioni,
 et religioni erga DEUM repugnant. Alias pro-
 positiones probandas à repugnantibus habe:
Bonus est Civis. Proba, si libet, contrarium ab
 effectibus mali Civis.

39. *Quid est Comparatio?*

*Cum duo vel plura in aliquo secum con-
 feruntur. Ut sapiens Aristoteles, sed sapien-*

tior Plato, qui rectius de animi immortalitate senserit.

40. Quot modis res comparantur?

Tribus, vel à majore ad minus, ut Reipubl: benè consulit, ergo potest et domesticæ rei bene consulere. Vel à minore ad majus: ut rem suam familiarem, benè administravit, ergo et aerarium publicum benè administrare potest. Vel à pari ad par. Ut, si ille qui defendit armis salutem Reipubl: laude dignus est, cur non et ille, qui bene consulit Reipublicæ.

Comparantur itaque res cum re, persona cum persona, virtus cum virtute, vitium cum vitio, factum cum facto, lex cum lege, etc. arbor cum arbore, lapis cum lapide, aedes cum aede, fluvius cum fluvio, Civitas cum Civitate, Regnum cum Regno. etc. et quæ comparantur debent esse ejusdem generis. Unde hominem conferre cum arbore, non est propriè comparatio, sed similitudo, de qua mox infra. Quodsi eg. Ciceronis verba in Cat: Maj. de Ennio afferas: *Ennius equi fortis ac victoris senectuti, suam comparat.* Benè id, sed non propriè dicitur: equus enim cum homine assimilari aliquo modo potest, comparari non potest: nisi velis *senectutem et vires* hic esse comparatas, non equum et hominem. Sed hæc Adolescentibus nullum quaeso facessant negotium.

Ad invenendam faciliùs comparisonem, hæc quaesita proderunt: quod aliud huic consi-

mile? aequale? quod tale factum aliud? in quo eadem virtus? idem vitium, quid in historia vel in memoria hominum tale? cum quo res haec, actio haec, persona haec, comparari potest? si res haec ibi talem produxit effectum, cur hic non producat?

Jam liquet fontem hunc saepe saepius cum aliis fontibus convenire posse, ut: cum antecedentibus, cum effectis, cum externo fonte ab exemplis *etc.* sed quomodocunque demum rationes ab eo ductae sint, ad rem certe probandam sunt fortissimae et solidissimae, nihilque fere homini naturalius ac promptius, quam mox ad comparationes recurrere.

En quam fortiter ad continuandum bellum contra Mithridatem *Cicero pro Lege Mani* Populum Romanum comparationibus cum eorum Majoribus urget, et injurias injuriis confert. *Majores vestri, (inquit) saepe mercatoribus ac navicatoribus injuriosius tractetis, bella gesserunt: vos tot Civium Romanorum millibus, uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati, quod erant appellati superbius, Corinthum, Patres vestri, totius Graeciae lumen extinctum esse voluerunt; vos eum inultum Regem esse patiimini, qui Legatum Populi Romani, Consularem, vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necavit? illi, libertatem Civium Romanorum imminutam non tulerunt, vos vitam ereptam negligetis? Jus legationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos Legatum Populi Romani omni*

supplicio interfectum, inultum relinquetis? Videte, ne ut illis pulcherrimum fuit tantam vobis Imperii gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, illud quod accepistis tueri et conservare non posse. Quare si propter socios, nulla ipsi injuria lacesiti, Majores vestri, cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum Paenis bella gesserunt: quanto vos studio convenit injuriis provocatos, sociorum salutem unam cum vestri Imperii dignitate defendere?

Gratulando Praesuli vel Senatori Provinciae, honorem: clarioribus, qui eum in hoc ipso vel simili munere antecesserint, Viris, eum comparare poteris. Tale illud: magnitudine animi Ambrosium, Sapientia Augustinum, omni genere scientiarum Hieronymum, eloquentia Chrysostomum, sanctitate Gregorium, sedi huic divinitus concessum spectari etc. Qua tamen in re, stolidius ac puerilius nihil esse Adolescentes norint, quam aut imprudentibus comparationibus uti, aut stulta et fastidiosa unum alii praeferendi consuetudine excedere, eg: Aristotelem, Platonem, Aquinatem, Alexandram, Pompeium etc. superasti. Parce istis utendum. Magna opus est prudentia et delectu in comparando, ne quid nimium uni tribuas, demas alteri.

Potuit bene Cicero Oratione pro M. Marcello, Julio Caesari à Comparatione summam hanc laudem tribuere: *Soleo inquit, saepe ante oculos ponere, idque libenter crebris usurpare sermonibus: omnes nostrorum Imperatorum,*

omnes exterarum gentium, potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum Regum res gestas, cum tuis, nec contentionum magnitudine, nec numero praeliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum, posse conferri. Nec vero disjunctissimas terras, citius cujusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis non dicam curtibus, sed victoriis illustratae sunt. Quae quidem ego nisi ita magna esse fatear, ut ea vix cujusquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim: sed tamen sunt alia majora etc. Haec inquam bene de Caesare dici, et cum Caesare comparari à Cicerone poterant; comparat enim victorias Caesaris ex hostibus reportatas cum victoria, quam de se ipso Caesar retulit, Marcellum recipiendo in gratiam, hancque sui victoriam, prioribus omnibus comparatam, jure merito praefert. Sed si tu Duem aliquem è nostris, his ipsis laudare verbis, et cum his ipsis comparare victoriis, et victoribus volueris, ineptè feceris. Rei enim veritas in comparando maximoperè consideranda est, adulatione et ineptis hyperbolis procul.

Adhibentur plerumque in Oratione breves etiam comparationes, dextrè omnino insertae, quae maximi sunt ad persuadendum ponderis: ut illa Ciceronis pro Milone Viro fortissimo, qui intrepidus coram judicio adsitit, nec Judicibus supplex fuit; eos tamen Orator ad miserandam sortem Milonis comparatione cum gladiatoribus, hortatur: *Etenim si in gladiatoris*

pugnis, et in infimi generis hominum conditione atque fortuna, timidos et supplices, et ut viverra liceat, obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes et animosos, et se acriter ipsos morti offerentes, servare cupimus; eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis Civibus facere debemus?

Alia comparatio in oratione Ciceronis pro Ligario ad Julium Caesarem: „*Causas, Caesar, egi*
 „*multas, et quidem tecum dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum, certe nunquam*
 „*hoc modo: Ignoscite, Judices: erravit, lapsus est, non putavit, si unquam posthac: Ad*
 „*parentem sic agi solet. Ad Judices: non fecit, non cogitavit, falsi testes, fictum crimen.*
 „*Dic te, Caesar, de facto Ligarii Judicem esse, quibus in praesidiis fuerit, quaere. Taceo, ne haec quidem colligo, quae fortasse*
 „*valerent, etiam apud Judicem. Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo non acerbus, tum etiam totus*
 „*animo et studio tuus. Ad Judicem sic agi solet: Sed ego ad parentem loquor.*

Solet fieri comparatio, et à dissimili, id est: cum contrarium, è re in comparationem adducta, eruitur.

Vg. Sit sensus: Pessimos Cives aeterna infamiae nota affici oportere. Ratio à Comparatione cum re dissimili seu contraria: „ Si illi qui
 „*Patriam propugnârunt armis, conservârunt*
 „*salutaribus consiliis, institutis et legibus mu-*

„ nierunt , auerunt gloria et opibus , Religio-
 „ ne ac memoria hominum , perennibusque mo-
 „ nimentis consecrari mereantur : certe jam illi
 „ qui seditioes excitârunt , qui Patriae et Ci-
 „ vium proditores fuerunt , aeterna oblivione
 „ delendi , vel potius eorum Nomina perpetuis
 „ execrationibus , dirisque devovenda sunt. etc.

41. *Quid est Similitudo?*

*Est rerum diversarum in aliqua re col-
 latio.*

UR: Animi in omnem partem mobilis incon-
 stantia , similis est arundini flatu : quovis vento-
 rum agitatae.

42. *Quid est dissimilitudo?*

*Est cum è rebus diversi generis dissimile
 diversumque quid eruitur.*

UR: Sol occidit , reditque ; Vita cum occiderit ,
 redibit nunquam. Belluae sunt semper suis gra-
 tae altoribus , homines bene facientibus sibi non
 semper sunt grati.

Similitudinum imagines , et ad insinuan-
 dum quidvis animo , et ad persuadendum , et
 ad ornandam Orationem aptae sunt. Illas vero
 reperire , non tantopere difficile est , si in omni-
 bus rebus naturalibus , Coelo , terraque , praeser-
 tim notis , et magis obviis , tuae de qua tractas
 rei , simile quid diligenter quaesieris.

*Ingenium ne sterilescat , semper excolen-
 dum. Quid simile? ager. Ut agri non omnes
 frugiferi sunt , nisi qui coluntur : sic ingenia ,*

nisi quae volantur, fructum nullum ferunt. 2. Tuscul. Ut ager quamvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest, sic sine doctrina animus. 2. Tuscul.

Fortunae vi, etiam Sapientes Viros nunquam succumbere. Quid simile? tempestati in mari etiam optimi gubernatores non resistunt. Quemadmodum Gubernatores optimi vim tempestatis, sic Sapientes fortunae impetum superare non possunt.

Calumniae in innocentes Viros jactae dispereunt. Quid simile? ignis in aquam injectus. Ut ignis in aquam coniectus, continuo restinguitur, sic falsum crimen in purissimam et castissimam vitam collatum, statim concidit et extinguitur. pro Rose: Comm.

In similibus possunt quoque omitti hae particulae, sicut, ita, et similia, vg. gemmae quamvis abbiiciantur in lutum, fulgorem tamen eo proprietatem non amittunt. Multi quamvis in tenebris involuti fuerint, optimam naturam virtutemque non amiserunt: in Vatin: Hirundines aestivo tempore praesto sunt, frigore pulsae recedunt. Falsi amici sereno vitae tempore praesto sunt, simul atque fortunae hyemem viderint, devolant omnes. ad Heren.

Simile postponi potest: Vg. Populus sua sponte pacatus, hominum seditiosorum vocibus, et violentissimis tempestatibus concitari solet: ut mare quod natura sua tranquillum est, ventorum vi agitari ac turbari videmus. pro Cluent.

Potest solum simile absque explicatione poni. *Vg: Cygni praevidentes quid in morte boni sit, cum cantu et voluptate moriuntur. Intelligitur mortem cum laetitia excipiendam esse.*

Conglobatae similitudines et gratiam et vim habere solent. *Vg: " Magnis et vehementibus , incendiis restinguendis, nulla vis aquae: vestustae, malè tectae, malè compactae, solutae, rimisque hianti, ac diu jam neglectae navis aut domui, nullius Architecti sapientia: corpori, venenosis humoribus et serpente per omnes venas putredine, penitus infecto, nulla ars virtusque medicinae: Reipublicae, cujus diutissimè cura omni neglecta est, in qua perniciosissima et legibus jam fortiora vitia inveterarunt, sanandae, reparandae, corroborandae, nullae leges, nulla consilia valent. etc.*

Conglobatae dissimilitudines et ornant et movent. *Ut: si bellum praesertim Civile dissuadeas, dices: " Elementa secum ipsis non pugnant, neque se ipsa conficiunt, aqua ignem non ignis extinguit ignem: pluviae ardoresque satis omnibus inimici sunt, non sata sibi invicem, inimica sunt. Nulla species rerum animalium se ipsam ad interuersionem delere quaerit, non Leonum, non Ursorum castra, castris opponuntur, non luporum, non canum adversi in aciem educuntur, seseque adoriuntur exercitus. Sola infelix hominum species, mutuum sui destructionem molitur, sola cohortes, legiones, copias, arma, castra, reperit ad inferendum sibi invicem interitum:*

„ nec satis est gentes in gentes irruere, etiam
 „ in una gente, Provincia, Civitate, furor insa-
 „ nus, sitiensque sanguinis, fraternas in se ar-
 „ mat vertitque manus etc.

43. Quid est Notatio?

Est locus per quem à nomine rei, vel personae eruitur ratio.

Vg: Legem à legendo dictam esse volunt, ut vel ex ipso constet nomine, ideo esse leges, ut ab omnibus legantur, ediscantur, sciantur.

In hoc itaque fonte, ethymologia, seu derivatione, à quo provenit, nominis, utimur. Possunt enim et à nomine solidè dari rationes, dum rectè ejus origo explicetur. *Vg: Juvenes, ne sint Senatores.* Senatus enim ipse nomen à Senibus duxit. *Homini prudenti futura prospicienda sunt.* Prudens enim dicitur, quasi procul videns. *Jus necessariò natum esse.* Sine jure enim nulla potest propulsari injuria, quia nihil aliud injuria est, quam res non jure facta. *Magistratum esse oportere sapientem.* Nam et ipsum nomen Magistratus, à Magistro seu docente derivatum est. *Modestia,* à modo provenit: ut ergo quis modestus sit, modum decentem servare in omnibus debet. *Ars politica ediscenda est.* Quid est enim politia? Nisi ars regendi Civitatem, à *polis* Graeca voce, quae significat Civitatem, proveniens. *Dives nulla re eget.* Dives enim appellatus à Divo est, qui nul-

la re caret. *Adulor* à graeca voce provenit, quae *servitutem* significat, ut pateat, adulari semper esse servile. *Philosophiae dandam esse operam*, quid enim illa suo in nomine, nisi amorem sapientiae sonat. etc.

Probatum non parum res ab ethymologia diversorum Nominum propriorum. Ut: Oras illas, quarum oppida Slavici appellantur nominibus, pertinuisse forte ad Slavos populos probaretur ex ipsis vocabulis Urbium: Brema, Lubeca, Vismaria, Cracovia, in Meclenburgico. Apud Sacros Oratores laudes sumuntur à nominibus, quae ex Haebrea, vel alia lingua interpretari solent. Ut Augustinus: *Christi*; inquit, *Nomen à Chrismate dictum est, Chrisma graecè, latinè unctio nominatur: ideo autem nos unxit, quia luctatores contra diabolum fecit.* Divus Chrysologus: *ante causam*, inquit, *dignitas Virginis annuntiatur ex Nomine, nam Maria Haebreo sermone, latinè Domina nuncupatur. Vocat ergo Angelus Dominam, ut Dominatoris Genitricem trepidatio deserat servitutis, quam nasci et vocari Dominam, ipsa sui germinis fecit, et imperavit auctoritas.*

Jam alias pueriles putidasque ineptias, anagrammata, univoca, ut vocant, nomina, vel aequivoca, allusiones nominis ad vuculas, quales sunt: Nomini Joannis sint jo et anni. In Thoma abyssu deperdi mergique tenues ingeniorum phassellos. Non Philippicis, te Philippum aggredimur. Taceat Tacitus, deflorescant Hortensii etc. has et id genus magnopere

esse vitandas tyrones Eloquentiae admoneantur, quae etiam in carmine et epigrammatis semper nugae sunt.

Conjugatis non immoremur. Qualia sunt, Sapiens est, qui hanc vocem protulit, ergo sapienter illam protulisse censendus est. Rex est aut Rector, ergo regnare et regere debet. Pius ipse es, non frustra itaque pietatem promotes. Furtum commisit, et furem se neget? Quae et caetera hujusmodi naturam satis conjugatorum ostendunt.

§. III.

De aliis rationum et cogitationum copiosis fontibus.

44. *Quae illa sunt, quae in propositione qualibet, imprimis, ac perquam naturaliter, menti occurrere solent?*

Ista nimirum: utrum res sit honesta, vel inhonesta? justa, vel injusta? necessaria, an non necessaria? utilis, an noxia? jucunda, an ingrata? facilis, an difficilis? certa seu manifesta, an incerta?

Non quod omnia semper ex his quatuordecem locis examinanda sint, sed ea, quae magis cuivis propositioni conveniunt.

Vg: Principi vera duntaxat dicere et deferre oportet. Nam id honestum in semet est, of-

ficiumque ipsum prohi cujusque Consiliarii id exigit. Nam id *justum est*, Legibusque Divinis et humanis omnino cohaeret. Nam id *pernecessarium* est, cum Princeps, nisi ipsi vera deferantur et consulantur, benè populos, benè quasvis personas, benè universam Rempublicam gubernare non possit, nec, si ei imponatur, à gravissimis queat liberari erroribus. Nam id *utile est*, et Principi ne decipiatur, et populis, ut eorum res verè noscat, eosque rectè gubernet. Nam licet cautè Principibus veritas dicenda sit, *non est* tamen omninò *difficile* recto honestoque cuivis Consiliario, reperire et modum et tempus, quo ipsis insinuetur aut detegatur veritas etc

Rationes ab his locis datae, et naturales et solidae sunt, et non difficulter inveniuntur. Sed notio horum exactè juvenibus danda est. Itaque.

45. *Quid est Honestum?*

Quod in semet consideratum, tale est; id est, in semet bonum, in semet pulchrum et decens, in semet licitum, per se laude dignum, rectaeque rationi cohaeret.

Ut: quaelibet virtus, quodlibet bonum opus, est in semet honestum. Contra verò:

46. *Quid est inhonestum?*

Quod in se consideratum, malum, turpe, et indecorum est.

Ut: quodvis peccatum, quaevis mala actio; in semet inhonesta turpisque est.

47. *Quid est justum?*

Quod legibus Divinis, naturae, humanisque est omninò consentaneum.

Ut: Patriam et Cives defendere: inopibus opitulari: Principem revereri: pro beneficio gratum animum exhibere, etc. id naturae, id Divinis, id humanis legibus conforme est, proinde et justum.

Discrimen erit inter honestum et justum: quod illud in se rem examinet, istud respectu vel aeternae vel humanae legis rem considerat.

48. *Quid est injustum?*

Quod naturae, Divinis, humanisque legibus contrarium est.

Ut: seditiones excitare, famae alienae detrahere, rapere aliena, et innumerabilia alia.

49. *Quid est utile?*

Quod fructus et commoda affert.

Ut: tributum sciscendum est, quia utilitates Reipublicae affert: hinc enim copiae militares sustentabuntur, hinc arces reparabuntur, hinc legationes, hinc praemia etc.

50. *Quid est noxium?*

Quod damna affert.

Ut: Venales Judices perquam noxii sunt: nam fortunas innocentibus eripiunt, Familias ad incitas redigunt, DEI, in Regnum iram vindictamque provocant.

51. *Quid est necessarium?*

Quod omnino fieri debet, nec non esse non potest, sine detrimento vel periculo.

Ut: concordia Civium necessaria est, sine qua nihil rectè consuli, statuique potest.

52. *Quid est non necessarium?*

Sine quo res esse potest, quod superfluum, et inutile est.

Ut: Viro nimia cura vultus formaeque non convenit: absque forma enim et saemineae pulchritudinis illecebris, viri gratia stare potest: cura haec viro nimia et superflua est.

53. *Quid est jucundum?*

Quod oblectamentum et voluptatem affert.

Ut: viae publicae lapide sternendae, mundandaeque sunt; inter caetera dici potest: quod id magnam itinerantibus voluptatem afferat, oculos oblectet, Civitatem ornet. etc.

54. *Quid est injucundum?*

Quod tristitiam aerumnamque affert.

Ut: ambitio nimia hominem semper inquietum reddit, perturbat, affligit, ut nec ulla re, neque se ipso sit unquam contentus.

55. *Quid est certum seu manifestum?*

De quo nemo dubitat, quod omnibus notum est, quod negari non potest.

Ut: inter Gentes, praecipuè vicinas, bonam societatem colendam esse, manifestum est enim,

nullam Gentem esse, quae alterius ope commercioque non egeat, evidens cuivis est, praesertim vicinas inter Nationes, mille negotia rationesque mutuas intercedere.

56. *Quid est incertum?*

De quo non benè constat, de quo dubitari potest.

Ut: fidem his nunciis dandam non esse: quia res sunt incertae, obscurae, confusae, omnino dubiae.

57. *Quid est facile?*

Quod nullo vel parvo negotio, mediocri contentione, sine magno labore, sine periculo, celeriter vel paulatim fieri potest, in quo nihil impossibile est, seu melius latine dicendo, quod fieri potest.

Ut: lectus Vistulae definiendus est. Videtur hoc difficile, sed Orator qui id suaderet, facilitatem hujus operis ostendere conaretur, pecuniae imprimis, è Provinciis, quibus id esset commodum colligendae, multitudinis operarum facile in tanta pauperum copia reperiendarum, silvarum tot Vistulae vicinarum, lapidum devehendorum, etc.

58. *Quid est difficile?*

Quod vel fieri nequit, vel cum gravissimis laboribus, impendiis, periculisque fieret.

Ut: si quis bello offendendum vicinum Principem dissuaderet, difficultates et pericula certa belli exponeret.

Hi jam quatuordeni Loci, quos mox defini-
vimus, sub se plurima continent, quae Adole-
scentibus benè explicari debent.

Ad *honestum* nempe, reducentur ista. *Eo-
num*, Nam quod bonum est in se, simul est ho-
nestum. *Licitum*, nam quod honestum est, sem-
per facere licet, et quod facere licet, semper
est honestum. *Decorum*, nam quod honestum
est, etiam decet. *Laudabile*, *commendabile*,
honorificum, *gloriosum*, *memorabile*, *celebran-
dum*; quod enim honestum in se est, laudem,
commendationem, honorem, famam, gloriam,
etc. meretur. Item: *pulchrum*, *spectabile*, *ele-
gans*, *dignum*, *dignitate plenum*, *honorificum*,
liberale, *ingenuum*, *amplum*, *amplissimum*, *ma-
gnum*, *illustre*, *admirabile*, *rectum*, *verum*, *veris-
simum*, *conscientiae consonum*, *virtute plenum*,
magnanimum, *forte*, *heroicum*, *Divinum*, *huma-
num*, *Civile*, *urbanum*, *temperatum*, *modera-
tum*, *clemens*, *augustum*, *Regium*, *majestate ple-
num*, *grave*, *sapiens*, *prudens*, *liberrimum*, *in-
nocens*, et multa similia. Haec enim omnia vel
insunt honesto, vel honestum sequuntur. Cum
ergo ab *honesto*, das rationem, aequè à *pulchro*,
decoro, *glorioso*, *etc.* eandem extendere pote-
ris, majoremque *honesto* lucem addere.

Itaque si proponas: *victis salutem et liber-
tatem dandam esse*. Non tantum dices: *est enim
id honestum*, verum etiam, ad majorem hone-
sti explicationem addere potes, *est enim id pul-
chrum*, *dignitate plenum*, *magnum*, *illustre*, *ad-
mirabile*, *amplissimum*, *etc.* quid gloriosius, quid

memoria, et laude hominum dignius, quam parcere victis, eosdemque suae clementiae praecones efficere? Ex his diversis sub honesto epithetis et notionibus, nunc ista nunc alia, quae magis rei, de qua agitur, interviant, seligenda sunt. Idem intelligentium de locis sequentibus.

Ad *inhonestum* reducentur contrariis: *malum, illicitum*; quod enim inhonestum est, semper est et malum et illicitum; uti simul est et *inglorium, infame, ignominiosum, non laudabile, indignum, indecorum, non honorificum, oblivione dignum, pudendum, vitiosum, flagitiosum, sceleratum, criminis plenum, rationi contrarium, honestati repugnans, parvum, pusilli animi, exile, turpe, brutum, feris propius, bellis similis, inhumanum, inurbanum, minimè civile, saevum, crudele, tyrannicum, stultum, insipiens, amens, insanum, imprudens, ridiculum, vile, puerile, vulgare, servile, leve, temerarium, frivolum, execrandum, detestandum, contemnendum, damnandum, etc. etc.*

Ad *justum* reducentur haec, *aequum, aequitatis plenum, legitimum, pium, religiosum, sanctum, sacrosanctum, suum cuique tribuens, legibus Divinis, humanisque statutum, jussum, nixum, munitum, confirmatum, semper observatum, benè et recte consultum, naturae conformè, consuetudine firmatum, juri omni consonum, congruum, gentium omnium sententia et opinione probatum, et hujusmodi etc.*

Ut: sit *Propositio: foedus initum cum Principi N. servandum esse: fidem enim foederis ser-*

vare, æquum, religiosum, sanctumque est; foedera inviolatè colenda esse, id omnium gentium sententia, opinione, et consensu ratum est, etc.

Ad *injustum* reducentur contraria, ut: *injurium, illegitimum, impium, irreligiosum, sacrilegum, juri omni contrarium, derogans justitiae, aequitati oppositum, antiquatum, obsoletum* etc.

Ad *utile* reducentur haec: *meriti plenum, fructuosum, salubre, salutiferum, percommodum, opportunum, tutum, securum, constans, immutabile, diuturnum, perpetuum, immortale, aeternum, plurimorum bonorum et emolumentorum fons uberrimus, privati et publici boni causa,* etc.

Vg: sine consilio nihil aggredi oportet. Salubre enim ac percommodum semper est consilium, mentem illuminat, impedimenta tollit, pericula praevidet, temeritatem amovet. etc.

Ad *noxium* haec reducentur: *damnosum, nullius meriti, nullius frugi, vanum, inconstans, fluxum, breve, caducum, mutabile, inane, infructuosum, invidiosum, perniciosum, funesium ferale, periculosum, grave, intolerabile, quod boni nihil, mali plurimum afferat,* etc.

Vg: De adversis conqueri non oportet. Quid enim inutilius, quid minus fructuosum, quid magis damnosum? quid vanius? questibus enim nedum non minuitur, sed etiam magis augeatur calamitas, exasperatur animus, dolor crescit etc.

In *necessarii* notione, haec quoque continebuntur: *quod nec declinari, nec mutari potest,*

quod aliter fieri nequaquam potest, quod praeteriri, omitti, deseri, sine damno et jactura non potest, quod nullo modo negligendum sit, ineluctabile, insuperabile, fatale, inevitabile, omnino faciendum, sequendum, exequendum, statuendum: proculdubio ita non aliter futurum, certoque secuturum. etc.

Vg: Parsimonia et modus in ratione vivendi servandus est. Ratio: nam hoc est inevitabile: paupertatem et inopiam experiri deinde eum, qui modum non servet; id necessario sequi: quod nulla bona, fortunae nullae, prodigis, et imprudentibus haeredibus, satis sint futurae; dubitari non potest, Regios quoque fundos et gazas, immoderatis exhauriri expensis. etc.

Contra: non necessarium, his poterit explicari: quod sine eo res esse possit, quod superfluum sit, quod minimum, quod nihil juvet, quod ad rem non conducatur, quod sine damno periculoque omni negligi, praeteriri omittique possit.

Vg: Adolescentes in immatura aetate, ad exterarum nationes mittendos non esse? Quae enim necessitas? quae utilitas, quis fructus? an ut puerilia discant, quae minore impensa commode domi ediscere possint? superfluae inutilesque hae expensae, incommoda, pericula, etc.

Jucundo, proxima sunt: gratum, delectabile, optabile, amabile, aptum, laetum, amoenum, suave, dulce, voluptate plenum, quod animum recreat, reficit, solatur, erigit, ornat, confirmat, quod vitam tranquillam beatamque reddit etc.

Vg: Animo prompto, ad benefaciendum quam plurimis nos esse oportet. Nescio enim quid dulcius, jucundiusque esse, quid majorem afferre menti voluptatem possit, quam consciunt sibi esse, se multos reddidisse felices, quam plurimorum gratiis celebrari et laudibus?

Injucundo, consimilia: ingratum, insuave, amarum, acerbum, triste, odiosum, importunum, ineptum, crudele, terribile, horribile, abominabile, detestabile, quod quietem pacemque animi perdit etc.

Vg: Ab iracundia animum cohibendum esse. Quid enim acerbius? quid tristius? quid magis odiosum in societate humana, homine ad furores et maledicta prono? gravem, ingratum, acerbumque et sibi et aliis, hominem animi impotentis esse oportet etc.

Ad facile, reducentur: possibile, (vox non bene latina,) seu, quod fieri facile potest, res clara et aperta, cuius obvia, intellectu factuque facilis, usitatum, frequens, obvium, tot exemplis probatum, consuetum, liberum, voluntarium, verisimile, probabile, nihil supra vires, quod facile confici potest, etc.

Vg: DEO Optimo Max: mane saltem et vespere, semper cultus religiosus reddendus, precesque fundendae. " Quid enim facilius? quid hic est, quod fieri non possit? unam scilicet horae particulam DEO consecrare, cum totum diei vitaeque tempus negotiis et commodis vaces tuis? quid hic supra vires? bis in diem, brevi religionis actu, Deum auctorem Nostri,

„ Patrem, Principem, Judicem, principium, ul-
 „ timumque finem nostri omnium, colere?

*Manifesto, proxima sunt: certissimum, evi-
 dentissimum, nulli dubio obnoxium, nulli igno-
 tum, cunctis notum, id ab omnibus sciri, rem
 universis constare etc.*

*Vg: Circumspectè in Aula versandum esse:
 Ratio: à manifesto: ”* Quid enim tam manife-
 „ stum est? quid notius? quid tam omnibus con-
 „ stat? quam in Aula, cum fidem nullam, tum
 „ amicitiam veram esse nullam? quid eviden-
 „ tius est? quis id ignorat: in Aula privatas suas
 „ cuius penitus rationes, compendia, et com-
 „ moda, suos honores, opes, potentiamque cor-
 „ di esse, non amicorum bonum? quem latet,
 „ res Aulicas simulatione, externae affabilitatis
 „ imagine, verbis ad imponendum efficis, ob-
 „ sequiorum prompta et liberali ostentatione,
 „ promissis et fraudibus stare? quis est tam pere-
 „ grinus, etiamsi vel uno die, auram Regiae hau-
 „ serit, qui haec nesciat? cui haec ignota sint?

*Contra: incertum ita explicari potest: an-
 ceptum, dubium, parum sperandum, quod potius
 non sit secuturum quam secuturum; dubio locum
 esse, nihil hac in re certi esse etc.*

*Vg: Rem hanc vel illam aggrediendam non
 esse. ”* Certum enim est, maximis eam labo-
 „ ribus, conatibus, et impendiis indigere; in-
 „ certum vero omnino est, ob ingentia impedi-
 „ menta, et difficultates eam posse effici; in-
 „ certissima sunt, quae sperantur emolumen-
 „ ta. etc.

Hic jam notandum: quod quamvis forte aliquando nonnulla ex superius recensitis inter se conveniant, aut nonnunquam commisceantur, ut: necessarium, cum utili vel facili; noxium, cum difficili vel incerto; justum, cum honesto, vel contra, *etc.* aut si cum supradictis topicis conveniant locis, id nihil obesse; dummodo haec, quae allata sunt, et his multa similia, rationes et cogitationes suppeditent, mentem excitent, et ad aliquid in ea inveniendum, pro re comprehenda juvent.

Notandum item: quod quamvis ferè hic omnia in neutro sint posita genere, licet tamen non eodem solum modo, sed et quomodocunque velis, neutra haec in nomina et verba mutare, varietatem adhibere, dummodo res bene exprimat. *Vg:* Possum dicere: *quam acerbum est*, vel *qua tristitia animum cruciari oportet?* Potest dicere: *pulchrum est*, vel, *pulchritudo rei hujus mentem incredibiliter oblectat.* Potest dicere: *fructuosum est*, vel, *quos haec res fructus et emolumenta non afferret?* *etc. etc.*

Jam à quocunque ex his rationem sumpseris, nisi brevitatis aliud exigat, uno in verbo sistendum non est, sed tota connitendum merite est, ut si à *justo* causam ducas, quam optime *rei justitiam* explices; si à *facili*: quam maxime *facilitatem*; si à *necessario*; quam solidissime *necessitatem*; si à *jucundo*; quam uberrime *jucunditatem*; si ab *honesto*, *glorioso*: quam optime *honestatem*, *gloriam etc.* ostendas, et prout par est, exaggeres.

Vitia, crimina, rapinas, in militari vitae genere vitandas esse. Ratio ab inhonesto. " Illa-
 ,, ne enim honestissima in semet, imo etiam glo-
 ,, riae plena defendendae Patriae, Civiumque
 ,, tuendorum professio, in tam inhonestam, tur-
 ,, pem, infamem, et execrandam degeneret?
 ,, quid ignominiosius? quid vilius? quid dete-
 ,, stabilius? oppressore, adultero, ganeone, fu-
 ,, re, aleatore, raptore, et latrocinante milite?
 ,, illine non cum arcibus, sed cum arcis, pocu-
 ,, lis, puellis, gallis, gallinaceis bellandum est?
 ,, quod dedecus, quae contumelia, quae macula
 ,, militari sacramento, ab his sceleratis praedo-
 ,, nibus potius, quam militibus inuritur? Castra
 ,, ergo erunt flagitiorum arena, propugnacula
 ,, scelerum? etc.

Mediocritatem in modo vitae servandam esse. Ratio ab utili, et contra à noxio. " Quid
 ,, enim mediocritate utilius? quid majori po-
 ,, test esse emolumento? Nec enim ulla indu-
 ,, stria, nec labor, nec fortuna ipsa, tantum no-
 ,, his boni praestare, tantum rem nostram auge-
 ,, re poterunt, quam cauta prudensque ratio
 ,, fruendi ijs, quae jam possidere nobis licet, bo-
 ,, nis. Opulentus divesque est, cui, quod habet,
 ,, sufficit; illi quoque omne compendium suffi-
 ,, cit, qui non plus, in vitae commoda, quam
 ,, quod habet, impendit. Et hic est maximus
 ,, mediocritatis fructus. Contra verò, quid ma-
 ,, gis noxium, quid majora nobis detrimenta,
 ,, imo et ruinam, paupertatem ac inopiam af-
 ,, ferre possit, quam inmoderata rei familiaris,

„ in vestes, mensas, aedes, clientelas, stabula,
 „ canes, ludos, musicos, et id genus prodigen-
 „ tia? cui nulla vel patrimonii amplitudo, vel
 „ Principis in nos liberalitas satis sit, quae, ut
 „ plurimis abundemus, pluribus adhuc nos sem-
 „ per egere facit, quae tanquam flamma opes
 „ nostras depascitur? etc.

Quamvis vero hi mox dicti fontes, ad ge-
 nus *deliberativum* nati esse videntur, et in *exor-*
nativo tamen idem eorum usus esse potest.

Vg. Salutando Regem, Praesulem, Mini-
strum, Senatorem, etc. Ut laetitiam communem
 probes, rationes invenire poteris: praesentiam
 ejus esse *perjucundam*, esse *perutilem*. Quare
perjucundam? Hic: de dignitate, virtutibus, sa-
 pientia, meritis, honoribus, ornamentis, ejus,
 quem salutes, hospitis, locus erit. Quid enim
 jucundius, quid magis oblectet animos, quam
 hunc salutare, hunc spectare oculis, quem ista
 commendent, in quem ista amorem, existima-
 tionem, admirationemque omnium excitent? Qua-
 re *perutilem*? Hic: juxta conditionem, quam
 salutas, Personae, exponentur: quae commoda ac
 utilitates, ejus adventus, Ecclesiae, Provinciae,
 Civitati, loco, etc. afferat.

Gratias agendo pro collato tibi beneficio,
 Rationem duces a *justo*. Nihil nimirum justitiae
 ac aequitati omni magis esse consentaneum,
 quam pro munere, gratum praestare ac conte-
 stari animum: ubi magnitudinem beneficii, te-
 nuitatem tuorum meritorum ac virium, gratiam
 ac liberalitatem Principis, eo fine uberius ex-

plicares, ut pateat quam justum fasque sit, te illi referre gratias, obstrictum te ejus beneficio vivere. etc.

Honorem alicui gratulareris? a necessario ostenderes: quam munus hoc, locus hic, Provincia haec etc. tali, tam justo, prudente, magnanimo, sapiente, illustri, etc. Magistratu omnino eguerit; quam necessarium sit ab eo multa corrigi, ad orbitam reduci, Rempubl: constitui, bonas leges conservari, bene et laudabiliter ab his, qui antecesserunt, coepta continuari, et ad executionem deduci etc.

Sed jam et exemplorum, et doctrinae de his locis satis, ad dandam Adolescentibus notitiam, tam excellentium naturaeque conformium fontium, è quibus imprimis nosmetipsi, vel leviter cogitantes, omnia ducimus, omnia probare solemus; ad quos fontes, natura nos ipsa quodammodo dirigit, ex quibus deductis argumentis, nihil ad suadendum, dissuadendum, laudandumque, aut opportunius, aut efficacius est.

59. *Suntne alia praeter dictos locos, è quibus praecipue laus Personarum duci possit?*

Sunt inquam quam plurima, quorum si duntaxat commemorentur capita, seu nomina, mox è vocibus ipsis cogitationes quaedam, in laudem personae in mente excitantur.

Sed ne longis immoremur praeceptis, ex hac exigua, quae sequitur, Viri alicujus illustris

ac virtute spectati imagine, haud difficulter con-
ijcient Adolescentes, qui sunt isti laudum fon-
tes, quamque multiplices ex ijs cogitationes quo-
dammodo nascentur et evolvantur.

*Ab illustribus natalibus cogitationes in lau-
dem.* " Vir summo loco, pervetusta clarissima-
que Familia natus; ijs ortus Majoribus, qui-
bus pace et bello plurimum Respubl: debet.
Quamquam vel Patris ipsius, optimi, sanctissi-
mi, fortissimique Senatoris satis ornaretur di-
gnitate, si tot avitis, priscisque illi fuisset ca-
rendum decoribus. Nam à pari gentis mater-
nae nobilitate, praeterea ab eximia pietate
Matris, majorem illi adsciscere lucem, super-
fluum est. Generis tamen ejus claritudo, pro-
priis illius ornamentis ne comparanda qui-
dem est. etc.

Ab educatione et Religione " Parentum su-
sceptae in eo educando curae, (quae nunquam
nimia est, hic fuit maxima,) ita bene respon-
dit, spem ut illorum superârit: Religione cum-
primis solida, nedum imbutus, sed et exerci-
tus, eique ita à teneris assuetus, toto ut re-
liquae decursu vitae, et principiis, monitis, re-
gulisque ijsdem institerit, et quotidie Deum,
stato semel ritu, palam coluerit, et omni su-
perstitione remota, de rebus Divinis optimè
semper cum sentire, tum mereri studuerit,
et defendendis contra impios sacris nunquam
omnino defuerit. etc.

Ab ingenio, " Ingenio claro, acri, acuto,
memoria prae plurimis felici. Bonis artibus

„ delectis, iisque perutilibus, Philosophiae ac
 „ Mathematicis disciplinis, cognitioni Divina-
 „ rum rerum, Historiae omnis generis, Juris-
 „ prudentiae, OEconomiae, Jurium et Legum
 „ Patriarum, ac Politices gravissimis studijs, ita
 „ annis compluribus vacavit, ut de singulis ne-
 „ dum solidè disputare, sed et ista haec docere
 „ potuerit. Eloquentia imprimis Sapientiae con-
 „ juncta, adeo excelluit, nulla ut aetas Reipu-
 „ blicae praestantiorem illo Oratorem protu-
 „ lerit, Orationis illius vi ac fluminis nihil resti-
 „ tit. Lectioni ita deditus, hanc solam ut volu-
 „ ptatem, et veram et suam esse senserit. Libros
 „ veteri nostrarque aetate optimos, ita omnes le-
 „ git, ut difficulter novi quid et boni, quod eum
 „ latuerit, reperisses. Lucubratus et ipse multa
 „ est de moribus et Republ: etc.

A peregrinatione ad exteros. " Nationes ex-
 „ teras maturus jam natu, solo sapientiae desi-
 „ derio perlustravit: Summorum hominum, in
 „ Aulis Principum, in Academiis, in re Foren-
 „ si, in re militari, in diversarum artium pro-
 „ fessionibus, consuetudine ubique usus. Plus
 „ his Magistris profecit, quam si potissimam vi-
 „ tae partem solitariae contemplationi dedisset.
 „ Ad Patriam, quam mirifice excoluit, ad La-
 „ tinam, Graecam et Gallicam, quas secum do-
 „ mo tulerat, Italicam, Germanicam, Anglicam-
 „ que linguas peregrè addidit: omnibus ceu to-
 „ tidem clavibus, ad recondita quaevis scientia-
 „ rum penetranda, usus. Quod jam adeo ra-
 „ rum: virtutes hominum quos vidit, solerter

„ imitatus, in se diligenter traduxit; vitia gen-
„ tium, locorum, et hominum, ipsis reliquit.
„ Rediit, quod admodum pauci, doctior, et me-
„ lior. *etc.*

A virtutibus. „ Aut qua fortè virtute carue-
„ rit, aut quae magis in eo eluxerit, perinde
„ difficile dictu est. Omnis in eo virtus singu-
„ laris, praecipua, caeteris potior. *etc.*

A pietate „ Pietate insignis, cum maximis,
„ quos deinceps gessit, Magistratibus et muneri-
„ bus semper conjunctâ, ostendit eos, qui Prin-
„ cipum gratia, opibus, autoritate et poten-
„ tia florent, non omnino (quod quidam volunt)
„ esse oportere irreligiosos et impios. *etc.*

A vera sapientia. „ Sapientia praestitit:
„ non ea, cujus vis in disputando de omni re ma-
„ le collocatur, sed quae ad beatè vivendum, ad
„ Rempubl: rectè administrandam, omnia sua
„ praecepta dirigit. Quae cum omnia sciat, hoc
„ unum nescit, se scire. Quae tum ad summum
„ pervenisse fastigium censenda est, cum nos,
„ postquam plurima didicimus, in maxima re-
„ rum omnium ignorance ac dubitatione ver-
„ sari sincerè intimèque fatemur. *etc.*

A prudentia. „ Prudentiam in eo, continua
„ ad res humanas, ad praeterita et praesentia
„ mentis conversio, eorum diligens compara-
„ tio, experientia deinde in omni negotiorum
„ genere longâ aetate comparata, tantam effe-
„ cere; oraculi ut loco ejus responsa aut habe-
„ rentur, aut haberi oportuerit. Repentinum
„ illi subitumque fere nihil accidit, aut certe in
„ imparatum non incidit. *etc.*

A Consilio. " Quodcumque sive publice, si-
 ve privatim consilium dedit, aut accepti fe-
 lix successus, aut neglecti poenitentia sequu-
 ta, illud semper probavit. etc.

A Justitia. " Justitia illius aliquid instar le-
 gis aeternae praesetulit. Ab ea latum unguem,
 orbis universi vi, ut sol à suo cursu, dimoveri
 non potuisset. Vitam, aut si quid illa carius
 perdere, quam injuria quemquam afficere ma-
 luisset. Regulam agendi, decernendi senten-
 tiaeque dicendae aliam nesciit, nisi fas et ae-
 quum. Virtutem sine praemio, flagitium sine
 poena, quoad licuit, nunquam sivit. etc.

A fortitudine animi. " Nullo fati, nullo
 si qua est, fortunae impetu, robur ac firmitudo
 ejus animi concuti unquam visa est. Pericula
 non provocare sed contemnere solitus. Et, si
 fortasse prospera, majorem in magnos animos
 quam adversa vim habent, eum certe queni-
 admodum res adversae deprimere, ita secun-
 dae animos illi extollere, nunquam potue-
 runt. etc.

A Constantia. " Ea fuit in rebus benè coeptis,
 benè consultis gerendis ac prosequendis, et ad
 exitum deducendis constantia, observatus ut
 fuerit in difficillimis indurescere, arduis ex-
 citari et erigi. Deliberare diu solitus, sed ubi
 rem meditatè aggressus est, nullus obex, nul-
 la vicissitudo, nihil provisum, improvisumque
 nihil illi obstitit. Si quid non effectum, con-
 stitit: effici non potuisse, etc.

Ab aequabilitate mentis. " Mira mentis
 „ ejus, quam nihii perturbare posse videbatur,
 „ aequabilitas. Idem semper, sui semper similis.
 „ Laeta medius inter et tristia, neutris unquam
 „ se totum dedit: aerumnas et angustias animi
 „ ita clausit, foris ut in nulla hominum socie-
 „ tate erumpere visae sint, ne domesticis qui-
 „ dem notae. Nihil asperius nec voce, nec fron-
 „ te, in eo ullibi observatum, ne in doloribus
 „ quidem, nec in acutiore vi morbi. etc.

A Comitatu. " Jucunditas, comitas, affa-
 „ bilitas, morumque urbanitas, pulcherrimae
 „ quaedam divinaeque animi ejus notae fuerunt.
 „ Talis autem ne dum constanter aequalibus,
 „ sed et infimis semper patuit. Ira ejus in cri-
 „ men non in Personas unquam, efferbuit. etc.

A Clementia et severitate. " Suavitas haec
 „ severitati justae uihil obfuit. Clementia quam
 „ diutissimè potuit, semper usus, et facili in reos
 „ venia; qua etiam excedere, potius quam poe-
 „ nae aut promptitudine aut gravitate, maluit.
 „ Corrigendo iniquos patrem semper se gessit.
 „ Obstationem solam puniendam sibi esse du-
 „ xit, castigando emendare non perdere voluit.
 „ Sceleribus ipsis, quae facili contagione ad
 „ alios permeant, implacabilis. Haec impunita
 „ noluit, ita tamen: ut in eo semper pateret vo-
 „ luntas, crimen, non personam puniendi etc.

A liberalitate. „ Nullam rem aequè, quam
 „ benefacere ut cunctis posset, magis unquam
 „ optare visus; et in largiendo tantum oblecta-
 „ menti sensit, quasi ille acciperet, ille ditiesce-

„ ret. Scivit tamen rectè, beneficia collocare
 „ non proijcere, prudentissimo eorum, quibus
 „ benefaceret, delectu adhibito. Imprimis re-
 „ ligione duce, ejusque praeceptis et promissis
 „ permoventibus, veros pauperes texit, fovit,
 „ aluit; nec ullum unquam frustra manum ten-
 „ dere passus est. Deinde in amicis, clientibus,
 „ servis; virtus, honestas, fides, ingenium,
 „ diligentia, munificentiam ejus excitare con-
 „ saeverant. Hominibus nullius frugi, quique
 „ ut habeant, quod perdant, emungunt, durus
 „ adeo, ut videretur illis solis avarus. In lu-
 „ dendo tanta parsimonia, ut inopem diceres.
 „ Insanum esse dicebat ultro quaerere, ut lusu
 „ patrimonia decoquas, ut proventibus bono-
 „ rum ad utilissima quaeque suffecturis mar-
 „ supia aleatorum impleas. Nullum fere bene-
 „ ficium illius fortuitum; casu nullum, prodi-
 „ gentia, levitate, vanitate nullum; ratione et
 „ consilio omnia. In opulentos, ne mercari, vi-
 „ cemque praestolari videretur, omnino parcis-
 „ simus. Nec suo commodo, nec gratiarum offi-
 „ ciis, aut grati animi expectatione, ne fama
 „ quidem aut gloria, sed sola utilitate ejus,
 „ cui benefaceret, ad bene de cunctis meren-
 „ dum provocabatur. etc.

A miseratione. „ Ea ratione agendi cum
 „ famulis, ea miseratione in miseros, eo super
 „ calamitosis animi sensu, ut videatur Patris,
 „ fratrisque loco aerumnosis esse. Famulos et
 „ servos, ut humiles amicos; opifices, artifices-
 „ que, ut suorum commodorum administros;

„ agricolas, ut sui nutritios altoresque semper
„ intuitus. Omnes experti in eo sunt semper
„ Parentis non Domini partes et animum. In re-
„ munerandis famulis, iis nedum justus, sed et
„ liberaliter munificus. Nunquam illi tantum de
„ Domini, quantum Dominus de promovendis
„ eorum rationibus sollicitudinis praesetulit. Be-
„ ne enim illi compertum fuit, amore melius
„ firmitusque, quam metu subijci regique homi-
„ nes. *etc.*

„ *A Magnificentia et oeconomia.* ” Magnifi-
„ centia et decoro in modo vivendi, eoque splen-
„ dore fuit, qui natalibus, et gestis in Repu-
„ blica honoribus undique competeret; qui au-
„ thoritatem, ut par est fulciret, spectabilem-
„ que redderet; qui multitudini inopum, artifi-
„ cum, operarum, mercatorumque fructum fa-
„ ceret; qui tamen rei familiaris proventuum-
„ que nunquam modum excederet, nec se aeri
„ alieno obnoxium faceret; sed ut factis quibus-
„ cunque impensis, providè adhuc abundèque
„ ad impendendum suppeteret. In exsolvendis
„ debitis ultra conditionem praescripti termini,
„ diem solidum elabi, passus nunquam in vita
„ est. In aedibus, apparatu domestico, mensis,
„ comitatu, clientelis, stabulis, et id genus,
„ omnia quantum satis, omnia elegantia, mun-
„ da, nitida, ordinata, usui tamen inservientia,
„ superfluum, et nimium nihil. In opera publi-
„ ca, in proficua Reipubl: instituta, consuetudine
„ quadam et indole, munificentissimus; multa
„ horum ex suis redditibus, immensis fere sum-

„ ptibus aggressus est, et perfecit: vix vero ab
 „ aliis tale aliquid fieri pertulit: ubi insignis
 „ liberalitas ejus, partem non haberet. *etc.*

Ab Amicitia. „ Amicus fuit iis duntaxat,
 „ in quibus ob virtutem inest causa, cur diligan-
 „ tur. Diu contemplatus est, quem vellet, ami-
 „ cum. Malo nemini se passus est Comitem,
 „ gnarus vitia serpere, in proximum quemcun-
 „ que transilire, et contacta nocere. Ea since-
 „ ritate et fide in amicitia, ea religione secreti,
 „ ut amici, illi plus passim, quam sibi ipsis cre-
 „ derent et confiderent. Vita ejus tota nulla
 „ fere alia re, quam obsequiis, et negotiis ami-
 „ corum occupari, dies eorum utilitatibus divi-
 „ di, bona sua fortunaeque, non minus suo quam
 „ eorum commodo patere videbantur. Non est
 „ praestolatus ut peterent, caro enim nimis con-
 „ stare, quod privis emeretur, putabat. Be-
 „ nefacere solitus et ultrò et gratis. Exigete vi-
 „ cem, obsequia, et officia ab amicis, turpe esse
 „ credidit, beneficia enim non esse quaestum,
 „ nec res in usum fructum locatas, dicebat. Vi-
 „ tiis amicorum, etiam quibusdam injuriis, ira-
 „ sei nunquam visus est, animum enim in iis
 „ voluntatemque spectabat, non quaedam for-
 „ tuita, *etc.*

A veri amore. Epaminondae laudem, ejus
 esse diceres: ne semel quidem in vita mentitum
 esse. Veri, etiam cum discrimine fortunae, et ca-
 pitis, cultor. Vox ejus, fati et oraculi vox fuit.
 Quidquid injuratus asseruit, momentum juris-
 jurandi apud omnes habuit. Jam vero, ex offi-

cio, praestiti ab eo juramenti religio, nulli hominum sanctior. etc.

Ab ordine vitae. " Ordo ejus vitae, diei, temporisque mirabilis, ut e regula et praeepto, agere omnia visus fuerit. Quaevis ejus actio, horis suis et fere nomentis effecta videbatur. Nec ipsi casus et fortuita, casu e fortuito illi accidere quodammodo potuerunt. Sed quomodocunque tandem dies illi quosdam, necessitas, vel sors permiscere ausa est; DEO, officio, amicis, rei familiari, et libris, pars illi sua diurni nocturnive temporis, nunquam defuit. etc.

A fide in Principem. " Fide et amore in Principem nulli secundus. Ingenium, virtus, fortuna, et vita ejus, fuere bona Principis. Salus et gloria Principis ejus fuit bonum. Putasses, de nulla re eum cogitasse, praeterquam de obsequio in Principem. Id verò, quod summum in tali benevolentia est, vel cum gratiae periculo, veritatem Regi nunquam caelavit. Non suam enim in Rege fortunam, sed Regem amavit. etc.

Ab amore Patriae. " Idem animus illi in Patriam; quam etiam praetulisset Principi, si persuasum illi omnino non esset, malè Principem à Repul: separari: nihil haec inter distare, aut Principis aut Patriae esse: officium utrique, ut capitis corporisque saluti, deberi unum: amorem boni Civis esse eundem in diligendo Principe, et in amanda Patria. Proinde Regis mandata, Senatus auctoritas,

„ Equestris Ordinis et jura, et dignitas, et li-
 „ bertas, ita simul cordi illi fuerunt, singulis
 „ ut totus vivere, vacare totus videretur. Opes,
 „ potentia, artes pacis et belli, gloria Reipubl:
 „ majora à privato nemine incrementa sumpse-
 „ runt. Rei privatae studium, nunquam penitus
 „ Reipubl: praetulisse, si de nullo alio unquam
 „ affirmari posset, de illo verissimum esset. Per-
 „ rarum est, ut quis opes, rarius, ut quis fasces,
 „ et honores, rarissimum, ut quis potentiam
 „ et dominationem, si cum Patriae rationibus
 „ non cohaerent, respuerit; hoc ille toties, imò
 „ plus etiam fecit, nam et propriam gloriam,
 „ quod vel summis heroibus difficile omnino fa-
 „ ctu est, non semel Patriae cessit. *etc.*

A rebus gestis. „ Si quae egit, cogites? nul-
 „ lum aut plus, aut laudabilius, aut utilius egis-
 „ se; si quam agendi voluntatem habuit, con-
 „ sideres? nullius vitam et vires tantum posse,
 „ nullum tantum boni Reipubl: optasse, tibi pro-
 „ fecto videbitur. Divini quiddam in eo fuit,
 „ semper ut moliri, conari, agere, defatigari,
 „ quiescere etiam, nunquam putaretur. Dies,
 „ menses, annos, factis celebribus notavit, me-
 „ moriaeque prodidit. Rerum gestarum fructu
 „ et gloria, et plurimos superavit, et paucos
 „ summosque aequavit, *etc.*

A meritis. „ Natum se esse, non sibi puta-
 „ vit, sed ut Deo, Patriae, et Principi vitam vi-
 „ veret, et de genere humano perpetuò mere-
 „ ri studeret. Meritorum ejus de Christiana Re-
 „ publ: et Religione, de Regno et Provinciis, de

„ Rege, de Senatu, de Nobilitate, de Exercitu,
„ de Civitatibus, de conditionis et aetatis cujus-
„ cunque hominibus, de pauperibus et inopi-
„ bus; meritorum inquam ejus, in templis, cu-
„ ria, castris, monumenta grata ubique leget,
„ observabit, narrabit posteritas, etc.

Are militari. ” Quidquid in milite, quid-
„ quid in Duce praecipuum est, in eo vidi-
„ mus. Animus ille, qui nec caeco quodam fu-
„ rore, nec ostentatione, aut jactantia, sed ra-
„ tione, et religiosa Dei vitam hominum re-
„ gentis vi, omni mortis metu vacuus, sui que
„ securus, nullum unquam expavit periculum,
„ doloremque contempsit. Singularis in illo,
„ cum veteris, tum novae rei militaris scientia,
„ quam in eo, et continua super scriptoribus
„ de re bellica lucubratio, et diuturna belli tot-
„ que praeliorum experientia, terra, mari, do-
„ mi, forisque quaesita, et propria perfecerunt
„ Imperia. Inde tanta in exercitu auctoritate:
„ miles ut ejus nutu faustius nullum praestola-
„ retur auspicium. Locus, tempus, modus, or-
„ do, qui illi videretur optimus, idem quibus-
„ vis belli expertissimis. In comneatu parando
„ ita sollicitus, ita diligens, ut in castris ad ne-
„ cessitatem omnia, quaedam etiam ad copiam,
„ superessent. Quocumque copias duxit vel lo-
„ cavit, lucrum, et quaestum populis, non va-
„ stitatem afferre studuit. Res omnes ut ad fo-
„ rum quoddam pacatum, ad castra certatim
„ ejus ab omnibus convehebantur. De rapinis,
„ de furtis, de vi, de lascivia, de impietate mi-

„ litis ejus imperio obnoxij, fere non est audi-
 „ tum. Justitia aequitas, et severitas Ducis im-
 „ placabilis, imprimis vero continentissimi Im-
 „ peratoris exemplum, his omnibus castra pur-
 „ gaverè flagitiis. Tali Duce, tali ejus milite, ta-
 „ li bellandi ratione, male et infaustè pugnatum
 „ nusquam est. Ita ordinatus, hac disciplina
 „ florentissimus exercitus, victoriae illicium est,
 „ libenter eò victoria convolare solet. Liquet
 „ jam, cur toties hoc Duce hostes domiti, Pa-
 „ tria semper defensa, et trophoeis aucta, Civi-
 „ tates, Provinciaeque assertae, Armorum et no-
 „ minis nostri gloria, longè lateque propaga-
 „ ta, etc.

Ab honoribus. " Decus et splendorem ho-
 „ noribus attulit, non ab iis sumpsit. Honor
 „ quodammodo plus illi debuit, quam honori
 „ ille. Virtus et dignitas ejus, magistratus quos
 „ gessit venerabiliores reddiderant. In mune-
 „ ribus publicis, non ornamentum sui, non
 „ plausus, non otia, sed campum optimè de
 „ Republ: merendi quaesivit. Labor, vigilan-
 „ tia, diligentia, perpetui ejus curulis comites.
 „ Oblectabatur non titulo, sed Officio. Ejus am-
 „ bitio, non ostentationem et pompam, sed vir-
 „ tutis usum, ac exercitationem desideravit.
 „ Elevari, non ut emineret, sed ut latius omni-
 „ bus prospiceret, curavit. Quò altius, eò cau-
 „ tius modestiusque se semper continuit. Arte
 „ summa usus, ut et reverentiam fascium suo-
 „ rum etiam aequalibus, et quandam in se fidu-

„ ciam etiam infimis inspiraret. Quò sublimior,
„ quod perrarum est, eò melior. etc.

Plurima ejusmodi in laudandis Personis occurrunt capita; praesertim: Personarum diversitate, conditione, aetate, sexu, vitaeque rationibus consideratis. Haec mox dicta pro exemplo sufficiunt, quam hujusmodi virtutes et res, plurimas cogitationes generant, unamque ex alia nasci quodammodo adigant. Quamobrem haec et similia laudum capita, pro uberibus laudationum fontibus accipi considerarique possunt.

Jam mox dictae laudes, vel accurata Viri alicujus insignis, omnique virtute conspicui, similis huic, quam dedimus imago, hunc quoque in adolescentum animis fructum producat oportet, ut definitis enumeratisque his virtutibus, similem ab iis laudem celebritatemque sui nominis studeant sibi imitando comparare.

Certe elogium superius, si cui unquam et uspiam, profecto nostro Summo Viro Joanni Zamoyscio Duci Supr: Exercitus, Cancellario Supremo Regni, ita planè convenit, ut, totum simul acceptum, ei soli proprium videri possit.

Magister vero contendet, ut et Discipuli suas quisque cogitationes, quae in eorum mente exorientur, supradictis identidem addant, et ut plura ejusmodi laudum capita pro varietate Personarum inveniant.

§. IV.

De cogitationibus excellentioribus.

60. *Ad quid praecipue, cum de Inventio-
ne Oratoria agitur, eloquentiae tyrones cohori-
tandi asuefaciendique sunt?*

Ad prudenter, sapienterque cogitandum.

Docendi sunt Adolescentes: cogitationes ho-
minum in quavis materia, alias esse obvias,
simplices, naturales, et ut ita dicamus, histo-
ricas; alias paulo magis elevatas, atque acu-
tas; alias sublimes et raras cogitationes, quae
rapiant, admirationi sint, voluptatem majorem
menti afferant, quae magis placeant dignaeque
notatu sint. Ostendendum item iisdem est: quid
sit illud, quod appellatur *Sententia*, tum quod
tales omnes cogitationes in quavis bona Ora-
tione observari possunt.

Jam sententias hoc loci intelligo, cogita-
tiones illas, quae universales sunt, doctrinam-
que sive morum, sive Reipubl: continent; sunt-
que quaedam prudentiae regulae. Nascuntur ex
consideratione eorum, quae communiter ita es-
se observantur: talesque cogitationes, partus
sunt maturioris ingenij. Et si parcè suoque loco
adhibeantur sententiae, in quavis oratione sum-
mo ornamento sunt, mentemque oblectant et ra-
piunt. Verbis debent esse optimis sed simplici-
bus.

In sequenti exemplo, discernamus cogitationum diversitatem. Plinius Trajanum laudat, à collato ipsi per Senatum Populumque Romanum *Optimi* Namine.

Justisne de causis S. P. Q. R. Optimi Tibi nomen adjecit? Paratum id quidem et in medio positum, novum tamen. Scias: neminem ante meruisse, quod non erat excogitandum, si quis meruisset. An satius fuit Felicem vocare? quod non moribus, sed fortunæ datum est. Satius magnum? cui plus invidiæ, quam pulchritudinis inest. Adoptavit te Optimum Princeps in suum, Senatus in optimi nomen. Hoc Tibi tam proprium, quam Paternum, nec magis definite distinctèque designat, qui Trajanum, quam qui Optimum appellat. Ut olim frugalitate Pisones, sapientia Laelii, pietate Metelli monstrabantur: quæ simul omnia uno isto Namine continentur. Nec videri potest Optimus, nisi qui est omnibus bonis in sua cujusque laude præstantior. Merito Tibi ergo post coeteras appellationes hæc est addita, ut major. Minus est enim Imperatorem et Caesarem et Augustum, quam omnibus Imperatoribus, et Caesaribus, et Augustis esse meliorem. Ideoque ille Parens hominum Deorumque, Optimi prius, deinde Maximi nomine colitur. Quo præclarior laus Tua, quem non minus constat Optimum esse, quam Maximum. Assecutus es nomen, quod ad alium transire non possit, nisi ut appareat in bono Principe alienum, in malo falsum. Quod licet omnes postea usurpent, semper tamen agnoscetur ut Tuum. Etenim ut

Nomine Augusti admonemur ejus, cui primum dicatum est; ita hæc Optimi appellatio, nunquam memoriae hominum, sine te recurret. Quotiesque posteri nostri optimum aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari. Examinemus hæc cogitata.

*Justisne de causis S. P. Q. R. Tibi Optimi cognomen adiecit? Paratum id quidem, et in medio positum, novum tamen. Hæc cogitatio est simplex, et obvia. Interrogat enim duntaxat, an justis causis Trajanus appellatus sit Optimus? Dicit hoc nomen esse paratum, et in medio positum, seu esse nomen facile, omnibus notum, in communi esse usu; potuisse et ab antecedentibus Imperatoribus accipi; hoc novum esse: quod nunc primum Trajano sit adjectum. Hanc cogitationem sequenti explicat: *Scias neminem ante Te meruisse, quod excogitandum non erat, si quis meruisset.* Et hæc cogitatio simplex et historica est. Vult dicere: si aliquis antè Imperatorum istud Optimi nomen meruisset, non erat hoc nomen difficile reperitu aut excogitatu; erat tritum, in medio positum. Nullus itaque Imperator ante te illud meruit, cum nulli ante te datum sit. *An satius fuit felicem vocari? quod non moribus, sed fortunæ datum est, Satius magnum? cui plus invidiæ, quam pulchritudinis inest?* Hæc cogitatio elevata est. involvitque sententiam. Comparat nomen Optimi cum Nominibus: Felicis, et Magni, quæ aliis ante Trajanum Imperatoribus data fuerunt. *Felicis nomen posthabet nomini Optimi,**

nam non moribus sed fortunae tribuitur. Praefert nomen *Optimi*, nomini *Magni*, nam magni nomen invidiosius est potius, quam recti animi honestique signum. Et haec cogitatio sententiam sapit; quasi diceret: Felicem nuncupari? hoc non moribus sed fortunae datur. Magnum vocari? invidiam potius excitat, quam Principis virtutem commendat. *Adoptavit Te Optimum, Princeps in suum, Senatus in optimi nomen.* Cogitatio historica et simplex. Nerva, sciens Te Optimum, adoptavit Te in suum collegam; Senatus verò adoptavit Te in nomen Optimi, id est, dedit tibi nomen Optimi. *Hoc tibi tam proprium, quam paternum; nec magis definitè distinctèque designat, qui Trajanum, quam qui Optimum appellat.* Haec cogitatio est acuta. rara, atque etiam in ultimis verbis, sublimis. Hac laude uti possemus in laudando quovis optimo Principe: *Distinctè definitèque designat NOSTRUM PRINCIPEM, qui Optimum appellat.* Quid hac laude sublimius? *Ut olim frugalitate Pisones, Sapientia Laelij, pietate Metelli monstrabantur, quae simul omnia in isto nomine continentur.* Et elevata, et rara cogitatio est: frugalitatem, sapientiam, pietatem, et omnia optimi nomine contineri. *Nec videri potest Optimus, nisi qui omnibus bonis, in sua cujusque laude, est praestantior.* Haec cogitatio sententia est, et universale principium. *Merito igitur post caeteras appellationes, haec est addita ut major.* Cogitatio simplex ac historica. Merito post nomina Imperatoris, Caesaris, Augusti, Felicis,

Inviæti, etc. jam Trajano data, hoc omnibus majus, Optimi nomen illi additum. *Minus enim est esse et Imperatorem, et Caesarem, et Augustum, quam omnibus Imperatoribus, et Caesaribus, et Augustis esse meliorem.* Et sententia est, et sublimis omnino cogitatio. *Ideoque et Parens ille hominum Deorumque, Optimi prius, deinde Maximi nomine colitur, quò præclarior laus Tua, quem non minus constat esse Optimum, quam Maximum.* Rara, acuta, et elevata cogitatio, quasi diceret: adinstar Dei nedum es maximus, sed optimus. *Assecutus es nomen, quod ad alios transire non possit, nisi ut appareat in bono Principe alienum, in malo falsum. Quod licet omnes posteri usurpent, semper tamen agnosceatur, ut Tuum.* Elevata, acuta, rara, sublimis cogitatio et laus. Nomen Optimi non posse legitimè ad alios transire. Vel enim erunt boni Principes, quibus dabitur nomen Optimi? non suum tamen sed Trajano prius datum, Trajano olim proprium, sibi proinde alienum et aliunde adventitium et commodatum nomen habebunt. Vel si mali erunt? falso nominabuntur Optimi. Si ergo evenerit, ut nomen hoc aliis post Te Principibus tribuatur, semper agnosceatur ut Tuum, Tibique soli proprium. *Etenim ut nomine Augusti, admonemur, ejus, cui primum dicatum est, ita hæc Optimi appellatio nunquam memoriae hominum sine Te recurret.* Cogitatio primum simplex, deinde altera ejus pars satis elevata et rara. *Quotiescunque posteri nostri, optimum aliquem vocare co-*

gentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari. Haec enimvero laus, et sublimis, et acuta, et rara cogitatio est. Quae enim laus excellentior excogitari potest, quam quempiam et esse, et suo jure, ac promerito dici *optimum*? aliis nomen *Optimi* duntaxat arrogari? cum nomine cujuslibet *Optimi Principis*, semper recordationem *Trajani* redituram? Hoc modo Adolescentibus explicandae exaggerandaeque sunt meliores quaevis cogitationes, ut in iis gustum voluptatemque percipiant.

61. *Unde excellentiores hujusmodi cogitationes nascuntur? et qui sunt earum fontes?*

Ingenium imprimis cujusque; matura et longior aetas; experientia vitae et Reipublicae: auditas ususque Magnorum Virorum, atque cum eis consuetudo.

At haec praeceptis tradi nequeunt. A natura annisque veniunt.

Imprimis itaque fons bene cogitandi, est lectio et imitatio.

Nimirum in Auctoribus legendis: rariores, utiliores, sublimiores, sapientioresque cogitationes observent, Professorque observari eas ab illis faciat. Hac ratione fiet, ut et ipsi ad similiter cogitandum excitentur. Praeclari Oratores, Philosophi, Historici, Politici, Ethici, Epistolographi, pleni sunt excellentibus ejusmodi cogitationibus et dictis.

Fieri nequit, ut hoc loco plurima, superfluum ut multa, non inutile verò erit, ut saltem aliqua pauca hujusmodi Adolescentibus proponamus; nullo quidem ordine, sed duntaxat ut praestantiam, pulchritudinem, utilitatem, sapientiamque in his sive dictis mirisque cogitationibus, sive sententiis casu oblatis considerent.

Incido casu in Orationem pro Sextio cujus Patrem Orator sic laudat: " Parente P. Sextius natus est, homine, ut plerique meministis, et sapiente, et sancto, et severo, qui cum Tribunus Plebis optimis temporibus factus esset, reliquis honoribus, non tam uti voluit, quam dignus videri. *Quid hac laude praestantius:* honoribus non tam uti voluit, quam dignus videri?

Admonet Orator: se in Oratione pro Sextio neminem studio offendere velle, nisi sermo ipse naturaliter incidat in pessimos Cives, uti Gabinium, Pisonem, Clodium. " Neque, inquit, quemquam offendet Oratio mea, nisi qui se ita obtulerit, ut in eum non invasisse, sed incurrisse, videamur. " *Istud certe* " nisi in eum non invasisse sed incurrisse videamur, si benè intelligatur, expliceturque, magnopere Juvenibus placebit.

De Clodio hominum nequissimo ait: " At ille nefarius ex omni scelerum colluvione natus. " *Potestne sceleratus homo melius breviusque depingi?*

De Pisono Consule, qui externa specie ac gravitate cunctis illuserat, et sceleratissimum ani-

animum severae cujusdam virtutis aspectu ce-
larat, ita loquitur: " O Dij boni quam teter in-
, cedebat! quam truculentus, quam terribilis
, aspectu! unum aliquem è barbatis illis, (pri-
, scis nempe Romanis) exemplum Imperii vete-
, ris, imaginem antiquitatis, columnen Reipubl:
, diceres intueri. Vestitus asperè, nostra hac
, purpura plebeia ac plenè fusca, (alia purpu-
ra fuit rubra, eaque pretiosissima; alia violaceo
colori proprior, et fusca rubedine tincta, quae
modestior erat viliorisque pretij, ac plebeis
communior,) capillo horrido. " Nam quid ego de
, supercilio dicam? quod tùm hominibus non
, supercilium, sed pignus Reipubl: videbatur. ,
(Id est: supercilium Pisonis tam densum et gra-
ve aspectu erat, ut Reipubl: promitteret, cun-
ctosque certos quasi dato pignore redderet: Vi-
rum hunc moris esse veteris virtutisque Roma-
nae.) " Tanta erat gravitas in oculo, tanta con-
, tractio frontis, ut illo supercilio Respubl: tan-
, quam Atlante Caelum niti videretur etc. Erat
, hominum opinione, Nobilitate ipsa, blanda
, conciliatricula commendatus. Omnes enim ho-
, ni semper Nobilitati favemus: et quia utile
, est Reipubl: Nobiles homines esse dignos
, Majoribus suis, et quia valet apud nos claro-
, rum hominum et bene de Republica merito-
, rum memoria, etiam mortuorum. Quia tri-
, stem semper, quia taciturnum, quia subhor-
, ridum atque incultum videbant, et quod eo
, erat Pisonum Nomine, ut ingenerata familiae
, frugalitas videretur, favebant, gaudebant, et

„ ad integritatem Majorum spe sua hominem
 „ vocabant. Ego autem tantum esse in homine
 „ sceleris, audaciae, crudelitatis quantum ipse
 „ cum Reipubl: sensi, nunquam putavi. Etenim
 „ animus ejus vultu, flagitia parietibus tege-
 „ bantur etc., Quae cogitationes in descriptio-
 „ ne hac hominis simulati et ficti, an non sunt
 „ consideratione dignae? non perelegantes? non so-
 „ lidae? non sublimes? non viro sapiente et eru-
 „ ditio dignae? Sed jam tales innumerae Ciceronis,

Nihil est ex omnibus rebus hominis prae-
 „ clarius, aut praestantius, quam de Reipubl:
 „ bene mereri.

„ Chari sunt liberi, propinqui, familiares,
 „ sed omnes omnium charitates Patria una com-
 „ plexa est.

„ Quoniam omnia commoda à Patria acce-
 „ pta sunt nullum incommodum pro patria gra-
 „ ve putandum est.

„ Omnibus qui Patriam conservârint, adju-
 „ verint, auxerint, certus est in coelo ac defini-
 „ tus locus, ubi beati sempiterno aevo fruantur:

„ *Diu se vixisse Caesar dixerat. Cicero*
respondet: „ Cum et Patriae quod debes solve-
 „ ris, et naturam ipsam satietate vivendi exple-
 „ veris, satis diu vixisse dicito. Quid est enim
 „ omnino hoc ipsum diu? in quo est aliquid ex-
 „ tremum, quod cum venerit, omnis voluptas
 „ praeterita, pro nihilo est?

„ Quid potest ei videri magnum in rebus
 „ humanis, cui aeternitas omnis, totiusque mun-
 „ di nota sit magnitudo?

„ Cogitantes supera, atque coelestia, haec
„ nostra ut exigua et minima contemnamus.

„ De hominibus nulla gens est, tam immat-
„ sueta, tam fera, quae etiamsi ignorat qua-
„ lem Deum habere debet, tamen habendam
„ nesciat.

„ Si talis est Deus, ut nulla gratia, nulla
„ hominum caritate teneatur, valeat. Qua co-
„ gitatione Cicero, totam *Theistarum* impieta-
„ tem evertit.

„ Nihil est tam volucre quam maledictum
„ nihil facilius emittitur, nihil latius dissipa-
„ tur.

„ Quem metuunt, oderunt: quem quisque
„ odit, perisse exoptat. Timor, non est diu-
„ turni Magister officij.

„ Millies perire est melius, quam in sua Ci-
„ vitate sine armorum praesidio non posse vive-
„ re. Charitate et benevolentia Civium septum
„ esse oportet non armis.

„ Quod allatura est ipsa diuturnitas, quae
„ maximos luctus vetustate tollit, id nos prae-
„ ripere consilio prudentius debemus, neque ex-
„ spectare à tempore medicinam, quam à ratio-
„ ne habere possimus.

Dies, stultis mederi solet.

„ Non dubitat agricola, quamvis senex quae-
„ renti, cui serat? respondere, Dijs immorta-
„ libus, qui me accipere tantundem à majori-
„ bus voluerunt, et posteris tradere. Idemque
„ laborat in eis, quae sciat nihil ad se pertinere.
„ Serunt arbores, quae alteri saeculo prosint.

„ Non temere nec fortuito sati et creati su-
 „ mus, sed profecto fuit quaedam vis, quae gene-
 „ ri consuleret humano, nec id gigneret, aut
 „ aleret, quod quum tot exantlavisset labores,
 „ tum incideret in mortis malum sempiternum.

„ Nos, si quid tale acciderit, ut à Deo de-
 „ nuntiatum videatur, ut exeamus e vita, laeti et
 „ agentes gratias, pareamus; emittique nos e
 „ custodia, et levari vinculis arbitremur, ut aut
 „ in aeternam, et plane nostram domum remi-
 „ gremus, aut omni sensu molestiaeque careamus.

Quid excellentius his et id genus innume-
 ris Ciceronis cogitationibus, pro quibus quidem
 excerptendis totus fere exscribendus esset. Quid
 in his et ejusmodi cogitatis non utile, non soli-
 dum, non mirandum, non singulariter notan-
 dum, non denique pro viriili parte nostra imi-
 tandum?

*Jam Sallustium hic aëque totum transcri-
 bere oporteret. Quid putatis, de ea in quam ca-
 su incurro, Jugurthae, quam ei Micipsa tribuit,
 laude?* Me Regnumque meum gloria decorasti,
 „ tua virtute nobis Romanos ex amicis amicissi-
 „ mos fecisti, in Hispania nomen familiae nostrae
 „ renovasti. *Sed hae sunt cogitationes simpli-
 ces ac historicae, eam quae sequitur considera.*

Postremo, (quod difficillimum inter mor-
 „ tales est,) gloria invidiam vicisti. „ *Quid est
 gloria vincere invidiam? Id est, ad id gloriae
 pertigisse fastigium, ubi illi nihil possit nocere
 invidia, quae semper alienam dirè impetit,
 mordet, cupitque evertere gloriam. Quam pul-*

cha itaque laus haec est;” gloriâ invidiam vici-
cisti. „

Quid illud, quod mox sequitur? ” Non Exer-
„ citus, neque thesauri, praesidia Regni sunt,
„ verum Amici: quos neque armis cogere, ne-
„ que auro parare queas, officio et fide paran-
„ tur.

*Quid illud ad Jugurtham, et duos filios
à Micipsa dictum?* ” Ego vobis Regnum tra-
„ do firmum, si boni eritis, sin mali, imbecillum.
„ Nam concordia res parvae crescunt, discordiâ
„ vel maximae dilabuntur.

*In Oratione ad Bochum Regem, quâ eum
ad amicitiam Romanorum allicit.* ” Amicorum
„ neque nobis, neque cuiquam hominum unquam
„ satis fuit. *Quam id verè, egregiequae dictum?*
*Quis enim sanus de multitudine amicorum nimia
questus est? quis bonus nolit quam plurimos,
dum sese ultro offerunt, habere amicos?*

Caesar apud Sallustium. ” Qui demissi in
„ obscuro vitam agunt, si quid deliquère pauci
„ sciunt; fama, atque fortuna eorum pares sunt;
„ qui magno Imperio praediti, in excelso aeta-
„ tem agunt, eorum facta cuncti mortales no-
„ vère. Ita in maxima fortuna minima licen-
„ tia est. „ *Quid magis mirère, an simplicita-
tem ac veritatem, an excellentiam et utilita-
tem hujus cogitationis?*

Cato Porcius apud eundem Sallustium.
„ Nolite existimare Majores nostros, armis Rem-
„ publ: è parva magnam fecisse. Si ita res esset,
„ multo pulcherrimam nos eam haberemus.

„ Quippe sociorum atque Civium, praeterea ar-
 „ morum, atque equorum major nobis copia,
 „ quam illis est. Sed alia fuere, quae illos ma-
 „ guos fecere, quae nobis nulla sunt: Domi in-
 „ dustria, foris justum Imperium, animus in
 „ consultando liber, neque delicto, neque libi-
 „ dini, (*seu cupiditati plura semper habendi*),
 „ obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam,
 „ atque avaritiam, publice egestatem, privatim
 „ opulentiam. Laudamus divitias, sequimur in-
 „ ertiam; inter bonos, et malos nullum discri-
 „ men est; omnia virtutis praemia, ambitio pos-
 „ sidet. „ Sed si omnia in Sallustio aequè mira
 sunt, certè Oratione Marij ad Populum sum-
 mis ac praestantissimis cogitationibus plena
 (quae hoc loci tota inserenda esset, ni prae ma-
 nibus haberetur,) nihil utilius exercendis ad
 rectè solidequè cogitandum Adolescentibus,

Quod iam mare pulcherrimarum ejusmo-
 di cogitationum in Livio? ubi quaqua librum
 aperias, in singulare aliquid profecto incidet.
*Messius Oratione Volscos à Romanis, quibus
 bellum intulerant, clausos, ac progredi nolen-
 tes, adhortatur:* " Quid igitur arma habetis?
 „ aut quid ultro bellum intulistis? in otio tu-
 „ multuosi, in bello segnes? quid hic stantibus
 „ spei est? an Deum aliquem protecturum vos,
 „ rapturumque hinc putatis? ferro via facien-
 „ da est, hac, qua me praegressum videritis.
 „ Agite, qui visuri domos, parentes, conjuges,
 „ liberos estis: ite mecum. Non murus nec val-
 „ lum, sed armati armatis obstant; virtute pa-

res, necessitate, quae ultimum et maximum
telum est, superiores estis.

*Camillus, qui Tribunus, toties cum iisdem
Militibus eundem hostem vicerat, ab exilio re-
dux, Dictatorque factus, militem cunctantem
hortatur:* " Quae tristitia, milites, haec? quae
insolita cunctatio? hostem? an me? an vos
ignoratis? hostis, quid est aliud, quam per-
petua materia virtutis gloriaeque vestrae?
vos contra, me Duce, modo tergeminae vi-
ctoriae, triplicem triumphum, et ex his ipsis
Volscis et Aequis, et ex Hetruria egistis. An
me, quod non Dictator, sed Tribunus vobis
signum dedi, non agnoscitis Ducem? neque
ego maxima Imperia in vos desidero, et vos
in me nihil praeter meipsum intueri decet,
Neque enim Dictatura mihi unquam animos
fecit, ut ne exilium quidem ademit. Idem
igitur omnes sumus, et quum eadem omnia
in hoc bellum afferamus, quae in priora at-
tulimus, eventum belli eundem expectemus.
Simul ac concurretis, quod quisque didicit,
ac consuevit, faciet. Vos vincetis, illi fugient.

*In illa, ad seditiosum in Patricios Popu-
lum Romanum, cum interea hostes Volsci ad
portas Urbis popularentur, contra Tribunos a-
tione Capitolini Consulis de discordia Civili,
quae sensa?"* Non vestram ignaviam hotes
contempsere, non suae virtuti confisi sunt,
quippe toties lusi, fugati, castris exuti, agro
muletati, sub jugum missi, et se et vos novere.
Discordia ordinum est venenum hujus urbis,

„ sustulere illis animos Patrum et Plebis certa-
 „ mina, dum nec nobis Imperij, nec vobis li-
 „ bertatis est modus, dum vos Patriciorum, nos
 „ Plebeiorum toedet. *etc.* Quis finis erit discor-
 „ diarum? equando unam Urbem hanc habere?
 „ equando communem hanc Patriam esse li-
 „ cebit? *etc.* Scandentem in aggerem Volscum
 „ hostem nemo submovet! in nos Viri, in
 „ nos armati estis? *etc.* Vellem vobis placere
 „ Quirites, sed multo magis volo vos salvos esse,
 „ qualicumque erga me animo futuri estis. *etc.*
 „ Assentatores publici, plebicolae isti. (*Tribuni*)
 „ quia in concordia Ordinum nullos se vident,
 „ malae rei se, quam nullius, Turbarum ac se-
 „ ditionum Duces esse volunt. *etc.*

Haec et innumerabilia istiusmodi ex Livio,
 si bene Juvenibus elucidentur, ijs ad bene co-
 gitandum facem non praesferant?

*Jam quid cogitationes Taciti? quid in il-
 lo non mirere? ubi non haereas?* Aerarium si
 „ ambitione exhausseris, per scelera supplendum
 „ erit., *Monitum illud Galbae Imperatoris ad*
 „ *Pisonem: si bonus esse Princeps velit, quid illi*
 „ *cogitandum sit,* „ Utilissimus, *inquit,* bonarum,
 „ malarumque rerum delectus, cogitare, quid
 „ aut nolueris sub alio Principe, aut volueris.,
 „ *Laus pulcherrima à Galba data Pisoni:* „ Vita
 „ tua est, in qua nihil praeteritum excusandum
 „ habeas. „ *De Romanorum indole post subla-*
 „ *tam Republicam ait Galba ad Pisonem:* Im-
 „ peraturus es hominibus, qui nec totam ser-
 „ vitudinem pati possunt, nec totam liberta-

tem. „ *In homines virtutis asperae.* ” Quaedam virtutes, odio sunt. *De causa legum:* „ Probatum est, leges egregias è delictis aliorum nasci. „ *Tiberius ad Nervam et Drusum Principes,* ” Ita nati estis, ut bona, malaque vestra ad Remp: pertineant. „ *De spernendis injuriis:* ” Spreta exolescunt; si irascere, agnita videntur. „ *Tiberius Templum sibi dicari recusat:* ” Ego me P. C. mortalem esse, hominis officio fungi, satisque habere, si locum Principem habeam, et vos testor, et meminisse poteros volo; qui satis superque memoriae meae tribuent, ut majoribus meis dignum, constantem in periculis, rerum vestrarum providum, offensionum pro utilitate publica non pavidum, credant. Haec mihi in animis vestris templa, hae pulcherrimae effigies et mansurae. „

Terentius Eques Romanus, accusatus de amicitia Sejani, trucidati jussu Tiberii Imperatoris, apud quem summam gratiam prius floruerat, ita se Tiberio purgat: ” Non est nostrum aestimare, quem supra caeteros et quibus de causis extollas. Tibi summum rerum judicium Deo dedere, nobis obsequii gloria relicta est. Spectamus porro, quae coram habentur, cui ex Te opes, honores, quis plurimam juvandi, nocendique potentiam; quae Sejano nemo fuisse negaverit. Abditos Principis sensus, est, si quid occultius parat, exquirere, illicitum, anceps, nec ideo assequare. Ne P. C. ultimum Sejani diem, sed annos sedecem cogitaveritis, etiam Satrium

„ atque Pomponium (*servulos Sejani*) reverea-
 „ banur. Libertis quoque ac ianitoribus eius
 „ innotescere pro magnifico accipiebatur etc.

*Romanum militem, in Britannos ad fu-
 gam proclives, Agricola Imperator cohortatur.*

„ Britannorum fugacissimi ideoque tam diu su-
 „ perstitis: acerrimi Britannorum jam pridem
 „ occidere, reliquus est numerus ignavorum et
 „ metuentium: imponite quinquaginta annis ma-
 „ gnum Diem. „ *De Prodigio Imperatore Or-*

atione: „ Perdere sciet iste, donare nesciet. „
De ejusdem Imperatoris libidinibus: „ Libido

„ ac voluptas penes ipsum est, rubor ac dede-
 „ cus penes omnes „ *De Tiberio Imperatore,*

„ dignus Imperio, nisi imperasset. „ etc. etc.

„ Nemo unquam imperium flagitio quaesitum,
 „ bonis artibus exercuit. „

Nihil omnino inferius in toto fere Curtio.

Legati Darij ad Alexandrum, ut bello et appe-
tendis novis Provincijs modum ponat: „ Peri-

„ culosum est praegrave Imperium, difficile est

„ continere, quod capere non possis. Videsne

„ ut navigia, quae modum excedunt, regi ne-

„ queant? Nescio an Darius ideo tam multa

„ amiserit, quia nimiae opes magnae jacturae

„ locum faciunt. Facilius est vincere, quam tue-

„ ri. Quam hercule expeditius manus nostrae

„ rapiunt, quam continent etc. „

Alexander Legatis Darii respondet, qui illi
gratias egere, quod captas, Matrem Uxorem-
que Regiam liberaliter tractarit; Filiamque Da-
rii nuptui ejus, et pro dote Principatum usque

ad Euphratem obtulerant: „ Nunciate Dario,
„ gratiarum actionem apud hostem superva-
„ caneam esse; et me, quae fecerim clemen-
„ ter et liberaliter, non amicitiae ejus tribuisse,
„ sed naturae meae. *etc.* Bellum cum captivis et
„ feminis gerere non soleo: armatus sit oportet,
„ quem oderim. *etc.* Conditiones pacis,
„ quas fertis si accepto, illum Victorem fa-
„ ciunt. Quae post Euphratem sunt, liberali-
„ ter donat. Ubi igitur me affamini? nempe
„ obliti estis. Nam ultra Euphratem sum. Sum-
„ mum ergo dotis, quam promittit, terminum,
„ castra mea transeunt. Hinc me depellite, ut
„ sciam vestrum esse, quod ceditis. Eadem libera-
„ litate dat mihi Filiam suam, nempe quam scio
„ alicui servorum suorum nupturam. Multum
„ vero mihi praestat, si me Musaeo generum
„ praeponit. Jte, nunciate Regi vestro, et quae
„ amisit, et quae adhuc habet, praemia esse belli;
„ Hoc tegente utriusque terminos Regni, id
„ quemque habiturum, quod proximae lucis
„ assignatura fortuna est; et me in Asiam non
„ venisse, ut ab aliis acciperem, sed ut aliis da-
„ rem. Si secundus, et non par mihi vellet ha-
„ beri, facerem forsitan quae petit. Caeterum
„ nec mundus duobus Solibus potest regi, nec
„ duo summa Regna salvo Statu terrarum, po-
„ test habere. Proinde aut deditionem hodie,
„ aut in crastinum bellum paret, nec aliam si-
„ bi, quam expertus est, polliceatur fortunam.

Quid divinius, et illâ Darij Oratione ad Milites? „ Terrarum, „ inquit, quas Oceanus hinc

„ alluit, illinc claudit Hellespontus, paulo ante
 „ Domini, non jam de gloria, sed de salute, et,
 „ quam saluti praeponitis, de libertate pugnan-
 „ dum est *etc.* Audete modo vincere, famam-
 „ que, infirmissimum adversus fortes Viros te-
 „ lum, Alexandri contemnite. Temeritas est,
 „ quam adhuc pro virtute timuistis, quae ubi
 „ primum impetum effudit, velut quaedam ani-
 „ malia amisso aculeo, torpet. *etc.* Quodsi quem
 „ è vobis nomen Gentis movet, cogitet, Mace-
 „ donum illic arma esse non corpora. Multum
 „ enim sanguinis invicem hausimus, et semper
 „ gravior in paucitate jactura est. Nam Ale-
 „ xander quantuscunque ignavis, et timidus vi-
 „ deri potest, unum animal est, et si quid mihi
 „ creditis, temerarium et vecors, adhuc nostro
 „ pavore, quam sua virtute feliciter. Nihil au-
 „ tem potest esse diuturnum, cui non subest
 „ ratio *etc.* Ite alacres et spe pleni, ut quam
 „ gloriam accepistis à Majoribus vestris, posteris
 „ relinquatis. In dextris vestris jam libertatem,
 „ opes, spem futuri temporis geritis. Effugit
 „ mortem quisquis consemperit, timidissimum
 „ quemque consequitur. *Item alicubi: Si opti-
 „ me miseras ferunt, qui abscondunt. Alibi:
 „ Fortium Virorum est magis mortem conte-
 „ mnere, quam odisse vitam etc. etc.*

*Sed ut omnia ejusmodi in Curtio mirifica
 sunt, Orationi Scytharum Legatorum compara-
 ri fere nihil potest:* Si Dij habitum corporis
 „ tui, aviditati animi parem esse voluissent, Or-
 „ bis te non caperet. Altera manu Orientem,

„ altera Occidentem contingeres etc. „ Sed haec omnium Juvenum manibus teruntur.

Lectitant omnes et Cornelium Nepotem de excellentibus Piris, in quo praestantiorum cogitationum difficilis delectus est, cum fere omnes admirabiles sint. Qualis exempli gratia illa: ” Phocion cum à Rege Philippo munera „ magnae pecuniae repudiaret, Legatique hortarentur accipere, simulque admonerent, si ipse his facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset, in summa paupertate tantam Paternam tueri gloriam; his ille / si mei similes erunt, idem hic, inquit, agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit: sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis, illorum ali, augeri que luxuriam. etc.

Jam quo ad cogitationes morales, illaque ubique Divinas, quid Senecam aequat? hujus sanè operum lectio, quemadmodum hominem decet cogitare, facilius quam quaevis alia Adolescentes edocebit. En illarum vel unum exiguum specimen: A gratum animum erga Deum pro tot ejus in nos beneficiis cohortatur:

„ Si pauca, inquit, quis tibi donasset jugera, „ accepisse te diceres beneficium; immensa terrarum latè patentium spatia, negas esse beneficium? Si pecuniam tibi aliquis donaverit, „ et arcam tuam, quoniam id tibi magnum videtur, impleverit, beneficium vocabis, tot metallà defodit, tot flumina emisit in aëra, super quae decurrunt navigia aurum vehementia; „ argenti, aeris, ferri immane pondus, omnibus „ locis erutum, cujus investigandi tibi facult-

„ tatem dedit, ac latentium divitiarum in sum-
„ ma terra signa, deposuit, negas te accepisse
„ beneficium? Si domus tibi donetur, in qua
„ marmoris aliquid resplendeat, et tectum ni-
„ tidius, auro aut coloribus sparsum non me-
„ diocre munus vocabis: ingens tibi domici-
„ lium sine ullo incendiij aut ruinae metu stru-
„ xit, in quo vides non tenues crustas, sed in-
„ tegras lapidis pretiosissimi moles, sed totas
„ variae distinctaeque materiae opes, cujus tu
„ parvula frusta miraris, tectum vero aliter
„ nocte, aliter interdium fulgens: negas te ullum
„ munus accepisse? Et cum ista, quae habes, ma-
„ gnò aestimes, quam ingrati est hominis, si ea
„ nulli debere te judicas? Unde tibi istum, quem
„ trahis, spiritum? unde istam lucem? Unde
„ Sanguinem? cujus cursu vitalis continetur ca-
„ lor? Unde ista palatum tuum saporibus ex-
„ quisitis ultra satietatem lacessentia? *etc.* Ille
„ Deus est, non qui paucas boves, sed qui per
„ totum Orbem armenta dimisit, qui gregibus
„ ubique passim vagantibus pabulum praestat,
„ qui pascua hybernis aestiva substituit, qui non
„ calamo tantum cantare, et agreste atque in-
„ conditum carmen ad aliquam tantum oble-
„ ctationem modulari docuit, sed tot artes, tot
„ vocum varietates, tot sonos, alios spiritu no-
„ stro, alios externo, cantus edituros, com-
„ mentus est. Neque enim nostra illa, quae in-
„ venimus, dixeris, non magis quam quod cre-
„ scimus, quam quod ad constitutum temporum
„ sua corpori officia, respondent. *etc.*

Instita sunt nobis omnium aetatum omnium-
que artium semina, magisterque ex occulto
Deus producit ingenia. „ Quid cogitationi-
bus ejusmodi, quibus totus quantus est plenus
Seneca, mentes Juvenum pulchrius uberius-
que saecundare potest?

Brevior illa ejusdem Philosophi, „ Quid in-
terest, utrum Deos neges? an infames? „ Vi-
derint impij Philosophi, qui Dei Providentiam,
regimen humani generis, charitatem erga quem-
vis hominem, misericordiam, justitiam, remun-
erationem tollunt, Deumque tot illi sublatis
attributis infamant, et meliorem illorum Deo
alium à nobis optari faciunt, qui nostri curam
habeat; viderint inquam, quam idem sit Deum
negare, ac id, quod Dei est, eidem tollere.

Sunt et complures alij (ut de innumeris re-
centioribus taceam) Auctores veteres, reper-
tuque faciliores, ut: Julius Caesar, Plutarchus,
Aesopus, Eutropius, Florus, Vellejus Pater-
culus, Polybius, Valerius Maximus, Tyrius Ma-
ximus, aliique; uti et praecipui Poëtarum: Vir-
gilius, Ovidius, Horatius, Martialis, Juvenalis,
etc. etc. quorum exempla adducere longum es-
set, quorumque lectio, experientia ipsa doce-
bit ac convincet Juvenes, fontem optimarum
cogitationum praecipuum, esse libros. Itaque
plurima legant, et ingenia sua illuminari, acui,
elevari sensim animadvertent.

Admonitio tamen hic pernecessaria iis dan-
da est: ne sola semper alta, mira, et subli-
mia consectentur; sed semper naturam ducent

in cogitando, et in dicendo sequantur. Qui enim vellet continuo mirifica quaedam promere, tandem ineptiet. Velle admiranda semper proferre, fatuitati cuidam simile est. Homines non ita cogitant, non ita loquuntur. Et haec est pestis Eloquentiae, Civilisque styli, velle esse semper Salustium, Senecam, Tacitum.

Pueri quidam, aut pueris similes eos se imitari, aut etiam exaequare putabant, perridiculis quibusdam, ut appellitabant, *conceptibus*; ut: *qui Doctos homines, honoribus et opibus dignos esse tali ratione pronuntiavit.*

Philosophorum pallia merentur mutari in Purpuras. Defatigatos in Stoa, in curulibus et solijs conquiescere par est. Sceptra pro caduceo debentur Mercurio. In Gallicani Herculis, quae illi ore defluunt aurea vincula, alatum volubilemque fortunam conijci oportet, et mancipium Reginae animorum Eloquentiae fieri. Aequius est in Heliconia quam Tagi, aut Hydaspis ripa aureum colligere pulverem etc. Aut ille qui caesum in bello quendam copiarum Ducem ita descripsit: *Oppugnabant Virum ceu Imperium, membra ceu Provincias etc.* Eo demerentiae deventum erat, ut haec: Pliniana, Sallustianave appellarentur. Quod satis ostendit incredibilem humani ingenii, (ut jam paulo ante idem observavimus) levitatem; quam facile in ineptias et nugas declinet, admirabilia sectando. Legendi itaque sunt: Salustius, Tacitus, Seneca, Plinius, et similes, quod et nos tantopere commendamus; non quidem ut eos aequ-

aequemus, nam cum ingenia non sint paria, citius ridiculos plerosque, quam illis pares, talis aemulatio redderet; sed legendi ideo, ut aliquid saltem ex iis haurire possimus, et ad bene cogitandum effingi, caeterum naturae ductum, simplicitatemque sequi quemque imprimis oportet.

Jam inter plurimas, quae de re aliqua homini cogitanti dicenda simpliciter, solidè, naturaliterque occurrunt, fieri potest, ut aliquid rarius, felicius, acutius, sublimiusque, se se offerat, sed ad hoc ingenium cogendum nequaquam est. Imitatione Ciceronis hac in re praestabilius nihil. Laudandi mirandique alij, hic etiam semper imitandus est. Vi nulla ubique fluit, affectatione nulla. Et si se forte aliquando attollit, si ingenium, stylumque acuit, hoc in genere quoque superatur à nemine; rei enim natura eo loci id ab eo videtur exigere.

Quid quaeso simplicius planiusque ea Amici Annij Milonis periclitantis, exilioque multandi allocutione? „ Nunc me una consolatio sustentat, quod tibi Anni, nullum à me „ amoris, nullum studij, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potentum pro „ te appetii, ego meum saepe corpus, et vitam „ objeci armis inimicorum tuorum, ego me „ plurimis pro te supplicem objeci, bona, fortunas meas, ac liberorum meorum in communionem tuorum temporum contuli. Quid „ jam restat, quid habeo quod dicam? quid faciam pro tuis in me meritis? nisi ut eam fortunam, quaecunque erit tua, ducam meam.

„ non recuso, non abnuo, Vosque obsecro Ju-
 „ dices., *etc.*

Quid hoc tenerius? sed hic nihil alii, acu-
 ti nihil; ita cogitat, ita natura ipsa loquitur.

Jam paulo post, scilicet dum res ipsa vo-
 luit, quid his *Contrapositis* acutius, quid ele-
 gantius? ita enim exilium Milonis deprecatur.
 „ Hiccine, *inquit*, Vir Patriae natus, usquam nisi
 „ in Patria morietur? hujus vos animi monu-
 „ menta retinebitis, corporis in Italia nullum
 „ esse sepulchrum patiemini? hunc sua quis-
 „ quam sententia ex hac urbe expellet, quem
 „ omnes urbes expulsam à nobis, ad se voca-
 „ bunt? O! terram illam beatam, quae hunc Vi-
 „ rum exceperit, hanc ingratham si ejecerit, mi-
 „ seram si amiserit. Sed finis sit, neque enim
 „ prae lacrymis jam loqui possum et hic se la-
 „ crymis defendi vetat. *etc.* „ Ad tales cogi-
 tationes nonnunquam interponendas, si natu-
 ra quandoque ipsa et ingenium nos provehit,
 obsecundemus; multa certa lectione, aetate, et
 experientia, ad simile quidpiam perveniri po-
 test. Sed nos interim cogitata ejusmodi, mi-
 nemur, menti imprimamus, cum magna pru-
 dentia, si possumus, etiam imitari studeamus,
 at enim vero praeprimis: planis, solidis, natu-
 ralibus, modumque ingenij nostri non exceden-
 tibus, contenti simus.

§. V.

De Fontibus Externis.

62. *Quid sunt Fontes Externi?*

Qui non è re ipsa, sed aliunde, et extra rem, rationes probandae rei propositae subministrant.

Vg. Patrimonia cautè retinenda. Si rationem dederis, vel ab exemplo Catilinae, qui patrimonium dilapidavit, et deinde scelere privatam rem supplere quaesivit, vel à Sententia Ciceronis ex Officiis: *sequuntur largitionem rapinae;* utrumque hoc non est petatum ab intimo rei, nec enim Catilina, aut sententia Ciceronis in patrimoniis reperitur.

In Genere Judiciali hi sunt Fontes externi: Tabulae seu Leges, testes, jusjurandum, tormenta etc. quae nos hoc loci forensi disciplinae relinquimus.

63. *Quot itaque sunt fontes Externi?*

Illos, ad duos reducimus, suntque isti: auctoritas, et exemplum.

64. *Quid intelligitur per auctoritatem?*

Cum propositio probatur; vel cujuspiam gravis Auctoris Sententia, vel Lege.

Propositio. *Curandum nobis omnino semperque est, ut aliis simus utiles hominibus. Ratio à Sententia.* Reclè enim Cicero in Officiis:

hoc natura praescribit, inquit, ut homo homini quicumque sit, ob eam tantum causam, quod homo sit, consultum velit.

65. *Quid intelligitur per exemplum?*

Cum res probatur facto alicujus, sive historia, eventu simili, apophtegmate, seu dicto vel responso cujuspiam.

Propositio: *Religionem nunquam violandam esse. Probatio ab exemplo et apophtegmate ex Cornelio Nepote: Agesilaus Lacedaemonius, cum apud Coronam Athenienses et Beothios gravi praelio vicisset, hujus victoriae eam maxime laudem tulit, quod cum in Templum Minervae ex fuga se victi coniecissent, quaerere-turque ab eo, quid de his fieri vellet? et si aliquot vulnera eo praelio acceperat; iratusque omnibus videbatur, tamen antetulit Religionem, eosque violari vetuit. Neque vero hoc solum in Graecia fecit, ut Tempa Deorum Sancta haberet, sed etiam apud Barbaros summa religione omnia simulacra, arasque conservavit, praedicare solitus: mirari se non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus Deorum nocuis-sent, aut non gravioribus poenis affici, qui religionem minuere, quam qui fana spoliarent.*

Probationes ab auctoritate et Exemplis, et summi ad convincendos animos sunt mome-ti, et orationem mire exornant, et eruditio-nem ostendunt, et pulcherrimis cogitationibus locum praebent, et solide dictionem amplificant.

Quamvis vero cum superius explicato antecedentium fonte, exempla hominum, qui antecesserunt, aliquomodo convenire videantur, nihil tamen refert, quosunque nomine sive antecedentium, sive Exemplorum à nobis denominentur.

Citatio sanè alienarum sententiarum, plerumque Adolescentes confundit, cum modum citandi difficilem esse putent; admouendi sunt igitur, paucissimis id pro re et loco absolvi posse. *vg: rectè, vel sapienter, vel scitè, vel commodè, vel prudenter etc. ad rem nostrum ille: „ Servitus est omnis miseria. Vel optimè dixit quispiam „ Exilium ibi est, ubi non est virtuti locus. Vel audiamus Senecam, expendamus quid dixerit Seneca, proferamus pulcherrimam cogitationem Senecae, credamus Senecae, attendamus dictis Senecae etc.* (quae phrases ut libet mutari possunt) „ *Talis est, inquit, Sapientis animus, qualis mundi status super lunam: semper illic serenum est. Vel: his quae dico assentitur, vel: accedit, vel: pondus, vel: magnum addit momentum, vel: haec confirmat, vel probat, vel: illustrat, vel: clariùs, vel: meliùs explicat, vel: hoc idem sentit, vel: docet, vel: praemonet vel: advertit et Plato, „ Neque de Parentibus, neque de Patria, vindictam sumere fas nobis est. Modos alios innumeros lectio suppeditabit, saepe vero per haec sola verba, inquit, ait, testatur etc. sententia bene annectitur, *vg: Mors, inquit, Cicero, servitute est potior.**

Id tamen adhuc advertendum est: in Civilibus ad Principem, Remp:, Senatam, Comitiam, officiosisque orationibus, nomina Auctorum non esse exprimenda, id enim dissertationem aut Scholam sapit, sed generatim dicendum: *vg. praeclarè dictum est: sapientis est illud: bene novit Remp: qui protulit: scientissimus ille Reipubl: Consul, vel Philosophus, vel Orator, sic sensit: è justo et aequo rem hanc definivit, quidam vir sapiens: etc. etc.* Auctor vero in margine citari poterit. Saepe etiam sententiae simpliciter absque ulla citatione Orationi inseri possunt, annotato duntaxat in adversarijs Auctore. *Plus apud nos vera ratio valere debet, quàm vulgi opinio. Cicero. Illis promissis standum non est, quae coactus quis metu, aut dolo deceptus promiserit. Cic: Salus Principis, salus Reipubl: est. etc.*

Jam in exemplis adducendis innumeri quoque modi sunt. Aut una historia alterave fusiùs, aut plures breviter adducuntur, aut brevissimè duntaxat notiora prout res exigit commemorantur.

Cicero probat: *neminem à defendenda Reipubl: deterreri oportere, calamitatibus maximorum etiam in Reipubl: Virorum, idque probat exemplis. Quod si apud Athenienses, homines Græcos longè à nostrorum hominum gravitate disjunctos, non deerant, qui Reipubl: contra populi temeritatem defenderent, quamvis omnes, qui ita fecerant, è Civitate ejicerentur; si Themistoclem illum conservatorem Patriae*

non deterruit a Republ: defendenda, nec Miltiadis exilio damnati calamitas, qui illam Civitatem paulo ante servarát, nec Aristidis fuga, qui unus omnium justissimus fuisse traditur; si postea summi ejusdem Civitatis Viri, quos nominatim appellare non est necesse, propositis tot exemplis iracundiae levitatisque popularis, tamen suam Rempubl: illam defenderunt: quid nos tandem facere debemus, primum in ea Civitate nati, unde orta mihi gravitas et magnitudo animi videtur? tum in tanta gloria insistentes, ut omnia humana leviora videri debeant?

Homines Graeci, quos antea nominavi, iniquè a suis Civibus damnati atque expulsi, tamen quia bene sunt de suis Civitatibus meriti, tanta hodie gloria sunt, non in Graecia solum, sed etiam apud nos atque in caeteris terris, ut eos, à quibus illi oppressi sunt, nemo nominet: horum calamitatem, dominationi illorum, omnes anteponant. Quis Carthaginiensium pluris fuit Annidale, consilio, virtute, rebus gestis, qui unus cum tot Imperatoribus nostris, per tot annos, de Imperio et de gloria decertavit? hunc sui Cives Civitate ejecerunt: nos illum, etiam hostem, literis nostris et memoria videmus esse celebratum.

Quare imitemur nostros Brutos, Camillos, Ahalas, Decios, Curios, Fabricios, Maximos, Scipiones, Lentulos, Aemilios, innumerabiles alios, qui hanc Rempubl: stabiliverunt; quos quidem in Deorum immortalium coetu, ac nu-

mero repono. Amemus Patriam, pareamus Senatui, consulamus bonis, praesentes fructus negligamus, posteritatis gloriae serviamus: id esse optimum putemus, quod erit rectissimum: speremus, quae volumus, sed quod acciderit, feramus: cogitemus denique, corpus Virorum fortium magnorumque hominum esse mortale; animi vero motus et virtutis gloriam sempiternam, neque Sanctissimo illo Hercule minus existimemus eos, qui hanc tantam Remp: suis consiliis, aut laboribus auxerint aut defenderint, aut servarint, esse immortalem gloriam consecutos.

Videant Adolescentes quomodo hoc loci à Cicerone exempla Illustrium Virorum adducta sint, quamque vim in animos habeant. Qua in re majoris facilitatis gratia adhuc unam ex eodem Auctore adductorum exemplorum adjiciamus specimen. Philosophatur, paradoxo primo, probatque: opes, aurum, supellectilem pretiosam, voluptatem, non esse vera bona, sed virtutem solam esse verum bonum.

Neque ego unquam bona perdidisse dicam, si quis pecus aut supellectilem amiserit: neque non saepe laudabo sapientem illum Biantem, ut opinor, qui numeratur in septem: cujus cum Patriam Prienen cepisset hostis, caeterique ita fugerent, ut multa de suis rebus secum asportarent, dum esset admonitus à quodam, ut idem ipse faceret: ego vero, inquit, facio: nam omnia mea mecum porto. Ille haec ludibria fortunae, ne sua quidem putavit, quae nos appellamus

etiam bona. Quid est igitur, quaeret aliquis, bonum? si quid rectè fit, et honestè, et cum virtute, id bene fieri verè dicitur; et quod rectum et honestum, et cum virtute est, id solum opinor Bonum.

Sed haec videri possunt obscuriora, cum lentius disputantur. Vità atque factis illustranda sunt virorum summorum haec, quae verbis subtilius quam satis est, disputari videntur. Quaero enim à vobis, num ullam cogitationem habuisse videantur, qui hanc Remp: tam praeclarè fundatam nobis reliquerunt, aut auri, aut argenti ad avaritiam? aut amoenitatum ad delectationem? aut supellectilis ad delicias? aut epularum ad voluptates? Ponite ante oculos unumquemque Regum; vultis incipiam a Romulo? vultis post liberam Civitatem, ab iis ipsis, qui liberaverunt eam? Quibus tandem gradibus Romulus ascendit in Coelum? iisne, quae isti bona appellant? an rebus gestis atque virtutibus? Quid? Numae Pompilii minusne gratas Diis immortalibus capedines, ac fictiles urnulas fuisse, quam filicatas aliorum pateras arbitramur? Omitto reliquos, sunt enim omnes pares inter se praeter Superbum. Brutum, si quis roget, quid egerit in Patria liberanda? si quis item reliquos ejusdem Consilii socios, quid spectaverint, quid secuti sint? num quis existet, cui voluptas, cui divitiae, cui denique praeter Officium fortis et magni Viri, quidquam aliud propositum fuisse videatur? Quae res ad necem Porsenae Cajum Mutium impulit, sine ulla spe

salutis suae? quae vis Coclitem contra omnes hostium copias tenuit in ponte solum? quae Patrem Decium, quae filium devovit ac immisit in armatas hostium copias? quid continentia Caji Fabricii? quid tenuitas victus Marci Curii sequebatur? quid duo propugnacula belli Punici Cnejus, et Publius Scipiones, qui Carthaginiensium adventum corporibus suis intercludendum putaverunt? quid Africanus major? quid minor? quid inter horum aetates interjectus Cato? Quid innumerabiles alios, nam domesticis exemplis abundamus, cogitasse quidquam putamus in vita sibi expectandum, nisi quod laudabile esse et praeclarum videretur? etc.

Senectutem ad omnia studia aptissimam, in Catone ita brevissime probat exemplis. Num igitur hunc (Catonem) num Hemerum, num Hesiodum, num Simonidem, num Stesichorum, num quos antè dixi, Isocratem, Gorgiam, num Philosophorum Principes Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num postea Zenonem, Cleantem, aut eum, quem vos etiam Romae vidistis, Diogenem Stoicum, cœgit in suis studiis obmutescere senectus? an non in omnibus iis studiorum agitatio, vitae aequalis fuit? etc.

Ex his liquet modus vel narrandorum, vel insinuandorum duntaxat in Oratione, prout ubi opus est, exemplorum. Liquet item: quam versatum in omni Historiae genere, atque in optimorum lectione librorum esse Oratorem oporteat.

TRIA MONITA

Ad bene prius cogitandum, quam dicendum, Oratori necessaria.

Primum quidem, id quod Aristoteles, Cicero, Tacitus, Quintilianus, alique veteres et hujus aevi de Oratoribus Scriptores, tam copiose tractarunt, tam saepe seduloque commendarunt; primum, inquam est: Oratorem esse oportere omnis doctrinae et eruditionis genere praestantem, qui excellenter cogitare velit, quique in Republ: praeclaram eloquentiae laudem assequi cupit. Quid enim ab homine penitus indocto, ac illiterato expectes? quid ab ignaro, tam suae Patriae, quam externarum rerum? quid ab eo, qui nihil legerit, nihil legat, nec ullum Historiae, Politics, Philosophiae, Theologiae, Legum Patriarum studium, Eloquentiae praemiserit? Unde ille praeclaras cogitationes hauriat? unde ille digna Virorum doctorum auribus judiciisque depromat? Prudentia quidem, ut toties dictam, prudentia, summum naturae, donum, in cogitando et dicendo pernecessaria est: absque illa solidi nihil, levia, temeraria, et confusa omnia; sed si sola quae à natura orta est, prudentia nitere, absque insignis eruditionis adminiculo, tantundem tibi ac ignaro militi, et illiterato agricolae tribuendum erit, quem multa, quae expertus in vita est, quaeque cum annis comperit, simplici quadam ratione disserentem, probantemque

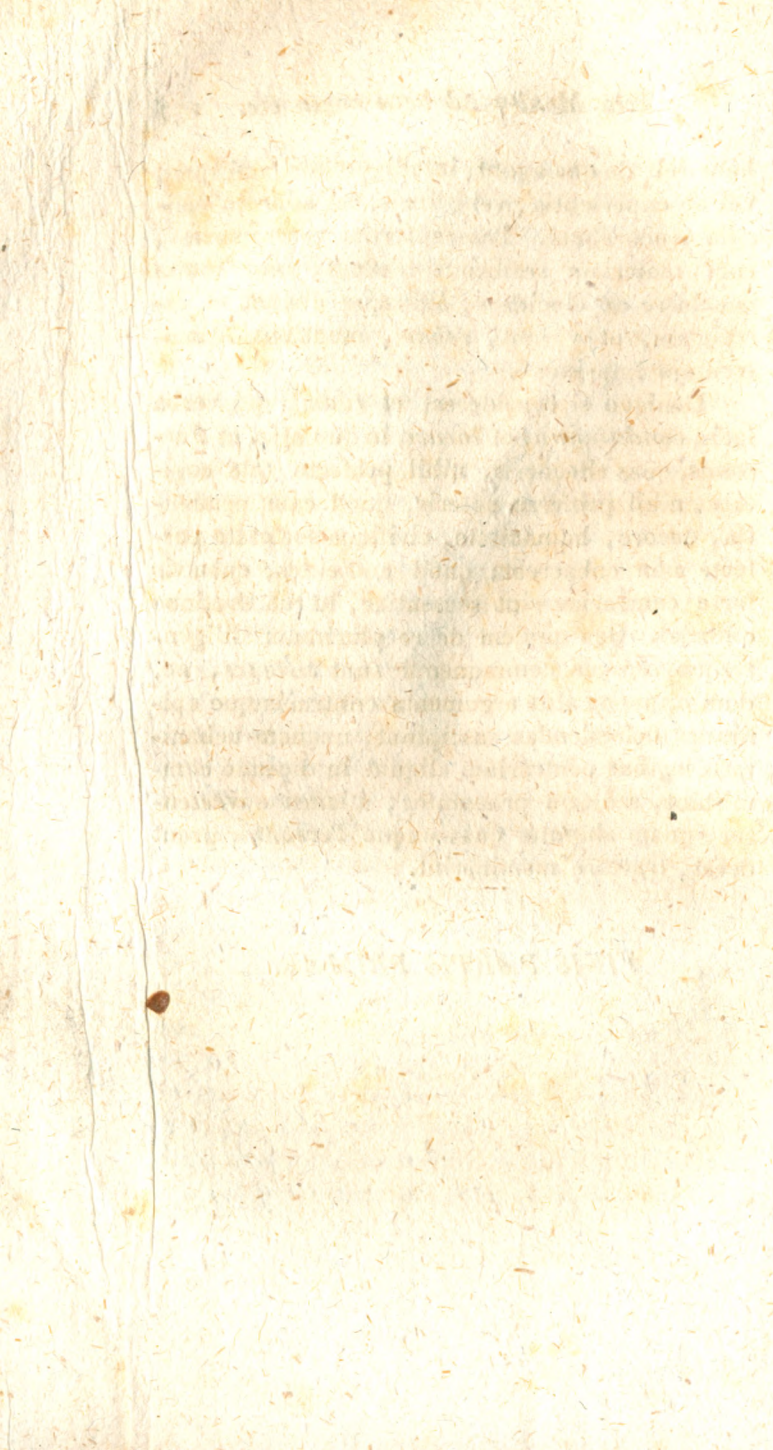
auscultes. Oratori certè cum prudentia, scientia, et sapientia conjungenda est. Hoc monitum et multoties, et summopere, et saepius inculcandum est Adolescentibus.

Alterum est. Qui de re quacunq̃ue Orationem aggreditur, optimè rem ipsam de qua tractaturus est, prius oportet, intelligat. Nisi itaque perfectam plenamque rei, de qua acturus es, quamque tibi dicendam proponis, cognitionem habueris, nisi negotii totius, de quo dicturus es, penitus vim et naturam perspexeris, nisi rationes omnes, pro re, et contra rem tibi plane pateant, nisi Personae, de quibus verba facturus es, et omnia, quae easdem respiciant, tibi nota sint: nisi rationes rei, ad effectum deducendae, quam suadendam dissuadendamve suscipis, in promptu sint: nisi leges, usus, mores, consuetudines, exempla, iudicia et testimonia aiorum, quae rem tuam illustrent, perspecta tibi sint; orationem aggredi caveto. Quid enim tu de vectigalibus, de monopolis, de rationibus augendi aerarii, de lege sumptuaria, de lustratione agrorum, de tributorum diversis generibus, de iudiciis corrigendis, de aequalitate Civili servanda, deque millenis aliis horum similibus maturè solidèque proferas, nisi penitus, quid sint haec omnia, noveris? Disce igitur prius et probè nosce, quid sit id, de quo scripturus acturusque sis; id prius bene ipsemet intellige: tùm cogitationes ipsae de re bene cognita evolutae, verbisque explicatae congruis, solidam orationem efficient. Qui jam viri sunt,

hanc rei, de qua agunt, intelligentiam, sibi ipsis, vel ab experientia, vel e libris, vel aliorum consilio procurabunt. Praeceptorum verò interest, cum materiam scribendi tradunt, rem totam enucleare ac elucidare, illiusque claram et distinctam, ut vocant, *ideam*, mentibus Adolescentum imprimere.

Denique si consideres, *et tuam*, qui verba facis, *conditionem*, et *locum*, in quo agis, et *Personas*, quas alloqueris, nihil profecto tale cogitare, nihil proferre poteris, quod cum prudentia, decoro, humanitate, civilique societate perfectè non cohaereat; quod audientes, quamvis forte contrariae sint sententiae, in tua Oratione offendat. Qua quidem de re plurimum diligenterque semper commonendi sunt Juvenes, ne, dum opposita aliis argumenta contrariasque opiniones defendendas suscipiunt, unquam urbanitatis legibus contrarium aliquid in dicendo committant, sed tam praesentes, etiamsi adversentur, quam absentes quascunque Personae, prout decet, tractare meminerint.

FINIS PARTIS PRIMAE.

bus corporeis et qualem habet particulas, quae ex gleba hujus
 terra videntur, ut alli educuntur; et è quibus conflatur: for-
 terrae motus etc. *Forma* causa, seu forma illius est id, quò in se-
 materiales et formae argentum, ab auro aliisque metallis dif-
 tia Philosophiae c. Denique res quaelibet habet suam cau-
 eos obstringi, ut *finalem*, seu finem propter quem est, DE-
 ineant, nisi studio enim et natura nihil faciunt frustra. Sol
 in re Politica, in ut die, Luna ut nocte, praeluceat; pluviae ut
 tiisque occurrent, tam humectent; calamus ut scribat; acus ut
 lis saepè continget. etc. Finis nobilissimus ad quem homo est

Praemonendendus, est DEUS ipse, ut eo immortalis ani-
 lium rerum efficiens aeternum fruatur.

tere dari prudente laec satis sunt in hac Schola Juvenibus ad in-
 eptaeque sint, et igendam causarum naturam. Qui tamen ad-
 le refutabuntur. praemonendi sunt, quod in rebus corporeis

Linquamus et tuor hae causae facile ostendi possint: non
 ut ad rerum natura in rebus incorporeis, quae sensibus subie-
 nas has inveniatur materia et forma non constant. Flos enim
 morali, argumen quilibet materiam formamque habet, sed
 exempla apporten Spirituales, nec materiam nec formam ha-
 nibus difficilius et, quae subiciatur oculis, ut animus, virtus,

Inprimis dilum, etc. Quanquam improprie, etiam re-
 illud sit, quod rei quae mente concipiuntur, materia effingi,
 efficiens? Sit proique potest: *vg.* res circa quas versantur scien-
 amorem, et ver, artes, virtutes, vitia, etc. possunt dici ea-
 Reges fecit? DE materia, ut Theologiae DEUS et Religio:
 potestas à Deo cysicae, res omnes corporeae, Chymiae metal-
 Reges, à quibus Arithmeticae numeri etc. Patientiae mate-

Itaque ratio sunt omnes adversi casus. Superbiae mate-
 US enim constit, illustres natales, dotes naturae, honores,
 Divinae ijs impans etc. è quibus vani homines superbiunt.

WYŻSZA SZKOŁA
PEDAGOGICZNA W KIELCACH
BIBLIOTEKA

249508

Biblioteka WSP Kielce

0051261